

T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

KURUMSAL YAPI VE EKONOMİK BÜYÜME
İLİŞKİSİ: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN
ÜLKELER İÇİN KARŞILAŞTIRMALI BİR
ANALİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sinan ERDOĞAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali ACARAVCI

Hatay-2016

T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

KURUMSAL YAPI VE EKONOMİK BÜYÜME
İLİŞKİSİ: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN
ÜLKELER İÇİN KARŞILAŞTIRMALI BİR
ANALİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sinan ERDOĞAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali ACARAVCI

Hatay-2016

ONAY

SİNAN ERDOĞAN tarafından hazırlanan “*KURUMSAL YAPI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER İÇİN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ*” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile *İKTİSAT ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ* olarak kabul edilmiştir.

18/ 01 /2016

Jüri Üyeleri	İmza
Prof. Dr. Ali ACARAVCI (Tez Danışmanı)	
Doç. Dr. Ünal ARSLAN	
Yrd. Doç. Dr. Özden AKIN	

Sinan Erdoğan Tarafından Hazırlanan “*Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Karşılaştırmalı Bir Analiz*” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Prof. Dr. Ali ACARAVCI

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kurumsal iktisat, T. Veblen' in öncü çalışmalarından bu yana iktisat biliminde hatırı sayılır bir protesto hareketi olarak kendine yer bulmuştur. İnişli çıkışlı bir ilerleme süreci deneyimleyen kurumsal iktisat, özellikle ülkeler arası gelişmişlik farklarının sorgulanmasıyla beraber son yıllarda iktisat literatüründe ilgi çeken alan olmuştur. Gerek kurumsal yapının ölçümüne dair gelişen literatür ve artan ölçüm yöntemi sayısı, gerekse ekonometri alanında yaşanan ilerlemeler kurumsal yapı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemeyi teşvik etmiştir.

Yaklaşık kırk yıldır bu alanda devam eden ve son yirmi beş yılda artış gösteren çalışmaların her biri, ilgili alanı farklı bir noktadan ele almış ve günümüzde bu alanda değerli bir literatür oluşturmuştur. Bu çalışmayla, kurumsal yapı ve ekonomik büyüme ilişkisi, yeni dinamik panel veri yöntemleri kullanılarak farklı bir bakış açısıyla ele almaya çalışılmış ve ilgili alana küçük bir katkı yapmak hedeflenmiştir.

Çalışmam süresince, öncelikle yoğun akademik çalışmalarına ve idari görevlerine rağmen ihtiyaç duyduğum her zaman değerli bilgi, birikim ve desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Ali ACARAVCI hocama, çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen hocalarıma ve meslektaşlarıma, manevi destekleriyle her zaman yanımda olan aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Sinan ERDOĞAN

HATAY-2016

**KURUMSAL YAPI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ:
GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER İÇİN KARŞILAŞTIRMALI
BİR ANALİZ**

Sinan ERDOĞAN

Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2016

Danışman: Prof. Dr. Ali ACARAVCI

ÖZET

İktisadın modern bir bilim halini almasından bu yana, her ekonomi için çare olabilecek bir iktisat politikası bütünü oluşturulamamıştır. 1970’li yıllardan sonra bu konuda tartışmalar artmış, bu politika bütünlüklerinin uygulamasında ülkelerin kurumsal faktörlerinin göz ardı edildiği, iktisat politikasının başarısının uygulanan iktisadi politikanın niteliğinden ziyade ilgili ülkenin sahip olduğu kurumsal yapıya bağlı olduğu konusunda düşünceler ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle kurumsal yapı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ortaya konması iktisat politikalarını biçimlendirme açısından önem arz etmektedir

Bu çalışma, kurumsal yapı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından 1993-2012 dönemi için panel veri analizi ile araştırmaktadır. Ekonomik büyüme göstergesi olarak gayri safi yurtiçi hasıla, kurumsal yapı göstergesi olarak; uluslararası ülke risk rehberinden yeni bir özet değişken oluşturulmuş ve kullanılmıştır. Sabit sermaye yatırımları modelin açıklama gücünü artırmak amacıyla eklenmiş ve ticari açıklık değişkeni modele kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Sonuçlar şöyle sıralanabilir: i) Durağan olmayan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur. ii) Kurumsal yapı, gelişmiş ülkelerde büyüme üzerinde pozitif etkiye sahiptir. iii) Gelişmekte olan ülkelere kurumsal yapı ve ekonomik büyüme arasında anlamlı ilişki yoktur. iv) Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere sabit sermaye yatırımları iktisadi büyümeyi pozitif

etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal İktisat, Kurumsal Yapı, İktisadi Büyüme, Panel Veri Analizi, Gelişmiş Ülkeler, Gelişmekte Olan Ülkeler, Uluslararası Ülke Risk Rehberi.

**THE RELATIONSHIP BETWEEN INSTITUTIONAL STRUCTURE AND
ECONOMIC GROWTH:
A COMPARATIVE ANALYSIS FOR DEVELOPED AND DEVELOPING
COUNTRIES**

Sinan ERDOĞAN

Mustafa Kemal University, The Institute of Social Science

Department of Economics, Master Thesis, January 2016

Supervisor: Prof. Dr. Ali ACARAVCI

ABSTRACT

An economy policy that could be a “*panacea*” for each economy has not been created since economics became modern science. The discussions on this topic have been increased since 1970s and two ideas have become prominent; institutional factors of countries have been ignored on economic policy implementation and success of economic policy depends on institutional factors of countries more than qualification of economic policy. Therefore, revealing the relationship between institutional structure and economic growth have importance interms of creating economic policies.

This study explores the long-run relationship between institutional structure and economic growth for developed and developing countries for 1993-2013 period by using dynamic panel data analysis. Gross domestic product has been used as an indicator of economic growth and new summary institutional indicator has been created and used by benefiting from International Country Risk Guide as an indicator of institutional structure. Gross capital formation has been included for increase explanatory power of model and trade openness variable has been included as a control variable. The results can be summarized as follows: i) There exists a cointegration relationship between non-stationary variables. ii) Institutional structure has positive impact on economic growth in developed countries. iii) There is no

significant relationship between institutional structure and economic growth in developing countries. iv) Gross capital formation has positive impact on economic growth both in developed and developing countries.

Key Words: Institutional Economics, Institutional Structure, Economic Growth, Panel Data Analysis, Developed Countries, Developing Countries, International Country Risk Guide.

İÇİNDEKİLER**Sayfa**

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	vi
TABLOLAR LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3

KURUMSAL İKTİSAT VE KURUMSAL YAPI

1.1. KURUMSAL İKTİSADIN TANIMI, TARİHÇESİ VE TEMELLERİ ...	3
1.1.1. Kurumsal İktisadın Tanımı ve Gelişimi	3
1.1.2. Kurum Kavramı, Kurumların Oluşumu ve Değişimi.....	9
1.2. KURUMSAL İKTİSADIN TEMELLERİ	19
1.3. ANA AKIM KURUMSAL İKTİSAT VE YENİ KURUMSAL İKTİSAT FARKLILAŞMASI	24
1.3.1. Ana Akım Kurumsal İktisat	24
1.3.2. Yeni Kurumsal İktisat	31
1.3.4. Ana Akım Kurumsal İktisat ve Yeni Kurumsal İktisat Karşılaştırması... 36	
1.4. KURUMSAL YAPI VE KURUMSAL YAPININ ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN GÖSTERGELER	39
1.4.1. Kurumsal Yapının Ölçülmesinde Kullanılan Göstergeler	39
İKİNCİ BÖLÜM	54

İKTİSADİ BÜYÜME SÜRECİNE İKTİSAT OKULLARININ BAKIŞI VE ANALİZLERDE KURUMSAL YAPININ ROLÜ

2.1. İKTİSADİ BÜYÜME SÜRECİNDE KURUMSAL YAPININ ROLÜ ...	54
---	-----------

2.1.1. İktisadi Büyüme Literatürü ve İktisat Akımlarının Büyüme Sürecinde Kurumsal Faktörlere Bakış Açısı	54
2.1.2. İktisadi Düşünce Akımlarından Bağımsız Olarak Geliştirilmiş İktisadi Büyüme Modelleri	74
2.1.3. Ampirik Literatür Taraması	77
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	83
VERİ SETİ VE AMPİRİK UYGULAMA	
3.1. MODEL, VERİ SETİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM	83
3.1.1. Model ve Veri Seti	83
3.1.2. Ekonometrik Yöntem	85
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	102
KAYNAKÇA	106

TABLolar LİSTESİ**Sayfa**

Tablo 1: Kurumsal İktisat Açısından İktisat Bilimi.....	6
Tablo 2: Politik Risk Bileşenleri.....	43
Tablo 3: Ekonomik Risk Bileşenleri.....	43
Tablo 4: Finansal Risk Bileşenleri.....	43
Tablo 5: EFW Endeksi Bileşenleri.....	45
Tablo 6: Kurumsal Yapı-Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Çalışmalar.....	78
Tablo.7: Kurumsal Yapı Göstergesi Özet Endeks Puanlandırması.....	84
Tablo.8: Panel Veri Setinde Yer Alan Gelişmiş Ülkeler.....	85
Tablo.9: Panel Veri Setinde Yer Alan Gelişmekte Olan Ülkeler.....	85
Tablo.10:Gelişmiş Ülkeler İçin Değişkenlere Ait Yatay Kesit Bağımlılık Testleri..	88
Tablo.11:Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Değişkenlere Ait Yatay Kesit Bağımlılık Testleri.....	88
Tablo.12: Gelişmiş Ülkeler İçin Smith vd. Bootstrap Test Sonuçları.....	90
Tablo.13 : Gelişmekte Olan Ülkeler için Smith vd.. Bootstrap Test Sonuçları.....	91
Tablo.14: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Katsayı Homojenliği Testi Sonuçları.....	92
Tablo.15: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları.....	93

Tablo.16: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Durbin-Hausman Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	95
Tablo.17: Gelişmiş Ülkeler Açısından Panelin Tümü için AMG Yöntemiyle Elde Edilmiş Uzun Dönemli Katsayı Tahmin Sonuçları.....	97
Tablo.18: Gelişmiş Ülkeler Açısından Panelin Tümü için AMG Yöntemiyle Elde Edilmiş Uzun Dönemli Katsayı Tahmin Sonuçları.....	97
Tablo.19: Gelişmiş Ülkeler Açısından her bir Ülke için AMG Yöntemiyle Elde Edilmiş Uzun Dönemli Katsayı Tahmin Sonuçları.....	98
Tablo.20: Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Panelin Tümü için AMG Yöntemiyle Elde Edilmiş Uzun Dönemli Katsayı Tahmin Sonuçları.....	99
Tablo.21: Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Panelin Tümü için AMG Yöntemiyle Elde Edilmiş Uzun Dönemli Katsayı Tahmin Sonuçları.....	99
Tablo.22: Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Panelin Tümü için AMG Yöntemiyle Elde Edilmiş Uzun Dönemli Katsayı Tahmin Sonuçları.....	100

ŞEKİLLER LİSTESİ**Sayfa**

Şekil 1: Kurumsal Değişim.....	16
Şekil 2: Yeni Kurumsal İktisat Çalışma Alanı.....	33
Şekil 3: Yeni Kurumsal İktisat Kapsamına Giren İktisat Okulları.....	33

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AMG: Augmented Mean Group estimator

CPI: Corruption Perception Index

EFW: Economic Freedom of the World

GSYİH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

ICRG: International Country Risk Guide

PRS: Political Risk Service

UCM: Unobserved Components Model

WGI: Worldwide Governance Indicator

GİRİŞ

İktisat tarihi, Eski Yunan döneminden günümüze kadar incelendiğinde; her dönemde ortaya çıkan iktisadi akım ve yaklaşımların ilgili dönemin özelliklerini barındırmakta olduğu görülmektedir. 1500’lü yıllardan günümüze kadar gelen yaklaşık 5 yüzyıllık bir süreçte her dönemin koşullarına göre iktisadi paradigmlar şekillenmiş ve iktisat politikalarının oluşumuna katkıda bulunmuştur.

Her döneme özgü olarak şekillenen iktisat politikaları; geçmişten günümüze ticaret ve iktisadi hacim olarak büyüyen buna karşılık, globalleşme, teknolojik gelişmeler ve bölgesel entegrasyonlarla küçük bir köy haline dönüşen dünyada her ülke için benzer uygulamalar altında benzer sonuçlar vermemiştir. Yerleşik iktisadi doktrinlerin bu farklılıkları açıklayamaması ile beraber hangi koşulların bu farklılıklara sebebiyet verdiğinin sorgulanması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu noktada klasik iktisadi doktrin son dönemleri ile Keynesyen iktisat ile aynı dönemde kurumsal iktisat ön plana çıkmıştır.

Kurumsal iktisat kendisinden önceki iktisadi doktrinlerden farklı olarak, aynı ülkelerde benzer politika uygulamalarının benzer sonuçlar vermeyeceği görüşünü savunmuştur. Bu noktada kurumsal iktisatçılar, ülkeler arası kurumsal yapı farklılıklarının “her derde deva bir iktisat politikası “ uygulamasını zorlaştırdığı tezini savunmuşlardır.

İzleyen dönemde dünya ekonomisinde kalkınmış ülkeler ve kalkınmakta güçlük yaşayan ülkeler ayrımının ortaya çıkışı, Washington uzlaşısı ile beraber başlayan dünya ekonomisinde serbestleşme hareketlerinin her ülkede aynı sonuçlar vermemesinin yanı sıra, ülkeler arası gelişmişlik makasının acımasız bir şekilde açılması kurumsal yapının iktisadi süreçlerdeki rolünün incelenmesini bir zorunluluk haline getirmiştir.

Son yarım asırdır iktisat literatüründe kurumsal yapı ve ekonomik büyüme ilişkisi alanında yapılan çalışmaların sayısı her geçen gün artmakta ve ampirik

literatür genişlemektedir. “Kurumsal yapı ekonomik büyümei etkiler mi? ” sorusu hala araştırmacıların zihnini meşgul etmekte ve gelecekte de meşgul etmesi beklenmektedir.

Bu alışma, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından kurumsal yapının ekonomik büyüme üzerine etkilerini incelemeyi hedeflemekte ve bu alanda gelişmekte olan literatüre küçük bir katkı yapmayı hedeflemektedir. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde kurumsal iktisadın ortaya çıkışı, kurumsal yapı ve iktisadi büyüme süreçlerinde kurumsal yapının hesaba katılmasını zorunluluk haline getiren etkenler sorgulanacak, kurumsal yapının ölçülmesinde kullanılan göstergeler açıklanacaktır. İkinci bölümde iktisadi büyüme kavramı incelenecek, iktisat okulları ve iktisat okullarından bağımsız gelişen büyüme modelleri incelenecek, bu çalışmaların kurumsal faktörlerin büyüme sürecindeki rolüne vurgu yapıp yapmadığı irdelenecektir. Ayrıca bu alanda yapılmış çalışmalar tablo halinde sunulacaktır. Teorik kısmı takip eden üçüncü bölümde ise ampirik uygulamalar yapılacak, iktisadi büyüme ve kurumsal yapı arasındaki ilişki incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUMSAL İKTİSAT VE KURUMSAL YAPI

1.1. KURUMSAL İKTİSADIN TANIMI, TARİHÇESİ VE TEMELLERİ

1.1.1. Kurumsal İktisadın Tanımı ve Gelişimi

Kurumsal İktisat; 19. yüzyıl sonlarında öncülüğünü Norveçli göçmen bir ailenin çocuğu olan Thorstein Veblen'in yapmış olduğu, yerleşik iktisada karşı bir protesto hareketi olarak ortaya çıkan iktisadi düşünce okuludur. T. Veblen'i takip eden yaklaşık yarım asırlık süreçte John Rogers Commons, Wesley Clair Mitchell ve Clarence Edwin Ayres gibi düşünürlerin katkı yapmış olduğu Kurumsal İktisat; multi-disipliner bir çalışma yöntemi benimsemiş ve iktisat literatürüne Amerikan katkısı olarak girmiştir. Bu bağlamda iktisat bilimi sadece ekonomiden ibaret görülmemiş, iktisadi olayların analizinde sosyoloji, psikoloji, antropoloji, yönetim, tarih, maliye ve istatistik gibi bilim dallarından da faydalanılması gerektiği savunulmuştur.

Genel bir tanımıyla kurumsal iktisat; iktisadi sistemlerin ve süreçlerin temelini yerleşik iktisadın savunduğu üzere bireyin değil, kurumların oluşturduğunu, bireylerin bu kurumların etkisinden bağımsız olarak ele alınamayacağını öne süren iktisadi düşünce biçimidir. Kurumsal iktisat paradigması; yerleşik iktisadın kaynak tahsisi, makro değişkenlerin incelenmesi, gelir dağılımının incelenmesi noktasında bu süreçlerden bağımsız varsaydığı iktidar yapısının da analizlerde yer almasının önemine vurgu yaparak iktisat literatürüne önemli katkıda bulunmuştur. (Demir, 1996: 64-69).

Kurumsal İktisat Neo-Klasik İktisadın soyutlayıcı, tümden gelimci yöntemi benimseyen, minimum devlet müdahalesine dayalı politika önermelerine karşı ortaya çıkan bir akım olmakla beraber, T. Veblen'in "*Why is Economics not an Evolutionary Science (İktisat Neden Evrimsel Bir Bilim Değildir)?*" isimli çalışması ile başladığı kabul edilmektedir (şenalp, 2007: 45).

Kurumsal İktisat kurumların sayısının veya etkisinin artırılmasını savunan bir iktisat anlayışı olmamakla beraber kurumların varlık ve işleyiş amaçlarını inceleyen, kurumları konu edinen alana "*Kurumlar İktisadı*" denilmektedir (zveren, 2007: 16).

Kurumsal İktisat kavramının temelleri 1916-1918 yılları arasında atılmıştır. 1916 yılında ilk defa Walton Hamilton kurumsal iktisat kavramını dillendirmiştir. 1918 yılında kadar sınırlı sayıda kişi tarafından sözlü olarak kullanılan Kurumsal İktisat kavramı resmi olarak ilk kez Amerikan İktisat Derneği'nin (*American Economics Association*) 1918 yılındaki toplantısında Walton Hamilton tarafından "*İktisat Teorisine Kurumsal Yaklaşım* "*(The Institutional Approach to Economic Theory)*" adlı eserinde kullanılmıştır (Rutherford, 2000: 292; Demir, 1996: 64).

Amerikan İç Savaşı ile I. Dünya Savaşı arasında geçen dönem Amerikan ekonomisi için bir sıçrama dönemi olmuştur. Bu dönemde yaşanan hızlı iktisadi büyüme ABD'yi sanayi alanında dünyada otorite konumuna taşımış fakat yaşanan bu iktisadi büyüme olgusu sabit ücretli çalışan kesimin gerek ekonomik gerekse sosyal yaşamlarına olumlu bir katkı yapmamıştır.

Dönemde Amerikan ekonomisi; olumlu büyüme tablosunun yanında konut imknlarının yetersizliği, çalışma saatlerinin uzunluğu, sosyal güvenlik sisteminin yetersizliği, kısıtlı eğitim imknları, iş güvenliği konusunda yaşanan sıkıntılar, temel kamu hizmetlerinin aksaması gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Artan tefecilik gibi uygulamaların yanı sıra, gle gelen ithal iş gücü ücretlerde sert düşüşlere sebep olmuş, artan oranlı vergiler toplumda huzursuzluk yaratmış ve yaşanan ekonomik krizler işsizlik olgusunun artmasına neden olmuştur. Yaşanan iktisadi ve sosyal

problemlerin yanı sıra dönemde artan tekelcilik ve toplumsal hareketlerin polis-asker zoru ile bastırılması mevcut iktisadi ve siyasi yapının sorgulanmasına sebep olmuştur (Bocutoğlu, 2012: 228; Demir, 1996: 80).

19. yüzyıl sonlarında yaşanan bu iktisadi ve sosyal problemlerin yanında genelde batı toplumlarında özeldir ise ABD’de gerek siyasi gerekse iktisadi akımlar açısından zengin bir zaman dilimi olmuştur. Dönemde benimsenen Neo-Klasik iktisadi görüşün teoride ve uygulamada yaratmış olduğu sıkıntılara birer eleştiri hareketi olarak Alman Tarihçi Okulu ve Marksizm ortaya çıkmıştır. İngiltere’de “*Refah Devleti Filozofları*” hareketi de dönemde yükselen bilim akımları arasındadır (Ata, 2009: 10).

19. yüzyıl sonlarına denk gelen zaman diliminde Amerika’nın içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik durum birçok iktisat bilimciyi Ortodoks İktisat Teorisi özelinde hâkim görüş olan Neo-Klasik iktisadi eleştirmeye yöneltti. Neo-Klasik iktisat teorisinin minimum devlet müdahalesi ile maksimum sosyal refah seviyesine ulaşılacağı görüşü uygulamada ortaya çıkan tekelcilik, gelir dağılımı adaletsizliği, ekonomik darboğazlar neticesinde sorgulanmaya başlandı ve buda yeni muhalif iktisadi görüşlerin yükselmesine zemin hazırladı. Bu muhalif hareketler iki koldan gelişmekteydi (Bocutoğlu, 2012: 228; Demir, 1996: 80-81):

1. Marksist görüşe dayalı olarak toplum ve ekonomiyi sosyalist ilkelere göre düzenlemeye yönelik sosyalist paradigma,
2. İktisadi şartları iyileştirecek sosyo-ekonomik reformların hükümet eliyle yapılmasını savunan reformist paradigma.

İkinci görüş Amerikan ekonomisinde mevcut sorunların sosyo-ekonomik reformlarla ıslahını savunan bir bakış açısına sahiptir. Bu açıdan Kurumsal İktisadın çıkış noktasını oluşturan bu paradigma ile beraber; yerleşik iktisadın yarattığı problemleri reformist bakış açısı ile çözerek hem kapitalist sistemi ilgili dönemde popüler olan sosyalist görüşe karşı tahkim etmek, hem de sosyalist bakış açısının

savunduğu çalışma saatlerinin ıslahı, gelir dağılımında adalet, işçi hakları gibi temel önermelere karşı serbest piyasa temelli bir alternatif oluşturma amaçlanmıştır.

Bu bağlamda kurumsal iktisat; yerleşik iktisadın eleştirisini yapmakla beraber Marksist iktisada da alternatif görüşler üretmesiyle ön plana çıkmıştır (Ata, 2009: 11; Hayaloğlu, 2012: 36). Bu süreçte kurumsal iktisat; kendine has epistemolojik yapısını oluştururken iktisadi ve sosyal süreçleri evrimsel bir bakış açısı ile ele almış, bireye ve bireysel eyleme odaklanmaktan ziyade topluma ve toplumsal eylemlere odaklanmıştır. Bu eylemlerin orta çıkış sürecini doğrudan etkileyen ve biçimlendiren kurumsal yapıları incelemiş, deneysel gözlemlere ağırlık vermiş, toplumda var olan değer yargılarının sosyo-ekonomik analizlere dâhil edilmesini savunmuştur (Demir, 1996: 64-71).

Eggertsson'a göre (1998) Kurumsal İktisat; ekonomik sistemin toplumsal sistemi oluşturan bütünü diğer parçalarıyla nasıl bir değiş-tokuş içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda toplumsal sistem başlı başına devingen bir süreç olmakla beraber iktisadi yaşamı etkileyen toplum, değer yargıları gibi diğer etkenlerin veri alınamayacağını savunur.

Tablo 1. Kurumsal İktisat Açısından İktisat Bilimi

Düzye	Bilim	Bilimin Kapsamı
Toplum	Antropoloji	
Sınıf	Sosyoloji	
Grup	Sosyal Psikoloji	
Birey	Psikoloji	

(Aktaran: Ata, 2009: 12)

Kurumsal İktisatçılar ekonomiyi evrimsel-dinamik bir süreç olarak ele alırken Neo-Klasik iktisat okulunun kabul ettiğinden daha geniş bir değişken grubunu, disiplinler arası kapsamlı bir analiz yöntemi ile irdeler. Samuels'e göre (1995: 569-570) Kurumsal İktisatçılar ekonomiyi evrimsel-bütüncül (Evolutionary-Holistic) bir süreç olarak ele alırken iktisat literatürüne kurumsal iktisat teorisi ile üç yönlü değer

katmıştır. İlk olarak kurumsal iktisat; temel çalışma alanı olarak sınırlı bir sistem içinde yalnızca kaynak tahsisi, bölüşüm, istihdam, çıktı ve fiyatların belirlenmesinden ziyade, bir bütün olarak kurumların evrimi ve ekonominin kontrolünü benimsemiştir. Bu açıdan Kurumsal İktisatçılar kendilerine has bir “*Bilgi Külliyyatı*” oluşturmuştur. İkinci olarak Kurumsal İktisatçılar; kurumcu bakış açısının oluşturduğu politika analiz teknikleri, tanım ve bilgilerin iktisadi problemlerin çözümünde yeni bir yaklaşım biçimi oluşturduğuna inanmaktadır. Bu yönüyle kurumsal iktisat kendine has bir “*Problem Çözme*” yaklaşımı oluşturmuştur. Üçüncü olarak Kurumsal İktisatçılar hem yerleşik iktisadın varsayımlarına ve öngördüğü iktisadi modellemelere, hem de dönemde yükselen Marksist görüşe güçlü eleştiriler yönelmiştir. Bu açıdan Kurumsal İktisat bir “*Protesto Hareketi*” olmuştur.

Yerleşik iktisada güçlü bir eleştiri olarak ortaya çıkan kurumsal iktisadın gelişimi I. Dünya Savaşı sonrasında hız kazanmıştır. İki savaş arası dönemde ciddi gelişme gösteren kurumsal iktisat 20. Yüzyıl başlarında kendi başına bir iktisat ekolü haline gelmiştir. Bu dönemde birçok üniversitede kurumsal iktisat ilgili kürsüler kurulmuş, bu sayede kurumcu düşüncenin akademik gelişimi için teşvikler oluşturulmuştur. Ayrıca dönem içinde birçok konferans ve seminerler düzenlenerek kurumcu bakış açısının yayılması hedeflenmiştir (Hayaloğlu, 2012: 38; Ata, 2009: 14).

İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden dönemde kurumsal iktisat popülaritesini yitirmeye başlamıştır. T. Veblen ile başlayan Ana Akım Kurumsal İktisat 1910-1940 arası dönemde gerek sosyal ve beşeri bilimlerdeki gelişimlerden gerekse de Neo-Klasik iktisadın 1930’lu yıllarda ki büyük buhran ortamında yaptığı matematiksel önermelere karşı etkili bir teori sunamamasından dolayı gerileme dönemine girmiştir. Bu dönemde kurumsal iktisadın temelini oluşturan içgüdüsel psikoloji ve pragmatik felsefe anlayışının yerini davranışçı psikoloji ve pozitivist felsefe almaya başlamıştır (Hodgson, 1998: 166)

İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan gerileme dönemin de kurumsal düşünce ekolüne Clarence E. Ayres, Allan Gruchy gibi 2. Kuşak kurumsal iktisatçılar katkı

yapmıştır. Bir başka deyişle kurumsal iktisadın kendi içinde farklılaşması sonucu ortaya çıkan “*Ana Akım Kurumsal İktisat*” ve “*Yeni Kurumsal İktisat*” arasındaki geçiş döneminde özellikle Clarence E. Ayres yaptığı çalışmalarla öne çıkmış, yaptığı çalışmalarda Veblen’in öncüsü kabul edildiği Ana Akım Kurumsal İktisat çizgisinden uzaklaşmaya çalışmıştır. Kurumsal iktisatçılar, 1958 yılında Allan Gruchy’nin çağrısı ile “*Evrimsel İktisat Birliği (Association for Evolutionary Economics)*” çatısı altında toplanmış “*Neo-kurumsal İktisat (Neo-institutional Economics)*” fikrini ortaya atarak Yeni Kurumsal İktisat ekolüne giden yolun öncüsü olmuşlardır (Özveren, 2007: 16).

1970’li yıllara kadar Keynesyen görüşün gölgesinde kalan kurumsal iktisat izleyen dönemde Monetarist ekolün kabul görmesi ile etkinliğini kaybetmeye devam etmiştir. Kazgan’a göre bu durumun iki temel kaynağı vardır; birincisi kurumsal iktisat inceledikleri konulara dair yaygın kabul gören teoriler kuramamış, bu bağlamda eleştirdiği yerleşik iktisat karşısında zayıf kalmıştır. İkinci olarak kendi içinde bağdaştırılması zor, keskin yol ayrımlarına gitmiş olmalarıdır (Kazgan, 2012: 187).

1970’li yılları takip eden dönemde Ana Akım Kurumsal İktisattan uzaklaşan kurumsal iktisatçılar ilk defa 1975 yılında Oliver Williamson tarafından kullanılan “*Yeni Kurumsal İktisat*” görüşü etrafında birleştiler. Kendinden önceki ana akım kurumsal iktisadın devamı olmamakla beraber Yeni Kurumsal İktisat; hukuk, iktisat, örgüt kuramı, siyaset bilimi, sosyoloji, antropoloji, gibi farklı bilim dallarını bir araya getirerek disiplinler arası bir metodoloji benimsemiş, hükümet, hukuk, piyasalar, firmalar aile gibi toplumsal yaşamda yer alan kurumların oluşumunu, işleyişini ve değişimini incelemeyi amaçlamışlardır. Yeni Kurumsal İktisat her ne kadar disiplinler arası bir çalışma metodu izlese de kullandığı dil yerleşik iktisadın dili olmanın yanı sıra birçok noktada Ana Akım Kurumsal İktisattan uzaklaşmıştır (Şenalp, 2007: 59-60).

Yeni Kurumsal İktisat 1970’li yıllardan itibaren bir yükselişe geçmiştir. Akımın öncülerinden kabul edilen Coase, Coase’un firmalara ilişkin sözleşme

kuramını çalışmalarında temel alan Williamson (1975), kurumsalcı bakış açısı ile iktisat tarihini inceleyen North (1990), toplu eğilimin önemi üzerine çalışmalarıyla Mancur Olson (1965) ve dinamik oyun teorisinde kuralların evrimi konusunda çalışmalarıyla Avner Greif ve Robert Axelrod (1986) öne çıkmıştır. (Şenalp, 2007: 59-60).

1.1.2. Kurum Kavramı, Kurumların Oluşumu ve Değişimi

1.1.2.1 Kurum Kavramı

Kurumsal iktisat yerleşik iktisadi görüşün bireyi temel alan inceleme paradigmasına eleştiri getirmiş ve iktisat biliminin temel inceleme alanı olarak kurumları alması gerekliliğini vurgulamıştır. Bu bağlamda iktisadi yaşamı ilk defa kurumsallaşmış bir süreç olarak ele alan Karl Polanyi olmuştur (Polanyi, 1957).

Kurum kavramını ilk defa İtalyan düşünür Giambiatto Vico tarafından 1725 yılında “*Scienza Nuova*” isimli eserinde; “*Bireylerin davranışlarının doğruluğunun, yine bireylerin kendileri tarafından yaratılmış, gerçekleştirilmiş faaliyetlerin içinde aranması gerekliliği...*” üzerine yaptığı tahlilde doğrudan olmasa da kurum kavramına bir tanımlama getirmiştir. Bu tanımlama kurumlar tarihinde ki en eski kurum tanımlaması olarak kabul edilmektedir (Akın, 2012: 5). Bilinen en eski tanımın yanı sıra kurum kavramının hem iktisat bilimi içinde hem de sosyal bilimlerin farklı alanlarında değişik tanımları vardır. Marshall’a göre sosyolojide kurum toplumun yerleşik görünümünü yansıtan bir kavram olmakla beraber toplumun belli başlı ilgi alanlarını içine alan davranış kalıplarına denir (Marshall, 199: 438). Hukuk biliminde ise kurum “*Müessese, müesses teammül veya içtihat*” olarak tanımlanmıştır (Tuğlacı, 1996: 262). Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde ise kurum kavramı “*Evlilik, aile, ortaklık, mülkiyet gibi köklü bir yapıyı içeren genellikle devletle ilişkisi olan yapı ve birlik müessese*” olarak tanımlanmaktadır.

Kurumcu düşünce mensupları arasında kurum kavramı tanımı noktasında gerek ana akım kurumcular gerekse de yeni kurumcular arasında bir ortak tanım

bulunmamakta, kurumsal iktisadın inceleme alanına giren değişken yelpazesinin çok geniş olması da üzerinde uzlaşa sağlanabilecek ortak bir tanım kavramı geliştirmeyi zorlaştırmaktadır.

Kurumsal iktisadın kurucusu sayılan Veblen (1898: 387; 1919: 314) kurumları “*Belirli bir dönemde genel olarak kabul gören düşünce ve davranış alışkanlıkları*” olarak tanımlarken, Mitchell (1912) “*Genel olarak kabul gören standartlaştırılmış düşünce alışkanlıkları*” olarak tanımlamıştır. Commons (1931: 648) kurum kavramına net bir tanım yapmanın zorluğuna işaret etmekle beraber “*Bireysel eylemin genişletilmesi, serbestleştirilmesi ve kontrol altında tutulmasında ortaya çıkan toplu eylemler*” olarak tanımlamıştır. Hamilton kurumları “*Bir grubun sosyal alışkanlıkları ya da bir toplumun geleneklerinde var olan, süreklilik gösteren düşünce ve eylem tarzı*” olarak tanımlarken (Aktaran: Hayaloğlu, 2012: 43), Ayres “*Sosyal davranışın ağırlıklı olarak geçmişten kalan seremonik düşünce ve davranış kalıpları*” olarak tanımlamaktadır (Demir, 1996:174). Matthews kurumları “*Sosyal-ekonomik hakları tanımlayan ve ekonomik yaşamda insanları yönlendiren kısıtlamalar*” olarak tanımlamıştır (Aktaran: Ata, 2009: 17).

North (1991: 1) “*İnsanlar tarafından oluşturulmuş politik, sosyal ve ekonomik ilişkileri yapılandıran kısıtlardır*” olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda kurumlar beşeri ilişkilerin sınırlarını çizen resmi (formal), gayri resmi (informal) kurallar bütünü olmakla beraber North (2002: 9) kurumlara izleyen dönemde daha geniş bir tanım getirmiştir. Buna göre kurumlar “*İnsanlar arasındaki etkileşimi biçimlendiren, insanlar tarafından oluşturulmuş kısıtlar olmakla beraber, kurumlar toplumda oynanan oyunun kurallarıdır.*” North kurum ve kuruluş arasındaki ayrıma dikkat çekmekle beraber kuruluşları; siyasi oluşumlar, ekonomik oluşumlar ve eğitim amaçlı oluşumlar gibi bireysel çıkarları örtüşen insan topluluklarının, bu çıkarları ortak amaç altında birleştirmesiyle ortaya çıkan oluşumlar olarak nitelendirmektedir. Kurumlar ise kuruluşların ortaya çıkmasına imkân veren teşvikleri sunan yapılardır. Bu bağlamda kurumlar; kuruluşların ortaya çıkmasına zemin hazırlar, buna karşın kuruluşlar ise kurumsal çerçevenin evrimini etkiler (North, 2010: 11-12). Williamson (2000) kurumları “*Oyunun kuralları*” biçiminde tanımlamakla beraber oyundaki

oyuncuların hareket alanını belirleyen sınırların kurumlar tarafından belirlendiğini belirtmiştir.

Olsson, North'a benzer biçimde kurumları *“İnsanlar tarafından oluşturulan kurallar veya insanlar arasındaki etkileşimi belirleyen kısıtlar”* biçiminde tanımlamış ve kurumlar resmi ve gayri resmi kurumlar olarak ikiye ayırmıştır. Bu bağlamda resmi kurumlar; mülkiyet hakları yasalar, sözleşmeler gibi alt birimleri barındırırken gayri resmi kurumlar genellikle geçmiş kuşaklardan devralınan, beşeri ilişkileri düzenleyen yazılı olmayan gelenek-görenek, teamül ve alışkanlık gibi unsurlardır. North'a benzer biçimde Tiffin; kurumları *“Bireylerin verimli bir koordinasyon içinde hareket etmelerini sağlayan formel ve informel kısıtlamalar, teşvikler bütünü”* olarak tanımlamıştır (Hayaloğlu, 2012: 44).

Kasper ve Streit kurum kavramını *“İnsan ilişkilerinde fırsatçı ve olası keyfi davranışları engelleyen, insanlar tarafından oluşturulmuş kurallar”* biçiminde tanımlamıştır (Hayaloğlu, 2012: 45). Bu bağlamda kurumların cebri yönüne vurgu yapılmıştır. Kimi kurumlar cebir yoluyla (devletin yasalar vasıtasıyla kamu gücünü kullanması veya toplumsal mekanizmalarla dışlama, kınama gibi yaptırımlar uygulanması) sosyal yaşamı şekillendirmektedir. Bu bağlamda kurumlar yaptırımın olmadığı bir durumda işlevsizdir. Buna göre kurumlar ve yaptırımlar birbiri ile ilişkili olmalıdır.

Kurumsal iktisat alanında çalışmalarıyla öne çıkan Avrupa kökenli Hodgson (2006: 2) ise kurumları *“Sosyal yaşamdaki normları şekillendiren en önemli yapı türü”* olarak tanımlamıştır. Kasper (2007: 53) kurum kavramını *“İhlali müeyyide gerektiren kurallar”* olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda müeyyideler resmi veya gayri resmi olabilmekle beraber kurumlar belirsizliği azaltan, geleceğe yönelik tahminleri kolaylaştıran yapılardır. Greif (2006: 30) ise kurumları *“Sosyal davranış düzenliliği oluşturan norm, kural, inanç ve kuruluşlar bütünü”* olarak tanımlamaktadır.

Keizer ise kurumları *“İnsan davranışlarını şekillendiren ve kısıtlayan bir*

kurallar kümesi” olarak tanımlamıştır (Hayaloğlu, 2012: 45).

Yukarıda verilen kurum tanımlamalarından hareketle kurumsal iktisatçılar arasında kurum kavramının tanımı konusunda herhangi bir uzlaşma bulunmamaktadır. Neale ise bu noktada kurumların sahip olması gereken 3 özelliğe vurgu yapmıştır. Birincisi etkileşimde bulunan bir insan topluluğunun olmasıdır. İkinci olarak etkileşimde bulunan bu insan topluluğunun gerçekleştirdiği faaliyetlerin tekrarlanması, süreklilik arz etmesi ve sonucunun tahmin edilmesini sağlayacak kuralların olmasıdır (Demir, 1996:175).

Bu bağlamda kurumların içinde barındırmış olduğu temel hususlar 5 madde de sıralanabilir (Hayaloğlu, 2012: 46-47; Ata, 2007: 18):

1. Kurumlar, bir arada yaşayan insanların davranışları ve eylemleri neticesinde ortaya çıkar.
2. Kurumlar, uzun bir zaman periyodunda geçmişten günümüze evirilen bir yapı arz etmektedirler.
3. Bilgi, öğrenme ve deneyimler; gerek kurumların oluşumu ve kabul edilmesi gerekse de yaygınlaşmasında önemli rol oynarlar
4. Kurumlar, toplumlarda farklılık arz ederler. Her toplum kendine ait değerler sistemine sahip olduğundan kurumlarda bu olguya göre şekillenir.
5. Kurumlar, resmi ve gayri resmi kurallar bütünüdür.

Buradan hareketle bir kurum tanımı yapılacak olursa, Kurum kavramı; insanların yaşam döngüsü içinde iktisadi, sosyal ve hukuki gereksinimlerini karşılamak, beşeri ilişkileri düzenlemek, geleceğe dair belirsizlikleri azaltacak tahmin parametreleri oluşturmak, davranış ve sonuçlar arasındaki illiyet bağına kurmak, toplumun belirli katmanları arasında (devlet-birey, sivil toplum siyaset gibi.) çatışma ve uyuşmazlıkların çözümlenebileceği diyalog kanalları açmak üzere yerleşik hale gelmiş resmi ve gayri resmi kurallar ve alışkanlıklar bütünüdür.

1.1.2.2. Kurumların Oluşumu ve Değişimi

Kurumlar; toplumsal bir varlık olan insanların dünden bugüne aktardıkları tarihsel hafıza ile çeşitli ihtiyaçlar ve gereksinimleri gidermek amacıyla sergiledikleri davranış biçimlerinin yerleşik hale gelmesiyle oluşan resmi veya gayri resmi yapılardır. Bu bağlamda toplumsal bir yapı olan kurumlar, ancak belirli bir işleve sahip olduğu sürece varlığını sürdürür. Bu açıdan kurumlar belirli ihtiyaçlara yanıt vermek adına ortaya çıkmaktadır. Jean Paul Sartre’ın ünlü örneğinde dile getirdiği gibi “*Önce çekiç imal edilip daha sonra çekice uygun bir işlev bulunmaz.*”

Sosyolojik olarak kurumların ortaya çıkışı iki biçimde açıklanmaktadır: “*Eylemlerden değerlere*” ve “*Değerlerden eylemlere*”.

Durkheim’ın sosyoloji tahliline göre sosyo-kültürel davranış biçimlerini yansıtan kurum gibi yapılar toplumsal şartların bir ürünü olarak ortaya çıkar. Bir başka deyişle toplumda var olan ihtiyaçları karşılamak adına ortaya çıkar. “*Eylemlerden değerlere*” olarak adlandırılan sistem şu biçimde incelenir (Ata, 2007: 21):

Eylemler → Alışkanlıklar → Normlar → Kurumlar → Değerler.

Bu çözümlemeye göre insan; öncelikle varoluştan ileri gelen ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla harekete geçer. Gereksinimleri karşılama içgüdüleriyle eylemler gerçekleştirilir ve bu eylemler tekrarlandıkça yerleşik hale gelerek alışkanlıkları oluşturur. Bu alışkanlıklar zaman içinde belirli kalıplara bürünerek kural biçimini alır ve böylece normlar inşa edilir. Normlar ise soyut ve istikrarlılık arzeden eylem biçimlerine evrilerek kurumları oluştururlar. Modern sosyoloji, sosyal olguların etkileşiminin tek yönlü olmadığı, karşılıklı bir değiş-tokuş sürecinde olduklarını ifade eder. Bu olgunun açıklanmasında “*Değerlerden eylemlere*” yöntemi kullanılır:

Değerler → Yargılar → Normlar → Kurumlar → Eylemler.

Bu görüşe göre değerler herhangi bir etkileşim süreci sonrasında belirlenmemekte, toplumsal hafıza içinde başlangıçta yerleşik haldedir. Geçmişten devralınan değerler sistemi, tümdengelim metodu ile yargılara etki eder. Yargılar vasıtası ile normlaşır ve ardından kurumlaşarak eylem kalıplarını oluştururlar.

Kurumsal iktisat, kurumların oluşumu çerçevesinde sosyolojik izahı kabul etmekte, oluşum evresini formel ve informal kurumlar olmak üzere iki ayrı biçimde incelemektedir. Bu açıdan formel kurumlar devletin kamu gücü ile düzenlenen anayasa, yasa ve çeşitli yazılı düzenlemeler yoluyla oluşturulur ve cebri olarak toplum ve bireylere kabul ettirilir. Bu bağlamda formel kurumların toplum tarafından kabul edilebilirliği informal kurumlar ile olan uyumuna bağlıdır. Toplumun değer yargılarına göre yani informal kurumlar ile uyumlu olarak dizayn edilmemiş formel kurumlar toplumda karşılık bulmaz ve çatışma ortamına sebep olarak toplumsal huzursuzluklara yol açabilir. Bu bağlamda informal kurumlar, formel kurumların evirileceği patikayı tayin eder. İnfomal kurumlar ise geçmişten günümüze aktarılan, istikrarlı davranış biçimleri olarak tekrar edilerek yerleşik hale gelen ve bunun sonucunda ortaya çıkan toplumda karşılığı bulunan kurallar bütünüdür. Bir başka ifadeyle toplumsal gereksinimleri karşılamak üzere oluşturulan yapılardır.

Kasper (2007: 15) ise formel kurumların oluşumunu toplumun kurumsal temelinin bazen mahkemelerce zorlanan resmi yasalar ve belli devlet kurumlarının resmi yaptırımları temelinde oluşabileceği şeklinde açıklamış, ancak sosyal etkileşimlerin, genelde bir toplum içinde kendiliğinden gelişen ve uygulama alanı bulan informal kurumlar temelinde ortaya çıkacağını, ahlaki normlar, adetler, gelenekler, iş tecrübeleri ve mesleki standartlar gibi kurumlardan etkileneceğini belirtmiştir. Bu bağlamda Kasper, kurumların oluşumu noktasında formel kurumlar ile informal kurumlar arasındaki etkileşime dikkat çekmiştir. Kasper (2007: 18), kurumları değiştiren olgu noktasında ise toplumsal yapının zaman içinde değişimine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda değişen sosyo-ekonomik dinamikler toplumsal yapıyı değişim yönünde teşvik eder. Toplumsal yapıda değişim olgusuna paralel olarak yeni

koşullarla uyumlu olması adına kurallar sisteminin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Oluşacak yeni kurallar düzeni eski kurumsal yapıyı değişime zorlayacak ve kurumsal değişimin teşvikçisi olacaktır. Örneğin; insanlık tarihinin avcı ve toplayıcı küçük kabile gruplarından, tarım ve hayvancılık ekonomilerine geçmesi ve ardından ulusal ekonomilere, günümüzde ise açık küresel ekonomilere geçerken bu değişim ile beraber toplumsal ve ekonomik yaşamı düzenleyen kurallar bütünü de değişmiş ve bu olgu kurumsal değişimi teşvik eden bir unsur olmuştur.

Kurumların oluşumu sürecinde T. Veblen içgüdü ve düşünce alışkanlıklarına önem atfetmiştir. Buna göre içgüdüler eylemleri şekillendirmekte ve bu eylemler toplumda tekrarlanarak toplumsal davranış ve düşünce kalıplarının oluşmasına etki etmektedir. Toplum tarafından benimsendiği takdirde bu davranış ve düşünce kalıpları kurum haline evirilmektedir. Veblen 'in ifadesiyle düşünce ve davranış kalıpları toplumda istikrarlı bir yapıya büründüğü takdirde kurumlar ortaya çıkar (Ata 2007: 23). Bu bağlamda içgüdüler düşünce alışkanlıklarını etkilemekle beraber bu düşünce kalıpları teknolojik ilerlemenin yolunu açar ve bu da kurumsal değişimi getirir. Bu bağlamda Veblen kurumsal değişimin dinamiği olarak teknolojiyi görür. (Yılmaz, 2007: 102; Gürkan, 2007: 241-242; Güvel, 1998: 159-160; Kızılkaya, 2007: 168).

Benzer biçimde Ayres de kurumsal değişim sürecinde temel dinamik olarak teknolojiyi görmüştür. Bu bağlamda teknoloji, içinde bulunduğu kurumsal yapı vasıtasıyla ortaya çıkar ve sonrasında ekonomik yapıyı değiştirerek kurumsal yapıyı değişime zorlar (Yılmaz, 2007: 105).

Commons ise kurumsal değişimi yasama organı, gelenekler ve mahkeme içtihatları bağlamında değerlendirmiştir. İlk olarak yasama gücünü elinde bulunduran iktidar sahipleri sahip oldukları yasama imkânı sayesinde yeni kurallar sistemi oluşturarak kurumsal değişimi gerçekleştirirler. İkinci olarak anlaşmazlıkların çözümü noktasında geleneklerin ve mahkeme içtihatlarının oluşturdukları denge çözümlerinden yeni toplumsal kurallar çıkar ve bu olgu ise kurumsal değişimi tetikler (Demir, 1996: 115).

Günümüz kurumsal iktisatçılarından North'a göre (2010: 108-112) kurumsal değişimin kaynağı “*görelî fiyatlar ve tercihler*” dir. Bu bağlamda kurumsal değişimin öznesi konumunda kurumsal çerçevede var olan teşvik unsurlarına göre davranan bireysel girişimci yer almaktadır. Değişim süreci ise tedrici bir süreç olup zamana yayılmaktadır. North bu süreci “*Kurumlar değişir ve görelî fiyatlardaki temel değişimler, bu değişimin temel kaynağıdır. İktisatçı olmayanlar için (bazı iktisatçılar içinde) değişen görelî fiyatlara bu kadar ağırlık vermek anlaşılabilir. Ancak görelî fiyat değişimleri insan etkileşiminde bireylerin teşviklerini değiştirir, bu tür değişimin bir diğer kaynağı da zevklerdeki değişimlerdir*” biçiminde ifade eder. Bütün kurumsal değişimin gerisinde görelî fiyatlardaki değişimler yatmaktadır. Görelî fiyatlarda yaşanan değişimler aynı zamanda zevk ve tercihlerdeki değişimleri de etkileyecektir. Yani görelî fiyatlardaki değişimler zaman içinde insanların tüketim alışkanlıklarını, davranış biçimlerini ve rasyonalizasyon (tercih sebepleri) standartlarını değiştirecektir (North, 2010: 110). Bu bağlamda kurumsal değişim şöyle açıklanabilir:

Şekil.1 Kurumsal Değişim

Genel olarak kurumsal değişimin kaynağı kurumcu çerçeve bağlamında iki başlıkta ele alınmaktadır. Birincisi teknolojiye yaşanan değişim, ikincisi ise görelî

fiyatlarda yaşanan değişimlerdir (Ata, 2007: 26).

North'a (2010: 64) göre toplumların gelişme süreci ile beraber informel kurumlardan formel kurumlara geçiş süreci de hızlanmaktadır. Bu bağlamda gelenek ve göreneklerden, yazılı olmayan toplumsal teamüllerden yazılı kurallara geçiş ve buna uygun formel kurumlar yapılandırılmaktadır. Bu durumda kurumsal değişim sürecinin sürecini hızlandırmaktadır.

1.1.2.3. Kurumların Önemi

Kurumların iktisadi yaşamdaki önemi konusunda Aktuğ (2005) kurumsal çerçevenin değişmesi halinde daha yüksek üretim düzeylerine erişilebileceğini belirterek iktisadi büyüme sürecinde kurumların ve kurumsal çerçevenin önemine vurgu yapmış, Kasper (2007: 21) ise modern iktisadi büyüme sürecinin kuzeybatı Avrupa'da özel mülkiyet hakkının teminatı, sözleşme ve girişim özgürlüğü, hukukun üstünlüğü gibi kurumsal faktörlerin ön plana çıkmasıyla başladığını savunmakta ve kurumların iktisadi yaşamdaki önemine dikkat çekmiştir.

Ülgener'e göre (2006: 4) kurumlar iktisadi büyüme süreçlerinde ortaya çıkan farklılıklar noktasında da kilit konumdadır. Buna göre aynı iktisat politikalarını, üretim tekniklerini veya hukuk sistemleri gibi sosyal kurumları kendi sistemlerine uygulayan ülkelerin farklı sonuçlara ulaşmasındaki temel neden ülkelerin sahip olduğu zihniyet ve tutum farklılıkları, yani informel kurumlardır.

Kurumlar etkin çalıştığı takdirde gerek toplumsal yaşama gerekse iktisadi hayata belirli avantajlar sağlamaktadır (Kasper, 2007: 68-71, Aktan ve Vural, 2008: 190-194; North, 2010: 10-12). Buna göre kurumlar:

- Bilgiye erişim maliyetlerini düşürerek güvenli ve istikrarlı bir iletişim çerçevesi sunar. Bu bağlamda iktisadi aktörlerin iktisadi faaliyetleri gerçekleştirmesi kolaylaşır, araştırma faaliyetlerinin daha az maliyetli gerçekleştirilmesine olanak sağlar. Bu bağlamda etkin kurumların

olmadığı durumda bilgiye erişim maliyeti yüksek olacağından girişimciliğe sekte vuran bir kurumsal yapı ortaya çıkar.

- Toplumsal hayatta iktisadi aktörler sürekli birbiri ile etkileşim içindedir. İktisadi yaşamda da ekonomik etkileşim sürecinde kimi zaman anlaşmazlıklarla (işlem maliyetleri) karşılaşılması söz konusudur. Bu bağlamda etkin kurumlar işlem maliyetlerini azaltıcı bir rol üstlenerek iktisadi etkileşimlerin maliyetini azaltır.
- İşlem maliyetini azaltan kurumların varlığı uluslararası rekabette ülkelere maliyet tasarrufu sağlar ve rekabet gücünü artırmanın yanı sıra, etkin kurumlar özgürlük olgusunu teşvik ederek girişimciliğin ve yenilikçiliğin teşvik yapısını oluştururlar.
- Etkin kurumlar maddi faydalarının yanı sıra manevi olarak da iktisadi işleyişe olumlu katkı yaparlar. Bu bağlamda etkin kurumlar sosyal ilişkilerin güven temelinde kurulmasına katkıda bulunurlar.
- Etkin kurumlar demokratik sistemlerin güç kazanmasına ve buna bağlı olarak iktisadi yaşamın istikrarlı bir seyir izlemesine katkıda bulunur. Bu açıdan etkin kurumlar bireysel özgürlük alanını muhafaza eder, kamu gücünün kullanımını sınırlar, siyasi otoritenin aşırı ve gereksiz baskı uygulamasını engeller, bireylerin diğer kişilerin hak ve özgürlüklerini ihlal etmeden kendi özgürlükleri doğrultusunda yaşamalarına imkân verir.
- Etkin kurumlar kamu otoritesi, sivil toplum ve bireyler arasında uzlaştırıcı bir pozisyon olarak toplumsal uyuşmazlıkları ortak paydada buluşturur, belirsizlikleri ortadan kaldırır ve bu açıdan toplumsal barışa hizmet eder.
- Etkin kurumlar kıt kaynakların kullanımının düzenlenmesinde etkin bir rol oynar ve korunmasını teşvik eder. Bu bağlamda kurumlar belli kaynakların sahipliğini sürdürebilme imkânı sağlayarak özel mülkiyet olgusunun yerleşmesine olanak tanır, kişilerin gelecekte daha yüksek bir refah seviyesine erişim için kaynakların etkin kullanılmasını teşvik eder. Özel mülkiyet olgusu hem sermaye teşekkülü hem de yatırımların gerçekleştirilmesini özendirerek iktisadi büyümeyi teşvik eder.

- İktisadi ve Sosyal kurumlar geleceğe dair belirsizlikleri azaltır, sosyal ve iktisadi mübadelelerin sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesine katkıda bulunarak öngörülebilirliği artırır.

Ekonomide var olan etkin kurumlar, belirsizliğin azaltılmasında, bilgiye erişim maliyetlerinin düşürülmesinde, işlem maliyetlerinin azaltılmasında, bireysel özgürlüklerin genişletilmesinde, sermaye teşekkülü ve yatırımlar için gerekli mülkiyet haklarının sağlanmasında önemli rol oynar; bireyler arası, birey toplum arası ve birey kamu otoritesi arasındaki sosyo-ekonomik ilişkilere genel bir çerçeve oluşturarak ekonomik yaşamı düzenlerler. Bu bağlamda kurumlar sosyo-ekonomik yaşamda yer alan tüm sorunların çözüm reçetesi olmamakla beraber, sorunların çözüm süreçlerinin kolaylaştırılmasında ve çözüm önerileri sağlayacak platformların oluşturulmasında önemli bir vazife üstlenirler.

1.2. KURUMSAL İKTİSADIN TEMELLERİ

Kurumsal iktisadın teorik temellerini oluşturan özellikler şöyle özetlenebilir (Samuels, 1991: 2-13; Bocutoğlu, 2012: 229-231; Şenalp, 2007: 45-92, Demir, 1996; 64-129):

- Kurumsal iktisadın en önemli özelliği Galbraith'in ifadesiyle bir muhalefet iktisadı olmasıdır. Bu noktada kurumcu düşünürler yalnız yerleşik iktisadı eleştirmekle kalmamış, yerleşik iktisada muhalif diğer akımları da eleştirmişler ve alternatif çözüm önerileri sunmuşlardır.
- Kurumsal iktisat ekonominin alt birimlere ayrılarak incelenmesi yerine ekonomiyi ve ekonomik yaşama etki eden tüm olguların "*Bütüncül (Holistic)*" bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini savunur. Ekonomi sadece birey veya piyasadan ibaret görülemez. Buna göre ekonominin alt birimlere ayrılarak incelenmesi, analizleri basitleştirmek uğruna küçük parçaların bütün üzerindeki etkisinin göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Bu durum her alt birimin bütünden bağımsız biçimde değerlendirilmesine yol açmakta, bir başka deyişle sosyal ve kurumsal

sistem sabit varsayılmakta ve ekonomi kapalı bir sisteme indirgenmektedir. Kurumcu düşünürler göre böyle bir analiz yöntemi iktisat bilimini sosyal bilim olmaktan çıkaracak, amaçları gerçekleştirmek uğruna biçimlendirilmiş bir teknik haline getirecektir. Dolayısıyla parçaların bütün ile ilişkisi geneli kapsayıcı biçimde ele alınmadığı sürece iktisadi olayları tam açıklamak olanaksız hale gelecektir.

- Kurumsal iktisat, yerleşik iktisattan değerlerin kaynağına yönelik bakış açısı ve tespitleri ile de farklılaşmaktadır. Yerleşik iktisat kıt kaynakların kullanımını temel odak noktası olarak alan bir “*Tahsis İktisadı*” paradigması benimsemiştir. Kurumsal iktisat ise sosyal ve iktisadi süreçler içerisinde değerlerin nasıl ortaya çıktığını irdeleyen bir “*Değerleme İktisadı*” paradigması benimsemiştir. Yerleşik iktisatta değer kavramı kullanım değeri ve değişim değeri olmak üzere iki başlık altında incelenmekte fakat değişim değeri kavramını bir adım öne çıkarmaktadır. Bu noktada bireylerin her hangi bir mal veya hizmetin kullanım amacı veri alınarak minimum maliyetle maksimum faydanın elde edilmesi için alternatif tercihler altında sonuçlar irdelenmekte, başka bir ifadeyle bir girdi-çıkı mekaniği oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu noktada kurumsal iktisat, yerleşik iktisadı insanların iktisadi yaşamda tercihleri veri olan birer dışsal değişken olarak ele alınamayacağı yönünde eleştirmektedir. Buna göre her insanın amacı görecelidir ve aynı koşullarda bireylerin aynı tercih bütününden aynı faydayı elde etmesi söz konusu değildir ve değer kavramı bireysel farklılıklardan ayrı düşünülemez. Bu noktada kurumcu düşünürler değerlerin toplumun kültürel kodlarından etkilendiğini savunmakta, değer kavramı “*Araçsal Değer*” ve “*Seramonik Değer*” olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir. Seramonik değerler, davranış, statü gibi kültürel ve sosyal ayrımlar için gerekli yargı standartlarını ve bireyler-grupların bir birleri üzerinde iktidar kullanımına olanak sağlayan değerler biçimi olup doğası gereği eleştiriye ve sorgulamaya kapalıdır. Araçsal değerler ise bir bilginin veya topluluğun problem çözme süreçlerine uygulamasında araç ve yeteneklerin kullanılmasını sağlayan sorgulanabilir ve değiştirilebilir değerler bütünüdür. Bu bağlamda araçsal

değerler bireyler ve toplum için katma değer yaratan, seramonik değerler ise bireyler ve toplum için katma değer yaratmayan değerler bütünü olarak nitelendirilebilir. Allan G. Gruchy kurumcu değer teorisini genel olarak beş madde ile açıklamaktadır. Buna göre; neyin değerli olduğu kültürel bir bağlam ve değişim süreci içinde belirlenmelidir. İkinci olarak değerli olanın belirlenmesi noktasında insan faktörü temel rol oynar bundan dolayı genel geçer bir teori belirlemek güçtür. Üçüncü olarak değerlendirme sürecinde yer alan unsurlar durağan, mutlak ve nihai kabul edilmemelidir. Dördüncü olarak neyin değerli olduğuna dair yapılacak tercihler tarihsel süreç içerisinde değişme potansiyeline sahip olmakla beraber toplumun refahını artıracak yardımcı kültürel öğelerle beraber değerlendirilmelidir. Son olarak yerleşik iktisadın değer ölçütü olarak tüketimi almasına karşılık, kurumsal iktisada göre bireyler değer yaratıcısı ve yeniden üreticisi olarak ele alınmalıdır.

- Kurumsal iktisat yerleşik iktisadın aksine tüm bireyler için geçerli olan deterministlik bir tercih mantığı belirlemeye çalışmaktan ziyade insanların hayatlarını idame ettirebilmek için amaçlarını nasıl ve hangi kriterlere göre belirlediklerini irdeleyerek somut ekonomilerin incelenmesine önem vermiştir
- Kurumsal iktisat, iktisadi analizlerde tümden gelim metodu yerine tüme varım metodunu savunmaktadır. W. C. Mitchell ile başlayan çalışmaların istatistik veriler ile desteklenmesi geleneğini savunmakta, Neo-Klasik iktisadın istatistik veriler ile desteklenmemiş soyut teorilerini reddetmektedirler.
- Kurumsal iktisat, iktisadi yaşamda kurumların rolüne vurgu yapmıştır. Kurumcu düşüncenin kurumları ele alış biçimine göre kurum kavramı bireysel davranışların formel veya informel olarak örgütlü yapısını temsil eder. Bu bağlamda belirli bir amacı gerçekleştirmek için kurulan sendika, üniversite gibi tesis veya kuruluşlar birer kurum olmamakla beraber kurumlar; anayasa ve kanunlar, toplumsal gelenekler-teamüller, toplumsal alışkanlıkları, yaşam tarzlarını ve düşünce biçimlerini kapsar. Bu bağlamda demokrasi bir kurum olmakla beraber demokrasiye sahip

olmayan toplumlarda yer alan diktatörlük, monarşi, oligarşi, gibi yönetim biçimleri de birer kurumdur. Buna göre kurumların herhangi bir tanım sınırlaması olmamakla beraber baharın gelişini temsil eden “*Hıdırellez*” olarak nitelendirilen bayramda, insanların ateş üzerinden atlaması ya da dileklerin kâğıtlara yazılıp suya atılması ve böylece kabul olunacağına inanılması dahi birer kurumdur.

- Kurumsal iktisat, iktisadi yaşamda kaynakların tahsisi, bölüşüm, istihdam, çıktı veya fiyatların belirlenmesi gibi geneli oluşturan özel parçaları üzerinde ayrı ayrı çalışmak yerine bütünün evrimsel bir biçimde ele alınması gerekliliğini vurgulamış, bu bağlamda ekonominin tümünün kontrolünün önemine vurgu yapmış, bir anlamda bir “*kontrol teorisi*” oluşturmuştur. Bu bağlamda kurumsal iktisadın ilgi alanına giren iktisadi değişken sayısı daha fazladır.
- Kurumsal iktisat, iktisadi yaşamın analizinde “*Darwinci*” evrimsel bir yöntem kullanılması gerektiğini savunur. Bu bağlamda Neo-Klasik iktisadın benimsediği “*Newtoncu Fizik*” yaklaşımını reddeder. Buna göre ekonominin ve ekonomik yaşamın dinamik-devingen bir süreç olduğunu, bu bağlamda iktisadi yaşama bağlı kurumlarında sürekli değiştiğini kabul eder, bu nedenle Kurumsal İktisatçılar ekonominin evrimsel bir süreç olarak ele alınması gerektiğini savunur. Bu açıdan iktisadi yaşamın değişmez gerçekleri bir başka deyişle iktisadi yasaları “*Bu nedir?*” gibi statik bir yaklaşımla tespit etmek yerine “*Buraya nereden geldik*”, “*Buraya nasıl geldik*” ve “*Nereye evriliyoruz?*” gibi dinamik sorular ile iktisadi yaşamın evrimi ele alınmalıdır. Bu yöntem salt bir iktisat analizi ile değil aynı zamanda sosyoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, antropoloji gibi diğer beşeri bilimlerden de yararlanılarak yapılmalıdır.
- Kurumsal iktisatçılar, bazı konularda kendi içinde ayrılmış olsa da kaynakların tahsisi olgusunun sadece piyasa faktörü ile açıklanması gerekliliği üzerinde hemfikirdir. Bir başka deyişle kaynak tahsisi piyasanın bir fonksiyonu olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda kaynak tahsisi piyasa arz ve talebi çerçevesinde incelenebilir. Ancak arz ve talep faktörlerini de, kısmen, toplumda belirli bir grubun çıkarlarının

korunması için hükümetin bir araç olarak kullanılmasını tanımlayan iktidar olgusunun bir fonksiyonu olarak görürler. Bu bağlamda kaynakların tahsisi; salt piyasa özelinde incelenirken arz-talep fonksiyonlarından ibaret görülmez.

- Kurumsal iktisatçılar, ekonomide var olan konjonktür hareketlerini önemsemiş ve Thostein Veblen, Wesley Clair Mitchell gibi ana akım temsilcileri konjonktür dalgalarının açıklanmasına önem vermiş, bu konuda çalışmalar yapmışlardır. Konjonktüre verilen önemin yanı sıra dönemde yaygın olan tekellilik konusunda da çalışmalar yapmışlardır.
- Kurumsal iktisat, normal denge kavramını reddetmekle beraber iktisadi ve sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesinde kimi zaman teşvik edici kimi zaman da engelleyici unsur olan birikimli (cumulative) değişim veya devresel muhakeme yani birbirini takip eden olgular arasında sebep-sonuç ilişkisi içinde akıl yürütme yöntemlerini benimser. Bu görüşe göre iktisadi yaşamda görülen konjonktür hareketleri normal dengeden bir kopuş değil, yalnızca bir yanlış ayarlanma sorunudur. Kurumsal iktisatçılar bu yanlış ayarlanma sorunlarının önüne geçilmesinde ekonominin bir bütün halinde kontrolünü savunur ve bunu gerçekleştirecek mercii olarak devletin önemine atıf yaparlar.
- Kurumsal iktisada göre devlet iktisadi yaşamın önemli bir parçasıdır. Kurumsal iktisatçılar; ekonomiyi bir iktidar sistemi olarak incelerler. Gerek ayarlanma problemlerinin çözümünde gerekse iktidar yapısını belirleyen hak ve yetki çerçevesinin tayini devletin bir fonksiyonudur. İktisadi yaşam devlet olgusu olmaksızın örgütlenemez.
- Kurumsal iktisat, yerleşik teorinin kabul ettiği “*çıklarların uyumu*” varsayımını reddeder. Buna göre iktisadi yaşamda gerek bireylerin gerek bireysel çıkarları örgütlü yapılar ile grup çıkarları haline dönüştüren gruplar arasında bir “*çıklarlar arası çatışma*” söz konusudur. Bu bağlamda kurumsal iktisatçılar çıkar çatışmalarının iktisadi yaşamda yaratabileceği ayarlanma sorunlarının öne geçilebilmesi için devlet

müdahalesinin gerekliliğine ve çıkarlar arası uyumsuzlukları giderecek kurumların oluşturulmasına önem atfederler.

- Kurumsal iktisat bölüşümün daha adil olması adına demokrasi ve liberalizm temelli reformist bir görüş benimser. Sosyal fayda ve sosyal maliyet gibi kavramlarla ilgilenen kurumsal iktisatçılar; devlet müdahalesi olmaksızın piyasanın fiyat mekanizması yoluyla hem kaynak tahsisinde hem de gelir ve servetin dağılımında adaleti sağlayacağı görüşünü savunan Neo-Klasik teoriyi reddeder, sosyal ve ekonomik yaşamda daha geniş devlet müdahalesini savunurlar.

1.3. ANA AKIM KURUMSAL İKTİSAT VE YENİ KURUMSAL İKTİSAT FARKLILAŞMASI

Günümüzde kurumsal iktisat denilince akla homojen bir iktisat doktrini gelmemektedir (Demir, 1996: 64). Bu bağlamda T. Veblen ile başlayan kurumsal iktisat düşüncesini kendi içinde 2 kısma ayırmak mümkündür. Bu bağlamda T. Veblen ile başlayan kurumsal iktisat Ayres'e kadar devam eden süreçte "*Ana Akım Kurumsal İktisat*" ya da "*Eski Kurumsal İktisat*" olarak nitelendirmek mümkündür. Bu noktada Ayres ve Ayres'i takip eden dönemde kurumcu düşünürler Ana Akım Kurumsal İktisattan uzaklaşmaya başlamışlardır. Bu yol ayrımının geçiş sürecinde Ayres köprü durumunda olmakla beraber takip eden kurumcu düşünürler "*Yeni Kurumsal İktisatçılar*" olarak adlandırılmaktadır. Bu bölümde kurumsal iktisat kendi içinde "*Ana Akım Kurumsal İktisat*" ve "*Yeni Kurumsal İktisat*" olmak üzere iki ayrı başlıkta incelenecek ve daha sonra karşılaştırması yapılarak her iki kurumcu düşünce kolunun ortak paydada buluştukları ve ayrıştıkları noktalar irdelenecektir.

1.3.1. Ana Akım Kurumsal İktisat

Günümüzde çalışmalarını "*Evrimsel İktisat Birliği (The Association for Evolutionary Economics)*" çatısı altında sürdüren kurumcu düşünce temsilcilerine "Ana Akım Kurumsal İktisatçılar (Original Institutional Economists)" denilmekle beraber çalışmalarında T. Veblen, John R. Commons ve Wesley C. Mitchell çizgisini

sürdüren John K. Galbraith, Gunnar Myrdal, Marc R. Tool, Paul D. Bush, Warren J. Samuels gibi kurumcu düşünörlere “*Neo-Kurumsal İktisatçılar*” denilmektedir (Demir, 1996: 68).

Ana Akım Kurumsal İktisada göre, rasyonel birey ve iktisadi ajanlar varsayımı üzerine kurulu Neo-Klasik teori reddedilerek yerine iktisadi davranışın, onu etkileyen faktörler aracılığıyla ortaya çıktığını öne süren yeni bir yaklaşım benimsenmelidir (Demir, 1996: 69; Hayaloğlu, 2012: 51). Bu bağlamda rasyonalite varsayımını reddeden T. Veblen kurumsal iktisada bu noktada özgün niteliğini kazandırmıştır. Rasyonalite kavramının ardında J. Bentham ve T. Hobbes’a kadar uzanan bencillik ve hazcılık (hedonism) vardır. Bentham’ın oluşturduğu haz fonksiyonları ve Hobbes’un kişisel çıkarlar temelli rasyonel seçim kavramı yerleşik iktisadın matematik ve fizikten aldığı fayda maksimizasyonu olgusu ile pekiştirilmiştir. Bu bağlamda Veblen yerleşik iktisada, iktisat psikolojisi bağlamında bir başkaldırı yapmış ve Neo-Klasik iktisadın insanı fayda-haz maksimizasyonu ve kişisel çıkar peşinde koşan bir varlık olarak görmesi fikrine karşı çıkmış, rasyonalite ve akılcılık kavramlarının iktisadi yaşamda geçerli olmadığını savunmuştur (Kazgan, 2012: 188; Yılmaz, 2007: 96-97; Bocutoğlu, 2012: 231; Demir, 1996: 97; Özçelik, 2007: 213). Bu bağlamda Veblen insan davranışlarının hangi faktörlerden etkilendiği hususuna önem atfetmiş bir anlamda iktisat psikolojisi ile yakından ilgilenmiştir. Bütün eserlerinde düşünce alışkanlıklarının insan davranışlarının şekillenmesinde baskın faktör olduğunu zımni ya da açık biçimde ifade etmiş, düşünce alışkanlıklarının kaynağı olarak ise içgüdüleri göstermiştir (Demir, 1996: 93).

İçgüdü ile düşünce alışkanlıkları arasında ilişki kuran Veblen bu durumu teknolojik değişim ile ilişkilendirmiştir. Buna göre teknolojik değişim kurumların değişmesinde ana unsurdur. Bu bağlamda Veblen kurumları “*devingen-teknolojik (dynamic-technological)*” ve “*durağan-törensel (static-ceremonical)*” kurumlar olmak üzere ikiye ayırır. Dinamik-devingen kurumlar olumlu içgüdüler vasıtasıyla düşünce alışkanlıklarının evrilmesi sonucu ortaya çıkan toplumsal yaşama faydalı, evrimsel bir süreç içinde gelişen kurumlardır. Statik-törensel kurumlar ise genelde çalışmamak, çaba göstermeden kazanmak gibi faydasız – ki Veblen bu içgüdüleri

sömürü-yağmacı içgüdü olarak tanımlamaktadır- çok daha yavaş değişip dinamik-teknolojik süreçleri de yavaşlatan kurumlardır (Özçelik, 2007: 214-215).

Bu olgunun yanı sıra Eski Kurumsal İktisat; Neo-Klasik iktisadın minimum devlet müdahalesine dayalı, soyutlayıcı ve tümünden gelimci yöntemine karşı çıkmıştır. Bu görüşe göre ekonomi indirgemeci-atomcu bir mantıkla ele alınmak yerine gövdesel-bütüncül olarak analiz edilmelidir. Bu bağlamda Veblen (1919) Neo-Klasik teorinin iktisadi yaşamı parçalara ayırarak incelenmesi metodunu eleştirmiş, ekonominin bütün olarak dinamik, evrimsel bir süreç olarak incelenmesini savunmuştur. Bireyler devingen bir toplum kültürü içinde yaşamaktadır, bu nedenle bireylerin tercih fonksiyonları evrimsel bir değişim halindedir. Ana Akım Kurumsal İktisatçılar ekonominin kavramsallaştırılmasında iktisadi sistemi açıklamak üzere öne sürülen mekanik-deterministik denge metaforunu reddeder, birikimli nedensellik ilkesine dayalı geçmişten bugüne evrilen tarihsel bir yaklaşım benimserler. Buradan hareketle Veblen sosyal bilimler tarihini Darwin öncesi ve Darwin sonrası olarak ikiye ayırmakta ve ekonomiyi bir sosyal değişim süreci olarak ele almaktadır (Yılmaz, 2007: 119; Özçelik, 2007: 213).

1.3.1.1. Ana Akım Kurumsal İktisadın Altyapısını Oluşturan Etmenler

İktisat literatürüne bir Amerikan katkısı olan kurumsal iktisadın fikrî alt yapısı; Amerikan Pragmatik Felsefe Geleneği, Alman Tarihçi Okulu ve Darwinci Evrim Teorisi olmak üzere üç temele dayanmaktadır. Bu bölümde kurumsal iktisadı oluşturan bu üç görüş ele alınacaktır.

Çalışmada incelenmeyecek olmak ile beraber çalışma yöntemi ve analizleri bakımından yerleşik iktisattan çok kurumsal iktisada benzeyen Yeni Keynesyen İktisat görüşü yerleşik iktisat akımı ile yerleşik iktisada muhalif akımlar arasında “*Entellektüel Köprü*” olması açısından önemlidir (Demir, 1996: 50). Yine çalışmada incelenmeyecek olmakla beraber “19. Yüzyıl İngiliz Tarihselciliği” ve Herbert Spencer’in “Sosyal Evrimcilik” yaklaşımı da kimi düşünürler tarafından Ana Akım Kurumsal İktisadın talî dinamikleri arasında varsayılmaktadır (Demir, 1996: 84).

1.3.1.1.1. Amerikan Pragmatik Felsefe Geleneği

Kurumsal İktisat okulunun epistemolojik dayanağı, deney ve gözlemi temel alan Charles Pierce, William James, ve John Dewey gibi isimlerin temsilciliğini yaptığı, 19. yüzyıl sonlarında ABD’de ortaya çıkan “*Amerikan Pragmatik Felsefe Geleneği*” ‘dir (Medema vd, 1999; Güvel, 1998; Hodgson, 1998; Parada, 2001). Pragmatik felsefe, felsefi dayanak ve iktisat politikası sonuçları açısından Alman Tarihçi Okulu’ndan uzaklaşsa, yerleşik iktisadın yönteminin eleştirisi konusunda tarihçi okul ile ortak paydadadır (Kazgan, 2012: 187). Pragmatik felsefe J. S. Mill’in yarar felsefesine dayanmakla beraber bilimin önceden belirlenmiş hedeflere ulaşmanın mekanik bir meşrulaştırma aracı değil bir inceleme süreci olduğunu öne sürer. Geçmişten bağımsız bir kurallar bütünü olmadığı için hiçbir bilim tarihten bağımsız değerlendirilemez. Dolayısıyla ekonomi bilimi de günün şartlarından, konjonktürel etkilerden bağımsız değerlendirilemez (Şenalp, 2007: 53). Pragmatik felsefeye göre doğruluğun ölçütü faydadır. Gerçeklik, pratik fayda ile ölçülebilen bir kavram olmakla beraber her şey pratik fayda ölçütüne göre değerlendirilmelidir. Bu düşünce metafiziği reddetmektedir. Bu olgu özellikle yerleşik iktisatta var olan doğal düzen fikrini şiddetle eleştirmekle beraber, iktisadi çözümlerinin soyut kavramlar ve varsayımlar yerine somut gerçekliklere dayandırılması gerektiğini savunur. (Güvel, 1998: 155; Demir, 1996: 134-145).

Kurumsal iktisada göre yerleşik iktisat, pozitif yargılara uygun olduğu varsayılan mevcut doğal yasa ve hakların keşfini merkezine almakta, uygun metodoloji olarak deney ve gözlemi reddetmektedir. Pragmatik felsefe bu bağlamda iktisat yasalarının genel-geçer bir kurallar bütünü olup olmadığı noktasında tarihçi okulun çıkarsamalara benzer biçimde gelenekler, kurumlar ve davranışlar üzerinde yaptıkları çalışmalarda tüm bireyler için genel-geçer evrensel yasaların varlığı varsayımını eleştirmişlerdir (Şenalp, 2007: 52-53). Kurumsal iktisat, bu çözümlenmeyi eleştirmekle beraber bu paradigmaya göre iktisat biliminin işlevi, evrensel ilkelerin keşfi ve yorumlanması ile sınırlandırılmaktadır. Gözlem ve ilke ilişkisi bağlamında kurumcu felsefenin farklılaştığı nokta; evrensel kabul edilen ilkelerin gözlem veya çıkarsamaları kullanılmak suretiyle doğru veya yanlış

çıkarmasının yapılmasından ziyade kurumsal yapılardan bağımsız, evrensel iktisadi eğilimlerin açıklanmasında kullanılabilir kuralların olup olmamasıdır.

Kurumsal iktisatçılar, pragmatik felsefe geleneğine uygun olarak “*deneme*” kavramını desteklemekte, yerleşik genel-geçer varsayımları eleştirmekte ve reformist hareketleri teşvik etmektedirler. Kurumcu düşünürler pragmatik felsefeye paralel olarak, gelenek, davranışlar ve kurumların incelenmesinde mutlak olanın altında göreceli olanın, mekanizmanın altında yapıların, iktisadi olanın altında toplumsal olanı ortaya koymayı amaçlamışlardır. Bu bağlamda “*mutlak kuralların varlığının reddi*” kurumsal iktisatçıları Alman Tarihçi Okulu’na benzer biçimde devlet müdahalesinin gerekliliği ve yol gösterici planlamanın teşvikine sevk etmiştir (Kazgan, 2012: 187-188).

1.3.1.1.2. Alman Tarihçi Okulu

Alman tarihçi okulu; klasik iktisadın metodolojik olarak benimsediği soyutlamalara karşı bir tepki olarak gelişen, bireyci olmayan metodolojik çözümlemesi kısmen Alman romantizmine dayanan, Alman düşünür William Roscher’ın “*Tarihçi Metoda Göre İktisat Politikası Dersleri*” isimli eserinin 1843 yılında Almanya’da yayınlanması ile beraber kurulduğu kabul edilen, tıpkı sosyalizm gibi yerleşik iktisada bir eleştiri olarak ortaya çıkmış iktisadi düşünce okuludur (Bocutoğlu, 2012; 144; Kazgan, 2012: 185; Şenalp, 2007; 51).

Yerleşik iktisadi paradigmanın Almanya’da yeterince etki gösterememiş olması ve iktisadi sorunlara kapsamlı çözümler üretmemesi 1840-1860 yıllarda tarihçi okulun yükselişine zemin hazırlamıştır. Okulun ilk temsilcileri ise W. Roscher ile beraber Bruno Hildebrand (Bu Günün ve Geleceğin Ekonomik Politikası, 1848), Karl Knies (Tarihsel Görüş Açısından Ekonomi Politik, 1853) olmuştur (Denis, 1973; 502).

Kazgan’a göre (2012: 185) iktisat biliminde tarihçi paradigma; Alman Tarihçi Okulu’ndan önce, sosyalizmin öncülerinden olan Simonde de Sismondi’nin iktisadi

olayların incelenmesinde tarihçi metodu kullanmasıyla beraber Alman tarihçi okuluna benzer politik sonuçlara ulaşması ile yerleşik hale gelmiştir. Tarihçi bir düşünür olan Sismondi; politik iktisadı insanların incelenmesine, devlet faktörünün önemine, zaman ve mekân içinde birbirinden farklı yapıda toplumların yaşadığı gerçeğine dayandırmak istiyordu. Sismondi'yi takip eden dönemde W. Roscher, K. Knies, ve B. Hildebrand iktisat literatürüne yaptıkları katkılarla eski tarihçi okulun temellerini atmışlardır. Geniş çaplı iktisat tarihi araştırmaları ile G. Schmoller genç tarihçi okulun temellerini atmıştır.

Alman tarihçi okuluna göre her döneme ve her ülkeye uygun genel geçer bir evrensel iktisat kanunları bulunmamaktadır, bundan dolayı iktisadi yaşam Newtoncu fiziğe dayalı bir bakış açısı ile ele alınamaz, sadece bazı tekerrür eden olayları saptayabilir. Buna göre iktisat; tarihin ve toplum bilimlerinin diğer dalları ile beraber ele alınmalı ve insanlık tarihinin iktisadi deneyimlerindeki değişimler inceleme konusu olmalıdır. Klasik iktisadın iktisat kanunlarını toplumsal kurumlardan bağımsız olarak ele almasına karşılık tarihçi okul toplumsal kurumların zaman ve mekân içinde göreceli bir yapı arz ettiğini savunmuşlardır. Alman tarihçi düşüncesine göre, genel geçer bir doğal düzen kavramının olmaması devlet müdahalesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda iktisadi düzen zaman ve mekâna bağlı olarak farklılıklar arz ettiği için, bir başka deyişle iktisadi düzen toplumlara göre göreceli olduğu için devlet iktisadi yaşamı düzenleme ve değiştirme noktasında ekonomik yaşama müdahale etmelidir. Bu bağlamda gerek devlet müdahalesi gerekse devlet müdahalesi dışında şartların değişmesi, evrensel geçerliliği olacak iktisadi kanunların oluşturulmasını imkansız kılacağından, evrensel kanunlar oluşturulmak yerine, tarihsel bir metodoloji ile insanlığın iktisadi deneme sürecinin değişimi, tümevarımcı, evrimsel bir yöntemle bir biçimde incelenmelidir. (Kazgan, 2012: 185-186; Bocutoğlu, 2012: 145-146).

Alman tarihçi düşüncesinin doğal düzenin varlığını reddetmesi, yerleşik iktisadın çıkarların uyumu varsayımının da eleştirilmesine yol açtı. Bu bağlamda gerek mikro düzeyde toplumda gerekse makro düzeyde ülkeler arası çıkar uyumu değil, çıkarların çatışması durumu söz konusudur. Dolayısıyla Alman tarihçi okulu

çıkar çatışması hususuna bağlı olarak yerleşik iktisadın serbest dış ticaret teorisini reddetmiş ve korumacı politikaların uygulanması gerekliliğini savunmuşlardır (Şenalp, 2007: 51-52; Kazgan, 2012: 187; Samuels, 1991: 2-13).

Alman tarihçi okulu, klasik iktisadın bireyi fayda maksimizasyonu peşinde koşan hazzı bir varlık olarak nitelendirmesine karşı çıkmıştır. Bu bağlamda bireysel davranış güdüsünün salt çıkar olgusu ile sınırlanamayacağını, güdülerin çok çeşitli ve farklılık gösteren nitelikte olduğunu savunmuşlardır. Diğer taraftan tarihçi okul, klasik iktisadın makine gibi işleyen mekanik bir sosyo-ekonomi varsayımına karşılık toplumu bireylerin tek tek toplamından ziyade bütüncül bir organik toplum kavramını savunmuşlardır. Buna göre bütün toplumsal yaşamın anlaşılması adına disiplinler arası geniş kapsamlı bir toplum bilimi metodolojisine ihtiyaç duyulmaktadır (Şenalp, 2007: 51; Bocutoğlu, 2012: 145-146; Kazgan, 2012: 186).

1.3.1.1.3. Darwinist Evrim Teorisi

Darwinist Evrim Teorisi; adını ünlü düşünür Charles Darwin'den (1809-1882) alan, doğada var olan canlı türlerinin zamanla değişerek yeni ve daha güçlü türleri oluşturduğunu savunan, iktisat literatürüne fen bilimlerinden girmiş bir düşünce sistemidir. Bu düşünce sistemi sadece pozitif bilimleri etkilemekle kalmamış, iktisat gibi sosyal bilimleri de etkileyerek, iktisat yazınında önemli eserler ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda Thorstein Veblen, Charles Darwin'in evrim teorisinden etkilenecek iktisadi yaşamın ve kurumların evrimsel bir değişim izleğine sahip olduğunu eserlerinde işlemiştir.

Charles Darwin "*Türlerin Kökeni (The Origins of Species)*" isimli ünlü eserinde evrim teorisinin temel iki hususunu, değişen koşullara en iyi ve en çabuk adapte olan türün ayakta kalması ve değişim sürecinin basitten karmaşığa doğru birikimli bir biçimde yaşandığını ifade etmiştir. Bu bağlamda Darwin "*Doğal Ayıklanma (Natural Selection)*" kavramını öne sürmüştür. Genel kabul gören doğal ayıklanma kavramı, canlıların yaşamlarını sürdürebilmek adına sürekli bir mücadele döngüsü içinde olduğu ve değişen koşullara en iyi ve en hızlı uyum sağlayanın

ayakta kalabileceğini, bu süreçte değişen koşullara ayak uyduramayan canlıların ise sistem dışı kalacağını ifade eder. Bu bağlamda Darwin'in evrim teorisinde en iyi uyum sağlayanın her zaman en güçlü olacağı varsayımının genel-geçer bir varsayımdan uzak olduğu, uyum sürecinin iş birliği temelli bir sürece dayandırılması gerektiği öngörülür (Hayaloğlu, 2012: 58).

Darwin'in evrim teorisi sosyal bilimlerde başta iktisat alanı olmak üzere birçok bilim dalını etkilemiştir. Bu bağlamda kurumsal iktisadın arka planını oluşturan etmenlerden birisi olan Darwinist Evrim teorisi, başta kurumsal iktisadın kurucularından T. Veblen olmak üzere, takip eden kurumsal iktisatçılara da esin kaynağı olmuştur. Bu bağlamda Veblen iktisat literatürünü “*Darwin öncesi (Pre-Darwinian)*” ve “*Darwin sonrası (Post-Darwinian)*” dönem olarak ikiye ayırır. Yerleşik teori ekonomiyi salt bir mekanizma bağlamında ele almakta, iktisadi hayatın tarihsel geçmişini ihmal etmektedir. Bu bağlamda Ortodoks teori Darwin öncesi döneme ait sayılmalıdır. Bu bağlamda Veblen iktisadi yaşamı evrimsel bir bakış açısı ile ele almakta ve iktisadi yaşam ile kurumsal yapı arasında karşılıklı (mutual) bir ilişki olduğunu varsaymaktadır. Bu karşılıklı ilişkinin temelinde tarihsel bir evrim süreci vardır ve bu nedenle iktisadi yaşam evrimsel bir bakış açısı ile ele alınmalıdır. (Demir, 1996: 97; Bocutoğlu, 2012: 230-234, Kazgan, 2012: 188; Şenalp, 2007: 50).

Charles Darwin'in evrim teorisi iktisat literatüründe de derin etki yaratmıştır. Bu bağlamda 1950 yılında Armen Alchian'ın yazmış olduğu makalesinden bu yana iktisat literatürünün önemli bir parçası haline gelmiştir (North 2010: 120).

1.3.2. Yeni Kurumsal İktisat

Günümüzde çalışmalarını “*Journal of Theroretical and Institutional Economics (Teorik ve Kurumsal İktisat Dergisi)*” dergisi çatısı altında sürdüren kurumsal iktisatçılara “*Yeni Kurumsal İktisatçılar*” denilmektedir (Demir, 1996: 68).

Ana Akım Kurumsal İktisadın öne sürmüş olduğu görüşlerine ilişkin iktisadi teorileri oluşturmakta yetersiz kalması, kurumların açıklanması konusunda Neo-

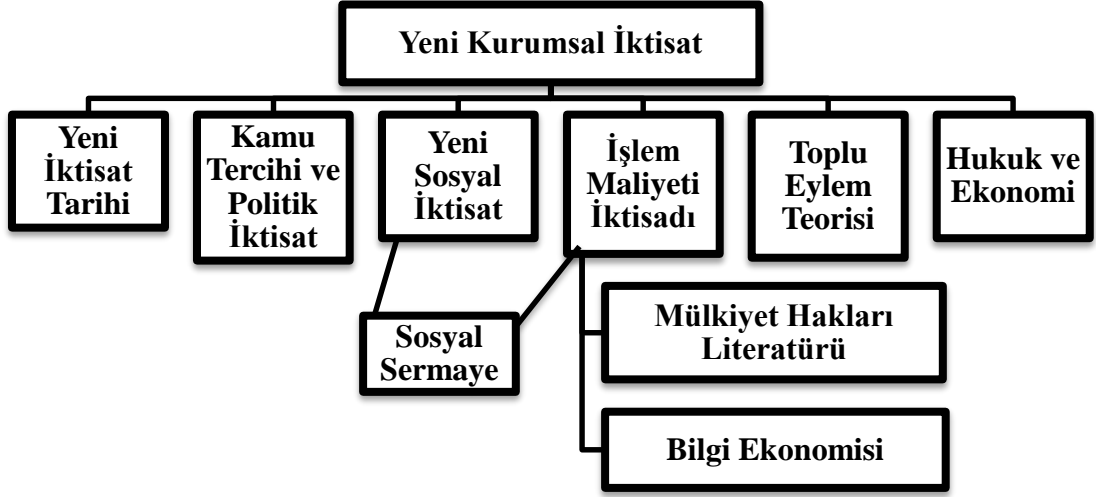
Klasik iktisat çerçevesinde kalıp bazı varsayımları değiştirmek şartıyla yapılan çalışmalar yeni kurumsal iktisadın ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır (Yılmaz, 2007: 107).

“Yeni Kurumsal İktisat” terimi ilk defa 1975 yılında O. Williamson tarafından “Piyasalar ve Hiyerarşiler: Çözümleme ve Anti-tröst İçerimler (*Markets and Hierarchies: Analysis and Anti-trust Implications*)” isimli eserinde kullanılmış olmasına rağmen, yeni kurumsal iktisadın başlangıcı Ronald Coase’un 1937 yılında, iktisadi analiz sürecinde işlem maliyetlerinin rolünün etraflıca açıklandığı “*The Nature of the Firm*” isimli makalesinin yayınlanması olarak kabul edilir (Demir, 1996: 206; Çetin, 2012: 47).

Ronald Coase ve D. North’a göre Yeni Kurumsal İktisat; iktisadi faaliyetlerin kurumsal faktörler tarafından şekillendirildiğini öne süren multi-disipliner bir iktisadi yaklaşımdır (Çetin, 2012: 45)

Yeni Kurumsal İktisat Okulu da ana akıma benzer biçimde disiplinler arası bir analiz yöntemi benimsemiş, bu bağlamda hukuk antropoloji, iktisat, sosyoloji gibi sosyal bilimin farklı dallarından yararlanmıştır. Ronald Coase’a (1998: 72) göre bu alanın genişlemesinde ve derinleşmesinde yalnızca O. Williamson gibi iktisat düşünürleri değil, aynı zamanda hukukçuların, sosyologların, politik bilimcilerin, antropologların, sosyo-biyologların ve diğer disiplinlere tabii düşünürlerin katkıları da etkili olmuştur. (Klein, 1999: 456; Şenalp, 2007: 59-60).

Yeni kurumsal iktisadın kapsamı net olmamakla beraber Kherallah ve Kirsten’ e (2001: 7) göre Yeni Kurumsal İktisat düşünürlerinin üzerinde hem fikir oldukları çalışma alanları şöyle sıralanabilir:

Şekil.2: Yeni Kurumsal İktisat Çalışma Alanı

Aktan ve Vural'a (2008: 182) göre ise Yeni Kurumsal İktisat kapsamına giren başlıca iktisat okulları şöyle sıralanabilir:

Şekil.3: Yeni Kurumsal İktisat Kapsamına Giren İktisat Okulları

Şenalp'e göre (2007: 59) Yeni Kurumsal İktisat düşünürleri, iktisadi analiz yöntemi bağlamında Ana Akım Kurumsal İktisattan çok uzakta konumlanmakla beraber hiçbir zaman ana akım kurumsal iktisadın mirasını sürdürme amacıyla olmamıştır. Yeni Kurumsal İktisat düşünürleri yerleşik iktisadın toptan reddi yerine, yeniden yorumlanması gerekliliği üzerine vurgu yapmış, bu bağlamda gerek analizlerinde gerekse çıkarsamalarında yerleşik teorinin dilini kullanmış, varsayımlarını Neo-Klasik teori üzerine inşa etmişlerdir. Bu bağlamda iktisadi analiz sürecinde kurumların önemine vurgu yaparken, bireylerden kurumlara doğru bir analiz yöntemi benimsemiş ve bireyi veri olarak kabul etmişlerdir. Yöntemsel bireycilik olarak adlandırılan bir analiz yöntemi, ana akım kurumsal iktisadın bütünlükçü yaklaşımı ile farklılık göstermektedir. Bu açıdan kurumsal iktisat düşünürleri iktisadi olaylar bütünlükçü bir paradigma ile açıklamak yerine, bireylerin davranış ve yönelimleri ile açıklamaya yönelirler.

Yerleşik iktisat bireylerin tam rasyonaliteye sahip olduklarını varsaymaktadır ve Neo-Klasik teoriler bu varsayım üzerine inşa edilmiştir. Buna göre bireyler iktisadi süreçlerin tümünde tam bilgiye sahiptir ve karar süreçlerinde hata yapmamaktadır. Yerleşik iktisada bir eleştiri olarak doğan Ana Akım Kurumsal İktisat ise tam rasyonalite varsayımını eleştirmektedir. Bu bağlamda iktisadi karar süreçlerinde bireyler tam bilgiye sahip değildir ve tercihlerinde yanılmalar söz konusudur. Yeni Kurumsal İktisat düşünürleri ise bu iki varsayım arasında köprü olmuş ve sınırlı rasyonalite kavramını iktisat literatürüne kazandırmıştır. Knight (1921) yılında yapmış olduğu çalışmada ekonomide belirsizlik olgusunun varlığını vurgulamıştır. Buna göre iktisadi yaşamda bireyler geleceği tam olarak tahmin yetisine sahip değildir, bu noktada iktisadi ajanlar bir belirsizlik ile karşı karşıyadır. Bu açıdan tam rasyonalite varsayımının işlerliğini yitirdiği varsayımı ile Herbert Simon (1957) iktisat literatürüne “*sınırlı rasyonalite (bounded rationality)*” kavramını kazandırmış, ayrıca fayda maksimizasyonu kavramının yerine “*tatmin (satisfaction)*” kavramını kullanmıştır. Buna göre bireyler belirsizlik durumlarında optimal tercih yapabilmek adına kurallara başvurarak bu durumu aşmaya çalışırlar. Bu sebepten dolayı Yen, Kurumsal İktisatçılara göre iktisadi yaşamda sınırlı rasyonalite kavramı geçerlidir.

Yeni Kurumsal İktisat, Neo-Klasik görüşün iktisadi işlemlerin belirsizlik olmaması varsayımı altında bedelsiz olarak gerçekleştiği varsayımını eleştirmekte ve bu noktada “işlem maliyeti (*transaction cost*)” kavramını öne sürmektedir. İşlem maliyeti kavramı ilk defa R. Coase (1937: 391) tarafından “*The Nature of the Firm*” adlı makalesinde dile getirilmiştir. Bu bağlamda piyasaların maliyetsiz işleyişi mümkün olsa, firmaların ekonomide herhangi bir rolü olmayacaktır. Coase’a göre işlem maliyeti “fiyat mekanizmasını kullanmanın maliyeti” iken, Dahlman’a göre “araştırma ve bilgi maliyetleri, anlaşma ve karar maliyetleri, uygulama ve yürütme maliyetleri” dir. İşlem maliyetleri kavramı yeni kurumsal iktisadın ortaya attığı sınırlı akılcılık kavramı arasında bir ilişki vardır. Buna göre tam rasyonaliteden uzaklaştıkça fiyat mekanizmasının maliyeti artmaktadır. Bir başka deyişle tam rasyonaliteden uzaklaşıldıkça işlem maliyetleri artmaktadır. (Şenalp, 2007: 63, Demir; 1996:208).

Yeni Kurumsal İktisatçılar teori ve metodolojilerini genel olarak “*Kurucu Rasyonalizm*” ilkesi üzerine inşa etmişlerdir. Buna göre bireyler sosyal düzeni sağlayacak kural ve kurumları kurucu rasyonalizm çerçevesinde oluşturabilirler (Aktan ve Vural, 2008:183).

Yeni Kurumsal İktisatta ana akım kurumsal iktisada benzer biçimde yerleşik iktisadın soyutlamalarının iktisadi süreçlerle bağdaşmadığını ve bu bağlamda oluşacak dengeden sapma durumunda Neo-Klasik teorinin varsayımlarının geçersiz hale geldiğini savunmuştur. Bu durum ise devlet müdahalesinin önünü açmaktadır. Bu bağlamda Yeni Kurumsal İktisat; Neo-Klasik teoriyi devlet müdahalesinin önünü açan soyutlayıcı teorileri sebebiyle eleştirmiştir, mülkiyet hakları gibi unsurların uygulanmasında doğrudan siyasal gücün kullanımı taraftarı olmuştur. Yeni Kurumsal İktisat, aynı zamanda Neo-Klasik iktisadın benimsemiş olduğu “*Görünmez El*” prensibine karşı çıkmış, bunun yerine Galbraith tarafından dillendirilen “*Dengeleyici Güç*” kavramını kullanmıştır. Buna göre iktisadi yaşamda herhangi bir dengeden sapma durumu söz konusu olduğunda dengeleyici süreç kendiliğinden başlayacağı varsayılır ve Yeni Kurumsal İktisatçılar bu noktada siyasal otoriteye kritik bir önem atfetmiştir (Şenalp, 2007: 64-66; Aktan ve Vural, 2008: 184).

Yeni kurumsal iktisadın yerleşik iktisada bir diğer eleştirisi bilginin maliyetsiz olması varsayımı, tam rekabet piyasasında firmanın karşı karşıya olduğu talep eğrisinin sonsuz esnek olması varsayımı, çıktıların sonsuz biçimde bölünebilir olması varsayımı üzerinedir. Yeni kurumsal iktisada göre bu varsayımlar iktisadi hayatın gerçekleri ile bağdaşmamakta ve bu soyutlayıcı varsayımlar iktisat teorisinin mevcut iktisadi düzen ve iktisat tarihi ile olan bağlantılarını koparmaktadır (Demir, 1996; 205).

1.3.4. Ana Akım Kurumsal İktisat ve Yeni Kurumsal İktisat Karşılaştırması

Eski ve Yeni Kurumsal İktisat, Neo-Klasik teorinin iktisadi yaşamda kurumların rolünü göz ardı etmesine karşı çıkmış ve her iki düşünce akımı da iktisadi yaşamda kurumların önemine vurgu yapmış, iktisadi olayların açıklanmasında bireyin değil kurumların esas alınması noktası iki kurumcu düşüncenin ortak paydasını teşkil etmiştir. Hem eski hem de Yeni Kurumsal İktisat, iktisadi analizlerin salt iktisadi teorilerle değil, aynı zamanda hukuk, sosyoloji, antropoloji, politik bilimler gibi alanlardan da faydalanılarak disiplinler arası bir bakış açısı ile yapılması gerekliliğini vurgulamışlardır (Demir, 1996; 202).

Demir'e göre (1996) hem Eski hem de Yeni Kurumsal İktisadın ortak payda da buldukları bir diğer konu iktidar olgusudur. Buna göre iktisadi süreçlerin sınırlarını belirleyen hakların formel ve informel kurallar vasıtasıyla yeniden biçimlenmesini, formel ve informel kuralların işleyiş ve yeniden biçimlendirilmesini, yasal süreçler ile piyasa süreçlerinin karşılıklı ilişkilerini ve hukuk yapısı içinde gömülü olan değerlerin neler olduğu ile ilgilenmektedirler. Bu bağlamda her iki düşünce sistemi de iktidar ve iktidarı oluşturan dinamiklerin incelenmesine önem atfederler.

Hem Eski hem de Yeni Kurumsal İktisat ekolü iktisadi yaşamı açık ve dinamik bir yapı olarak kabul etmiştir. Bu nedenden dolayı iktisadi analizlerin dinamik bir yöntemle yapılması zorunluluğu doğmaktadır. Bu noktada her iki

kurumcu düşünce sistemi de yerleşik iktisadın statik analiz yöntemini benimsemesini eleştirmiş, yalnızca belirli değişkenlerin seçilip bunlar dışında kalan değişkenlerde olası değişmelerin göz ardı edilmesine -ceteris paribus yaklaşımı- analizlerin daha başlangıç aşamasında gerçek hayattan uzaklaşması nedeniyle şiddetle karşı çıkmışlardır (Demir, 1996: 67-209).

Şenalp'e göre (2007) Eski ve Yeni Kurumsal İktisat ekonomide devlet müdahalesinin gerekliliği noktasında kısmen ayrılmaktadır. Neo-Klasik teorinin doğal düzen, tam istihdam, tam bilgi, işlem maliyetlerinin olmayışı, tam rasyonalite gibi soyutlamalarının gerçek yaşama uygun olmadığını savunan her iki iktisat okulu da bu varsayımların devlet müdahalesinin önünü açtığını varsaymıştır. Bu noktada Ana Akım Kurumsal İktisat devlet müdahalesinin gerekliliğini savunurken, Yeni Kurumsal İktisat ise devlet müdahalesini soyutlayıcı varsayımları nedeniyle gerekli hale getiren Neo-Klasik teoriyi eleştirmiştir, mülkiyet hakkı gibi hakların korunmasında siyasal gücün kullanılması taraftarı olmuştur.

Ana Akım Kurumsal İktisat ile Yeni Kurumsal İktisat bireylerin iktisadi yaşamdaki davranış sistematığının açıklanması noktasında ayrılmaktadırlar. Ana Akım Kurumsal İktisat bireyleri kurumların çizdiği sınırlar çerçevesinde davranan varlıklar olarak nitelendirirken, Yeni Kurumsal İktisat kurumları bireylerin davranışları çerçevesinde açıklamaya çalışmaktadır. Başka bir ifade ile Ana Akım Kurumsal İktisat bireyleri kurumlar çerçevesinde iktisadi ve sosyal davranışlarını şekillendiren varlıklar olarak ele alırken Yeni Kurumsal İktisat ise iktisadi ve sosyal kurumları bireylerin davranışları çerçevesinde açıklamaya çalışmaktadır. (Demir, 1996: 209; Aktan ve Vural, 2008: 184).

Ana Akım Kurumsal İktisat, yerleşik iktisat teorisini toptan reddederken Yeni Kurumsal İktisat düşünürleri yerleşik teoriyi reddetmemiş, yeniden yorumlanıp eksikliklerinin giderilmesi yönünde çalışmalar yapmıştır. Coase (1998:73); Joan Robinson'ın yerleşik iktisadın analitik bakış açısını amaçları gerçekleştirmeye yarayan bir takım çantası nitelendirmesinden esinlenmiş; bu araçları yalnızca amaçlara ulaşmak yerine iktisadi sistemi anlamak için kullanılması gerektiğini

savunmuştur. Bu noktada Ana Akım Kurumsal İktisat bütüncül bir bakış açısı ile ekonominin ele alınması gerektiğini savunup Neo-Klasik teorinin yaklaşımını toptan reddederken, Yeni Kurumsal İktisat; iktisadi olayların bireylerin davranış ve yönelimleri ile açıklanabileceğini öne sürer ve metodolojik bireyciliği benimseyerek yerleşik iktisadın analiz araçlarını revize ederek Neo-Klasik teoriye yakın konumlanır. Yeni Kurumsal İktisat Neo-Klasik iktisadın kıtlık ve rekabet gibi kavramlarını kabul etmiş fakat rasyonalite, tam bilgi varsayımlarını tümünden reddederek bunun yerine sınırlı rasyonalite, eksik sözleşmeler, işlem maliyetleri, mülkiyet hakları, gibi kavramları iktisat literatürüne kazandırmışlardır (Çetin 2012: 44).

Ana Akım Kurumsal iktisada göre bireyler fayda maksimizasyonu peşinde koşan, hazcı varlıklar değildir ve aynı zamanda tam rasyonaliteye sahip değildir. İktisadi yaşamda belirsizlik söz konusudur ve bu belirsizlikler karar mekanizmalarını yanlış yönlendirebilmektedir. Yeni Kurumsal İktisat düşünürlerine göre ise bireyler sınırlı rasyonaliteye sahip olmakla beraber iktisadi kararlarını fayda maksimizasyonu için değil, tatmin duygusu için yönlendirmektedirler. Bu bağlamda sınırlı rasyonalite kavramı işlem maliyetlerinin doğmasına yol açmaktadır.

Ana Akım Kurumsal İktisat düşünürleri analizlerinde informal kurumların kullanımına önem atfederken Yeni Kurumsal İktisat düşünürleri ise formel kurumların kullanımına önem atfederek kurumsal iktisada pozitif araştırma yönünü kazandırarak Yeni Kurumsal İktisadın hakim iktisat literatüründe önemli bir yer edinmesine katkıda bulunmuşlardır.

1.4. KURUMSAL YAPI VE KURUMSAL YAPININ ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN GÖSTERGELER

1.4.1. Kurumsal Yapının Ölçülmesinde Kullanılan Göstergeler

İktisadi büyüme literatüründe kurumsal yapının önem kazanmasının uzun bir zaman almış olmasında ana neden, uzun bir süre kurumsal yapının ölçülmesinde karşılaşılan zorluklar olmuştur. Geçmişte kurumsal yapıyı ölçmeyi amaçlayan bir çok çalışma yapılmış olsa da bu çalışmalar gerek ölçüm yöntemlerindeki sübjektiflikler gerekse de iktisadi kurumların ölçülmesine dair benimsenen yöntemlerin net açıklanamamış olması gibi nedenlerle ampirik çalışmalar için güvenilir bir kaynak olmamıştır.

Son yıllarda bu alandaki eksikliklerin giderilmesine yönelik çalışmalar artmış ve kurumsal yapının ölçülmesinde bir çok ampirik çalışmaya kaynaklık eden EFW (Economic Freedom of the World), Index of Economic Freedom (Ekonomik Özgürlük Endeksi), Freedom House Endeksi, Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI: Corruption Perception Index), ICRG Endeksi (International Country Risk Guide), WGI Endeksi (Worldwide Governance Index), Polity Endeksi gibi endeksler oluşturulmuştur.

Çeşitli kurumların oluşturduğu ve yayınladığı kurumsal kaliteyi ölçen indekslerin yanı sıra Aljaz Kuncic (2014) gibi araştırmacıların da son zamanlarda derlemiş olduğu yeni indeksler de mevcuttur.

Bu bölümde kurumsal yapının ölçülmesine yönelik geliştirilmiş olan endeksler açıklanacak olup endeksleri oluşturan bileşenler detaylıca irdelenecektir.

1.4.1.1. Freedom House Endeksi

Freedom House Endeksi; ismini 1941 yılında New York'ta kurulmuş bir sivil toplum kuruluşu olan "*Freedom House*" 'tan almıştır. Freedom House' un kuruluşu ABD başkanı Fraklin D. Roosevelt' in zımni desteğiyle, daha önceden oluşmuş iki

grubun tek çatı altında birleşmesinin sonucu olup, ABD’ de II. Dünya Savaşı’na tarafsız kalınması yönünde telkinler yapan cephenin yükselişi sürerken II. Dünya Savaşı’na Amerikan toplumunun desteğini artırmak amacını gütmüştür. Farklı mesleki ve sosyal grupları içinde barındıran Freedom House, öncelikle dünyada yükselen Nazi akımına karşı mücadele amacı gütmüş, II. Dünya Savaşı’nın bitişini takip eden dönemde amacını 20. Yüzyılın totaliter rejimi olarak anılan “Komünizm” ile mücadele üzerine kurgulamıştır. Freedom House ilk kurulduğu günden itibaren odağına özgürlük kavramını yerleştirmiş olup, ırkçılığa karşı mücadeleyi güçlü bir biçimde destekleyen kurumların başında gelmiş, bünyesinde birçok özgürlükçü aydın barındırmıştır. 1970’ li yıllardan itibaren Freedom House yüzünü geliştirmekte olan ülkelere dönmüş ve kriz bölgelerinde ki cuntalara, militarist yönetimlere, Marksist rejimlere karşı bir dizi araştırma, analiz, savunma içeren programlarla temel özgürlükler alanını genişletmeyi amaçlamıştır.

Freedom House; ilk olarak 1973 yılında yayınlanmış ve günümüze kadar yıllık olarak yayınlanmakta olan, özgürlükler alanında “Amiral Gemisi” olarak nitelendirilen çalışması “ *Freedom in the World (Dünyada Özgürlük)*” raporunu yayınlamış ve bu rapordan elde edilen “*Politik Haklar*” ve “*Sivil Özgürlükler*” endeksleri kurumsal yapıyı özgürlükler temelinde ölçen öncü endeksler olmuşlardır. İlgili endeksler birçok araştırmaya kaynaklık etmiş olup Raymond Gastil tarafından geliştirildiğinden dolayı “*Gastil Endeksi*” olarak ta adlandırılmaktadır (Freedom House, 2015; Hayaloğlu, 2012: 86).

Dünyada özgürlük raporu yıllık olarak, bireyler tarafından küresel özgürlük algısının değerlendirilmesi üzerine kurgulanmıştır. Çalışma politik haklar ve sivil özgürlükler olmak üzere iki temel alan altında 25 farklı göstergede değerlendirme içermektedir. Politik haklar kategorisi; bireylerin politik süreçlere özgürce katılım sağlaması, meşru seçimlerde farklı alternatifler arasından bireylerin özgürce seçim yapabilmesi, kamu görevliliği için rekabet serbestisi, siyasi parti ve organizasyonlara serbestçe katılım ve kamu politikaları üzerinde karar yetkisi ve seçmenlere hesap verebilirliği olan temsilcilerin özgürce seçimi gibi kriterler üzerine kuruludur. Sivil özgürlükler kategorisi; ifade ve inanç özgürlüğü, örgütsel ve organizasyonel haklar,

hukukun üstünlüğü, kamu otoritesinin müdahalesi olmaksızın bireysel otonomi gibi kriterler üzerine kuruludur (Freedom House: 2015; Puddington, 2014: 2).

Dünyada özgürlük raporu 195 ülke ve 14 seçilmiş bölge için hem analitik hem de sayısal derecelendirmeler içermekte olup her bir ülke veya bölge 1 ile 7 arasında dereceler ile değerlendirilmektedir. 1 derecesi en yüksek özgürlük seviyesini temsil ederken 7 derecesi en düşük özgürlük seviyesini temsil etmektedir. Bu derecelendirmeler neticesinde ülke veya bölgeler “Özgür”, “Kısmen Özgür”, “Özgür Değil” kategorilerine ayrılmaktadır (Freedom House: 2015; ; Puddington, 2014: 2).

Raporda ülke veya bölgelerin değerlendirme süreci politik haklar kategorisinde 10, sivil haklar kategorisinde 15 soru olmak üzere toplam 25 soruya dayanmaktadır. Politik haklar kategorisindeki sorular, seçim süreci (3 soru), politik çoğulculuk ve katılım (4 soru), devletin işleyişi (3 soru) olmak üzere 3 alt gruba ayrılmaktadır. Sivil haklar kategorisinde sorular, inanç ve ifade özgürlüğü (4 soru) örgütsel ve organizasyonel haklar (3 soru), hukukun üstünlüğü (4 soru), bireysel otonomi ve bireysel haklar (4 soru) olmak üzere 4 alt gruba ayrılmaktadır. Her bir soru 0 ile 4 arasında derecelendirilmekte, 0 en düşük derecede hak ve özgürlüğü temsil ederken 4 en yüksek derecede hak ve özgürlüğü temsil etmektedir. Politik haklar kategorisi isteğe bağlı olarak iki ayrı soru daha içermekte olup bunlar; A)- Partilerin ve seçim süreçlerinin olmadığı geleneksel monarşilerde- Sistem size özgün, bireylerle anlamlı istişare, politik tercihlerin kamuya açık tartışılmasının teşviki, dilekçe hakkı tanıyor mu ? B) Devlet veya hakim güç ülkenin yada bölgenin kültürünü yok etmek etnik kompozisyonunu kasti olarak değiştiriyor mu yada herhangi bir grup lehine dizayn ediyor mu?. Her iki soru içinde derecelendirme 1 ile 4 arasında yapılmakta olup, ülke veya bölgeler politik haklar kategorisinden en fazla 40, sivil haklar kategorisinden ise en fazla 60 puan elde edebilmektedir (Freedom House: 2015).

Rapora göre ülkelerin “Özgür”, “Kısmen Özgür”, “Özgür Değil” kategorilerine tasnifinde, 1.0 ile 2.5 arası derecelendirilen ülke veya bölgeler

“Özgür”, 3.0 ile 5.0 arası derecelendirilen ülke veya bölgeler “Kısmen Özgür”, 5.5 ile 7.0 arası derecelendirilen ülkeler ise “Özgür Değil” kriterleri kullanılmaktadır. Bu derecelendirmeler arasında yer almayan ülkelerin farklı insan hakları durumlarına sahip olup politik haklar ve sivil haklar açısından detaylı incelenmeye değer olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca “Özgür”, “Kısmen Özgür”, “Özgür Değil” gibi tanımlamalar ülkeler açısından kesin değerlendirmeler olarak görülmemekte örneğin özgür kategorisinde yer alan ülkelerinde sivil veya politik haklar konusunda eksiklikleri olabileceği, yani mükemmel derecede özgür olarak nitelendirilmediği belirtilmektedir (Freedom House: 2015).

1.4.1.2. ICRG Endeksi

ICRG Endeksi, 1979 yılında kurulmuş olan PRS Group tarafından yayınlanmaktadır. ABD merkezli PRS Group, birçok ülke ve bölgeyi politik riskler ve ülke riskleri bağlamında derecelendiren kuruluştur. İlk defa 1980 yılında aylık olarak yayınlanan ICRG Endeksi hali hazırda 1984 yılından günümüzde kadar devam eden farklı zaman ölçeklerinde, 140 gelişmiş, gelişmekte olan ülke için aylık politik, ekonomik ve finansal risk kategorilerinde derecelendirme yapmakta, 26 ayrı ülke için ise farklı başlıklarda yıllık değerlendirmeler yapmaktadır.

Ülkeler ve kurumlar için birer erken uyarı niteliği taşıyabilecek risk göstergeleri otuzdan fazla ölçüm yöntemi kullanılarak hesaplanmaktadır. Birçok araştırmacı ve kuruma kaynaklık etmiş olan ICRG Endeksi küresel ölçekte ülke ve politik riskler açısından en uzun veri aralığına sahip olmasıyla da öne çıkmaktadır (PRS Group, 2015).

ICRG Endeksi politik riskler, ekonomik riskler ve finansal riskler olmak üzere üç temel başlıkta yirmi iki alt değişken barındırmakta ve her bir alt kategori için ayrı derecelendirme yapılmaktadır. Politik riskler için derecelendirmeler 100 puan, ekonomik ve finansal riskler 50’şer puan üzerinden değerlendirilmekte ve daha sonra bu üç bileşenden ICRG Endeksi teşkil edilmektedir. ICRG Endeksi 0 ile 100 arasında değişmekte olup 80 ile 100 arası “Çok Düşük Risk”, 0 ile 49.9 arası “Çok

Yüksek Risk” kategorilerinde derecelendirilmektedir (PRS Group, 2015).

Tablo.2 Politik Risk Bileşenleri

Hükümet İstikrarı
Sosyo-Ekonomik Durum
Yatırım Profili
İç Çatışmalar
Dış Çatışmalar
Yolsuzluk
Ordunun Siyasete Müdahalesi
Dinsel Gerilimler
Hukuk ve Düzen
Etnik Gerilimler
Demokratik Hesap Verebilirlik
Bürokrasi Kalitesi

(PRS Group, 2015: 3)

Tablo.3 Ekonomik Risk Bileşenleri

Kişi Başına Düşen GSYİH
Reel GSYİH Büyümesi
Yıllık Enflasyon Oranı
Bütçe Dengesi (GSYİH Yüzdesi Olarak)
Cari Denge (GSYİH Yüzdesi Olarak)

(PRS Group 2015: 8-11)

Tablo.4 Finansal Risk Bileşenleri

Dış Borç (GSYİH Yüzdesi Olarak)
Dış Borç Servisi (Mal ve Hizmet İhracatının Yüzdesi Olarak)
Cari Denge (Mal ve Hizmet İhracatının Yüzdesi Olarak)
İthalatı Kapsayan Aylarda Net Uluslararası Likidite
Döviz Kuru İstikrarı

(PRS Group, 2015: 12-14)

1.4.1.3. EFW Endeksi

İktisadi büyüme analizlerinde kurumsal yapının ölçülmesi konusunda süregelen belirsizlik, Fraser Institute adlı uluslararası sivil toplum kuruluşu desteği ile James Gwartney, Robert Lawson ve Walter Block (1996) tarafından yayınlanan “*Economic Freedom of the World: 1975-1995*” isimli çalışma ile kısmen giderilmiştir. Oluşturulan EFW Endeksi hem kapsadığı ülke sayısı ve uzun zaman aralığı açısından hem de özgürlük kavramının belirleyicileri açısından bu alandaki en geniş göstergelerden birisi olmuştur (Dawson, 2007:2).

EFW Endeksi ülkelerin hangi politikalarının ve kurumlarının ekonomik özgürlükleri ne derecede etkilediğini ölçmek amacıyla yayınlanmakta olup, ekonomik özgürlük kavramının temel bileşenleri; bireysel tercih özgürlüğü, gönüllü mübadele, piyasalara giriş ve rekabet serbestisi, kişi ve özel mülkiyet güvencesi olarak tanımlanmakta ve ekonomik özgürlük endeksinin hesaplanabilmesi adına 42 gösterge kullanılarak 5 temel alanda ölçüm yapılmaktadır (Gwartney vd., 2014:5):

- Kamu Kesiminin Büyüklüğü: Kamu Harcamaları, Vergilendirmeler ve Kamu Girişimleri.
- Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları Güvencesi
- İtibarlı Paraya Erişim
- Uluslararası Ticaret Serbestisi
- İş, Emek ve Kredi Piyasalarının Regülasyonu

Günümüzde EFW indeksi 152 ülkeyi ekonomik özgürlükler konusunda derecelendirirken, yaklaşık 100 ulusa dair 1980'lere kadar kısmen de 1970'lere ekonomik özgürlüklerle ilgili veriyi içermektedir. EFW Endeksini oluşturan beş ana bileşen ve bunlara bağlı alt bileşenler Tablo 5'te detaylı açıklanmıştır.

Tablo.5 EFW Endeksi Bileşenleri

1. Kamu Kesiminin Büyüklüğü
A. Kamu Harcamaları
B. Transfer Harcamaları ve Sübvansiyonlar
C. Kamu Girişimleri ve Kamu Yatırımları
D. En Üst Marjinal Vergi Oranı
<ul style="list-style-type: none"> • En Üst Marjinal Gelir Vergisi Oranı • En Üst Marjinal Gelir ve Ücret Vergisi Oranı
2. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları Güvencesi
A. Yargı Bağımsızlığı
B. Tarafsız Mahkemeler
C. Mülkiyet Hakları Güvencesi
D. Hukukun Üstünlüğüne ve Politikaya Ordunun Müdahalesi
E. Hukuki Sistemin Bütünlüğü
F. Sözleşmelerin Hukuka Uygun Uygulanması
G. Gayrimenkul Satışları Üzerinde Düzenleyici Kısıtlamalar
H. Kolluk Kuvvetlerine Güven
İ. Suçun Ticari Maliyeti
3. İtibarlı Paraya Erişim
A. Parasal Genişleme
B. Enflasyonun Standart Sapması
C. Son Yıllarda Gerçekleşen Enflasyon
D. Yabancı Para Cinsinden Mevduat Hesabı Edinme Özgürlüğü
4. Uluslararası Ticaret Serbestisi
A. Tarifeler
<ul style="list-style-type: none"> • Ticaret Vergisinden Elde Edilen Gelir (Ticaret Sektörü Yüzdesi) • Tarife Oranı Ortalaması • Tarife Oranlarının Standart Sapması
B. Düzenleyici Ticaret Kısıtlamaları
<ul style="list-style-type: none"> • Tarife Dışı Ticaret Kısıtlamaları • İthalat ve İhracat Maliyetleri Uygunluğu
C. Karaborsa Döviz Kurları
D. Sermaye ve İnsanların Hareket ve Seyahatlerinin Kontrolü
<ul style="list-style-type: none"> • Yabancı Mülkiyet/Yatırım Kısıtlamaları • Sermaye Kontrolleri • Yabancıların Seyahat Serbestisi

Tablo.5 EFW Endeksi Bileşenleri(Devamı)

5. İş, Emek ve Kredi Piyasalarının Regülasyonu
A. Kredi Piyasalarının Regülasyonu
• Bankaların Mülkiyeti
• Özel Sektör Kredibilitesi
• Faiz Oranları Kontrolü/Negatif Reel Faiz Oranı
B. Emek Piyasalarının Regülasyonu
• Ücret Regülasyonları ve Asgari Ücret
• İşe Alma ve İşten Çıkarma Regülasyonları
• Merkezileştirilmiş Toplu Sözleşme Pazarlıkları
• Çalışma Saatlerinin Regülasyonu
• Zorunlu Kıdem Tazminatı
• Zorunlu Askerlik/Hizmet
C. İş Piyasası Regülasyonları
• İdari Gereklilikler
• Bürokrasinin Maliyeti
• İş Kurma Süreci
• Ekstra Ödemeler/Rüşvet/Kayırmacılık
• Lisanslama Kısıtlamaları
• Vergi Maliyetleri Uygunluğu

(Gwartney vd., 2014: 4)

Tabloda görüldüğü üzere temel 5 madde altında 24 bileşen bulunmakta ve bu bileşenlerin birçoğu kendi içinde farklı bileşenleri barındırmaktadır. Genel toplamda EFW Endeksi 42 alt bileşeni barındırmakta olup her bileşen ve alt bileşen 0 ile 10 arasında derecelendirilmekte ve bu durum verinin dağılımını yansıtmaktadır. Eğer bir bileşen kendi içinde farklı alt bileşenleri barındırıyorsa, alt bileşenlerin ortalaması ana bileşenin ortalamasını vermektedir. Bu yolla ilgili beş alanın bileşenlerinin ortalamaları elde edilerek her bir alan için derecelendirme yapılmaktadır. İlgili beş alanın ortalaması ise her bir ülke için özet/genel derecelendirmeyi vermektedir (Gwartney vd., 2014: 3).

EFW Endeksinin bir bileşeni olan “*Kamu Kesiminin Büyüklüğü*” başlığında kamu harcamaları, bireyler, hane halkı ve firmalara göre göreceli olarak artarsa, kamunun karar alıcı gücü bireysel tercih ve ekonomik özgürlüklerin önüne geçtiği ve

genel manada ekonomik özgürlüklerin azaldığı biçiminde yorumlanmaktadır. Genel olarak bu başlık altında kamu kesiminin ekonomideki ağırlığının artması EFW Endeksinde olumsuz bir gösterge olarak nitelendirilmekte ve daha düşük puanlarla derecelendirilmektedir. (Gwartney vd., 2014:3; Beşkaya ve Koç, 2006: 6-8; Acar, 2010:11).

EFW Endeksinin bir diğer bileşeni “*Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları Güvencesi*” başlığında bireyin korunması ve mülkiyet hakkı sivil toplum ve ekonomik özgürlüğün kilit bileşenlerinden kabul edilmekte ve bu görev kamu otoritesinin en önemli fonksiyonu olarak görülmektedir. Bu alanda ekonomik özgürlükleri temin edici hukuki sistemin bileşenleri olarak hukukun üstünlüğü, mülkiyet hakları güvencesi, bağımsız yargı, hukukun tarafsız ve etkin uygulanması gibi bileşenler tanımlanmaktadır. Buradaki dokuz bileşen kamu otoritesinin bahsi geçen kurumları koruyucu performansını derecelendirmekte ve bu bileşenler International Country Risk Guide, Global Competitiveness Report, World Bank’s Doing Business Project kaynaklarından elde edilmektedir. Bu alanlarda ciddi eksiklikleri olan ülkeler diğer dört ana temel bileşenlerde gerekli kurumsal yapı kalitesini sağlayamayacağı değerlendirilmekte ve bu alanda düşük puan ile derecelendirilmektedir (Gwartney vd., 2014:5; Beşkaya ve Koç, 2006: 8; Acar, 2010:12).

EFW Endeksinin bir diğer bileşeni “*İtibarlı Paraya Erişim*” başlığında paranın mübadeleyi teşvik edici bir unsur olduğu, itibarlı paraya erişim imkânı olmadığında bu ülkelerin ticari ilişkilerden elde edeceği kazanımların baltalanacağı ilkesinden hareketle; büyük ölçüde bir parasal genişlemenin enflasyonu tetikleyeceği, volatilitenin artacağı, volatiliteye sahip yüksek bir enflasyonun göreceleri fiyatları bozacağı ve bu hususların uzun dönemli sözleşmelerin yapısını etkileyeceği, birey ve firmaları sağlıklı ve uzun dönemli planlar yapamaz hale getireceği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda para basımı ile finanse edilen kamu harcamaları, bir nevi vatandaşların mülkiyetlerini dolaylı olarak kamulaştırma ve bireylerin ekonomik özgürlüğünü ihlal etme olarak nitelendirilmekte ve itibarlı paraya erişim, fiyat istikrarını sağlama gibi konularda yetersiz kalan ülkeler düşük puanlar ile derecelendirilmektedir (Gwartney

vd., 2014:6; Beşkaya ve Koç, 2006: 9; Acar, 2010:12-13).

EFW Endeksinin bir diğer bileşeni “*Uluslararası Ticaret Serbestisi*” başlığında günümüz dünyasında ileri teknoloji, düşük maliyetli iletişim ve taşımacılık, ulusal sınırlar boyunca serbest mübadele ekonomik özgürlüğün temel bileşenlerinden olduğu ilkesinden hareketle; uluslararası ticaret serbestisini kısıtlayıcı tarife, kota, zımni idari kısıtlamalar, döviz kuru ve sermaye kontrolleri gibi uygulamalara başvuran ülkeler düşük puanlarla derecelendirilmektedir. Düşük tarifeler, gümrüklerden kolay geçiş ve gümrüklerin etkin yönetimi, konvertibl para, fiziksel ve beşeri sermaye hareketleri üzerinde göreceli düşük kısıtlamalar ile ülkeler açısından olumlu değerlendirilmektedir (Gwartney vd., 2014:5; Beşkaya ve Koç, 2006: 9-10; Acar, 2010:13).

EFW Endeksinin bir diğer bileşeni “*İş, Emek ve Kredi Piyasalarının Regülasyonu*” başlığında katı regülasyonların piyasaya giriş ve gönüllü mübadeleyi kısıtlayarak ekonomik özgürlüğü azalttığı ilkesinden hareketle iş, emek ve kredi piyasalarına yönelik regülasyonlar üç ayrı alt bileşen altında incelenmiş ve bunlara bağlı on beş alt bileşende ülkeler değerlendirilmiştir. İlgili piyasalara yönelik katı regülasyonlar, ekonomik faaliyetlerdeki özgürlüğü kısıtlayacağı, bireysel girişimin önünü tıkayacağı ayrıca bu regülasyonların oluşturulması ve uygulanmasının ekonomiye ek maliyetler yükleyeceğine vurgu yapılarak regülasyonlara sıkça başvuran ülkeler düşük, regülasyonlar konusunda daha esnek davranan ülkeler ise yüksek puanlar ile derecelendirilmiştir (Gwartney vd., 2014:6; Beşkaya ve Koç, 2006:10-11; Acar, 2010:13-14).

Genel EFW Endeksinin oluşturulmasında ilgili beş alan kullanılmakta olup hangi alanın endeksteği özgül ağırlığının ne kadar olduğu veya hangi bileşenin endeksi daha çok etkilediği noktasında ilgili beş alan birbirinden bağımsız değerlendirilemeyeceğinden dolayı herhangi bir tespit yapılamamaktadır. Bu alanda geçmişte Gwartney vd. tarafından farklı ekonomistleri de sürece dahil ederek gerçekleştirilen çalışmalar ilgili alanlarının ağırlıklandırılmasında herhangi bir neticeye ulaşmamış ve Genel EFW endeksinin alt bileşenlerinin ağırlıklandırılmasına

uygun olmadığı kanaatine varılmıştır (Gwartney vd., 2014:7).

1.4.1.4. Ekonomik Özgürlük Endeksi

Ekonomik Özgürlükler Endeksini yayınlayan Heritage Foundation; 1973 yılında kurulmuş, özgür girişimi, sınırlı kamu gücünü, bireysel özgürlüğü, geleneksel Amerikan değerlerini ve güçlü ulusal güvenliği temel alan muhafazakâr kamu politikalarını teşvik etmek amacı ile kurulmuş bir eğitim ve araştırma kuruluşudur.

Heritage Foundation tarafından 1995 yılından bu yana yıllık olarak yayınlanmakta olan Ekonomik Özgürlük Endeksi (Index of Economic Freedom), 186 ülkeyi kapsamakta olup, temel olarak iktisadi yaşamda dört noktaya odaklanmaktadır (Heritage Foundation, 2015a):

- Hukukun Üstünlüğü
- Kamu Kesiminin Büyüklüğü
- Mevzuat Yeterliliği
- Piyasa Açıklığı

Ekonomik Özgürlük Endeksi dört ana bileşen altında on başlığa ayrılmaktadır. Hukukun Üstünlüğü başlığında mülkiyet hakları, yolsuzlukların önlenmesi; Kamu Kesiminin Büyüklüğü başlığında mali özgürlük, kamu harcamalarının büyüklüğü; Mevzuat Yeterliliği başlığında ticari özgürlük, emek özgürlüğü, parasal özgürlük; Piyasa Açıklığı başlığında ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük başlıkları incelenmektedir (Heritage Foundation, 2015b).

Endeks temel almış olduğu on alt özgürlük başlığında her bir alan için 0 ile 100 arasında derecelendirme yapmakta ve her bileşen Ekonomik Özgürlük Endeksi bünyesinde eşit ağırlıklandırılmaktadır. Derecelendirmede 0 özgürlükler açısından en kötü dereceyi 100 ise en yüksek dereceyi temsil etmektedir. Tüm bu derecelendirmeler, nihai olarak her ülke için hesaplanacak olan ekonomik Özgürlük

Endeksine temel oluşturmakta ve çıkan sonuca göre ülkeler beş ayrı kategoride sınıflandırılmaktadır. 80 ile 100 arası derecelendirilen ülkeler “Özgür”, 70 ile 79.9 arası derecelendirilen ülkeler “ Genellikle Özgür” , 60 ile 69.9 arası derecelendirilen ülkeler “Orta Seviyede Özgür”, 50 ile 59.9 arası derecelendirilen ülkeler “Genellikle Özgür Değil”, 0 ile 49.9 arası derecelendirilen ülkeler ise “Baskı Altında” gruplarına tasnif edilmektedir (Kim, 2011: 35-36).

1.4.1.5. Yolsuzluk Algılama Endeksi

Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI Endeksi)’ni yayınlayan Transparency International Örgütü 1993 yılında emekli Dünya Bankası çalışanı Peter Eigen ve dokuz arkadaşı tarafından kurulmuş olup, 90’lı yılların başında tüm dünyada bir tabu olan, çalışmalarda sıkça dile getirilen yolsuzluk olgusunu küresel derecede ölçmek ve yolsuzluğu önleyici çalışmalar yapmak amacıyla Berlin’de kurulmuştur.

Transparency International tarafından ilk 1995 yılında bu yana yıllık olarak yayımlanan CPI Endeksi; çeşitli alt bileşenlerden oluşan 2014 yılında yayımlanan rapora göre 174 ülkede kamu sektöründe mevcut yolsuzluk algısını derecelendirmeyi amaçlamaktadır. Yayımlandığı yıldan bu yana CPI Endeksi’nin ölçüm yöntem ve kaynaklarında bir takım değişikliklere gidilmiş olup güncel hali 2012 yılında benimsenen metodolojiye dayanmaktadır. (Transparency International, 2014a).

CPI Endeksinin metodolojik arka planı dört adımdan oluşmaktadır:

- Veri Kaynağı Seçimi
- Verinin Yeniden Ölçeklendirilmesi
- Ölçeklendirilmiş Verinin Kümeleştirilmesi
- İstatistiksel Ölçütlerin Raporlanması

CPI Endeksi verilerine kaynaklık eden göstergeler belirli kriterlere göre seçilmekte olup Veri kaynağı seçimi başlığında bunlar; muteber kurumlardan güvenilir veri ve metodolojinin toplanması, kamu sektöründeki yolsuzluk algısının

belirlenmesi, kantitatif dağılım durumu, ülkeler arası kıyaslanabilirlik, veri setinin düzenlenmesi kriterleridir. CPI Endeksinin oluşturulmasına toplamda on bir kurum kaynaklık etmekte olup bunlar; African Development Bank, Bertelsmann Foundation, Economist Intelligence Unit, Freedom House, Global Insight, Institute for Management Development, Political and Economic Risk Consultancy, Political Risk Services, World Bank, World Economic Forum, World Justice Project' tir (Transparency International, 2014a).

Verinin yeniden ölçeklendirilmesi aşamasında; elde edilmiş ve düzenlenmiş bütün kaynaklar 0 ile 100 arasında yeniden ölçeklendirilmektedir. 0 en yüksek mertebede yolsuzluk algısını temsil ederken 100 ise en düşük mertebede yolsuzluk algısını temsil etmektedir. Ölçeklendirilmiş Verinin Kümeleştirilmesi aşamasında her ülkeye kaynaklık eden göstergeler toplanarak ortalaması alınmakta ve çıkan sonuç ülkeler için CPI Endeksi'ni teşkil etmektedir. CPI Endeksinin yanı sıra her yıllık raporda o yıla ilişkin metodolojiye yönelik standart hata, güven aralığı gibi istatistiksel ölçütlerde raporlanmaktadır(Transparency International, 2014b).

1.4.1.6. WGI Endeksi

Dünya bankası tarafından ilk defa 1996 yılında yayınlanmış olan WGI Endeksi (Worldwide Governance Indicator) Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Massimo Mastruzzi tarafından oluşturulmuştur. 1996-2013 yılları arası 215 ekonomi için çeşitli toplu ve bireysel yönetim göstergeleri raporlayan WGI Endeksi temel olarak altı alt bileşenden oluşmakta olup bunlar(WGI, 2014a):

- İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik
- Siyasal İstikrar ve Şiddetin Olmaması
- Hükümetin Etkinliği
- Mevzuat Kalitesi
- Hukukun Üstünlüğü
- Yolsuzluğun Denetimi

Bu göstergeler oluşturulurken gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki birçok birey, firma ve uzman anket katılımcıları tarafından çizilen perspektifler toplulaştırılmaktadır. Göstergeler oluşturulurken araştırma kurumları, düşünce kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, uluslararası organizasyonlar ve özel sektörde faaliyet gösteren firmalar olmak üzere toplam 32 kaynaktan yararlanılmaktadır (WGI, 2014a).

İlgili altı kaynak ve bu kaynaklara ait alt bileşenlerden elde edilen veriler ilgili ülkelerin WGI Endeksini saptamaya elverişli olacak şekilde toplanmakta ve ortalamaları alınmaktadır. Bu süreç üç aşamadan oluşmakta olup bunlar; bağımsız kaynaklardan ilgili altı başlıkta verilerin elde edilmesi, elde edilen verilerin 0 ile 1 arasında değişen bir ön ölçeklendirmeye tabi tutulması, Gözlemlenemeyen Bileşenler Modeli (UCM) kullanılarak her bir kaynak için ağırlıklı ortalamaların oluşturulmasıdır. Bu üç aşama sonunda her bir başlık için oluşturulan endeksler iki biçimde yorumlanmaktadır. Birinci yöntemle göre endeks yaklaşık olarak -2.5 ile 2.5 arasında derecelendirilir. İkinci yöntemle göre ise endeks yüzdelik dilimlerle gösterilir ve 0 ile 100 arasında derecelendirilir. Derecelendirmelerde yüksek puanlar iyi bir yönetim derecesine işaret ederken düşük puanlar ise göreceli olarak kötü bir yönetim sistemine işaret eder (WGI, 2014b).

1.4.1.7. Polity Endeksi

Polity Endeksini yayınlayan The Center for Systemic Peace 1997 yılında dinamik küresel sistemin yapısal bağlamında mevcut politik şiddet üzerinde ve küresel sistem üzerinde yenilikçi araştırma ve analizler yapmak amacıyla kurulmuştur. Kurum temel çalışma alanı olarak insan ilişkileri ve toplumsal-sistemik kalkınma sürecinde yaşanan temel şiddet başlıklarını belirlemiş ve bu başlıklar altında bir çok kantitatif analiz ve bilimsel çalışmayı teşvik etmiştir.

The Center for Systemic Peace tarafından yayınlanan Polity Endeksi Polity I, Polity II ve Polity III ve en son Polity IV olmak üzere 4 proje halinde raporlandırılmış ve ilgili çalışmalarda ülkelerin yönetim şekilleri ile ilgili

derecelendirmeler yapılmıştır. Son çalışma Polity IV çalışması 167 ülkeyi kapsamakta olup ilgili ülkelerin yönetim biçimleri 1946 ile 2013 yılları arası için derecelendirilmiştir. İlgili derecelendirmeler yapılırken her ülke için yönetim biçimine dair grafikler sunulmuş ve grafiklerde askeri müdahale, başarılı darbeler, geçiş dönemleri, demokrasi dönemleri gibi zaman aralıkları belirtilmiştir (The Center for Systemic Peace, 2014).

Polity IV endeksine göre ilgili ülke grupları 1946-2014 yılları arasında yaşadıkları siyasal deneyimlere göre derecelendirilmiş ve altı gruba ayrılmıştır. İlgili derecelendirme 10 ile -10 arasında değişmekte olup, 10 “Tam Demokrasi” , 6 ile 9 arası “Demokrasi”, 1 ile 5 arası “Yönetimin Belirli Bir Grubun Elinde Olmasına Açık”, 0 ile -5 arası “Yönetim Belirli Bir Grubun Elinde “, -6 ile -10 arası “Otokrasi” ve bu değerler dışında kalan ülkeler ise “İşgal Edilmiş/Başarısız” kategorilerinde değerlendirilmiştir (The Center for Systemic Peace, 2014).

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜME SÜRECİNE İKTİSAT OKULLARININ BAKIŞI VE ANALİZLERDE KURUMSAL YAPININ ROLÜ

2.1. İKTİSADİ BÜYÜME SÜRECİNDE KURUMSAL YAPININ ROLÜ

2.1.1. İktisadi Büyüme Literatürü ve İktisat Akımlarının Büyüme Sürecinde Kurumsal Faktörlere Bakış Açısı

İktisadi büyüme süreci, ilk çağlardan günümüze kadar geçen süreçte, artan nüfus ve buna bağlı olarak artan gereksinimlerin tatmini için, yeni kaynaklar tahsis edebilmek adına gerek iktisat alanında gerekse iktisat dışı günlük yaşamda toplumların ve devletlerin temel ilgi alanlarından birisi olmuştur. Eski Yunan döneminden günümüze kadar uzanan zaman diliminde; gerek iktisadın modern bir bilim olmasından önce, gerekse modern bilim haline gelmesinden sonra iktisadi büyüme, araştırmaların odak noktası olmaya devam etmiştir. Bu gelişmeleri takip eden süreçte iktisadi büyüme olgusu, araştırmacıların sürekli ilgisini çekmiş, iktisadi analizlerde hayati derecede öneme sahip olan “İktisadi büyüme sürecini hangi değişkenler etkiler?” sorusu tekrar gündeme gelmiş ve birçok araştırmaya ilham kaynağı olmuştur. Bu alanda yapılan farklı çalışmalardan coğrafi konum, beşeri-fiziksel sermaye, teknoloji, nüfus artışı ve uluslararası ticaret gibi birçok değişkenin iktisadi büyüme sürecini etkilediği varsayılmıştır. (Dawson, 2007:1). Bu bağlamda farklı dönemlerde farklı iktisadi büyüme tanımları yapılmıştır.

Genel bir iktisadi büyüme tanımı yapılacak olursa; Ünsal (2007) iktisadi büyümeyi “*fert başına reel hasılda meydana gelen devamlı artış*” olarak tanımlarken, Taban (2008) da aynı tanımda uzlaşmaktadır. Burada kişi başına hasılda meydana gelen artışın iktisadi büyüme olarak nitelendirilebilmesi için,

sürekli olması hususu göze çarpmaktadır. Buradan hareketle iktisadi büyüme hızı formüle edilirse:

$$g = \frac{Y_{t+1} - Y_t}{Y_t}$$

Burada Y_{t+1} ikinci yıl kişi başına reel hasılayı, Y_t ise birinci yıl kişi başına reel hasılayı temsil etmekte olup g ise t+1 döneminde gerçekleşen iktisadi büyümeyi temsil etmektedir.

Bu bölümde iktisadi düşünce okulları ve iktisadi düşünce okullarının iktisadi büyüme sürecini nasıl analiz ettiği ele alınacak olup bu süreçte kurumsal yapının öneminin göz önüne alınıp alınmadığı irdelenecektir. İlk aşamada iktisat okulları ve iktisat okulları kapsamındaki büyüme modelleri ele alınacaktır. İktisat okulları kapsamında Neo-Klasik Sentez, yerleşik iktisat ile Keynesyen iktisat arasında köprü kurma amacı taşıması; Yeni Keynesyen İktisat, Post Keynesyen İktisat konusunda devam eden bir literatür olması nedeniyle inceleme dışı bırakılmıştır. İkinci aşamada iktisat okullarından bağımsız geliştirilmiş ve öne çıkan iktisadi büyüme modelleri ele alınacaktır. Son olarak iktisadi büyüme üzerinde kurumsal yapının etkisini inceleyen çalışmalara yer verilecektir.

2.1.1.1. Merkantilist Düşünce ve Merkantilist Düşüncede İktisadi Büyüme

Merkantilist düşünce 1400'lü yılların ikinci yarısından başlayarak, Adam Smith'in "*Ulusların Zenginliği*" isimli eserini yayınlamış olduğu 1776 yılına kadar süre gelen "*Ulus Devletlerin Ekonomi Politikası*" olarak nitelendirilebilecek iktisadi düşünce akımıdır. Merkantilist düşünce; altın, gümüş gibi kıymetli metallerin bolluğunu güç ve servetin ana kaynağı olarak görmekle beraber iktisadi aktörler arasında çıkarların uyumu değil çıkarların çatışması varsayımını kabul eder, bu nedenle ekonomide temel hedef ithalatın kısıtlanması ve ihracatın artışını teşvik ile dış ticaret fazlası vererek değerli metallerin miktarının artırılması olmalıdır. Artan

kıymetli metallerle beraber fiyatlarda yükseliş görülecek, bu yükseliş üretimi ve tüketimi teşvik ederek refahı artıracaktır. Bu amaç için ülkede üretilemeyen hammadde ve girdilerin ithalatının vergiden bağımsız olması, yerli üretimin ise katı gümrük uygulamalarıyla korunması gibi korumacı dış ticaret politikaları söz konusudur. Sömürge ülkeler, ulus devletler açısından hem ithal edilecek kaynaklar için hem de üretilen ürünlerin satışı adına pazar teşkil etmesi nedeniyle dönemde hayati öneme sahiptir, bundan dolayı sömürgelelere yabancı ihracat yasaklanmış, yerli üretim engellenmiştir. Bu açıdan korumacı ve milliyetçi dış ticaret politikalarının benimsenmesi, bu amaçları gerçekleştirmek üzere, nüfus artışının teşviki; iktisadi yaşamı etkisi altında tutacak, ekonomideki payı yüksek güçlü merkezi hükümetlerin varlığı iktisadi büyüme ve refah artışı sürecinde kurumsal faktörler olarak benimsenmesi dönemde iktisadi yaşamın karakteristik özellikleri arasındadır denilebilir. Daha sonra Adam Smith'e iş bölümü ve uzmanlaşma konusunda esin kaynağı olacak, ekonomide elbise dikim işinin parçalara bölünmesi halinde bir kişinin imalatına kıyasla daha ucuza mal edilebileceğini ifade eden görüşler, detaylı olarak açıklanmamakla beraber merkantilist düşünür Sir William Petty tarafından dillendirilmiştir. Bu açıdan merkantilistler iktisadi büyüme literatürüne kalıcı bir katkı yapmış, ancak iktisadi büyüme sürecinde kurumların önemini açık biçimde vurgulamamışlardır. (Bocutoğlu, 2012: 17-28; Kazgan, 2012: 43-48).

2.1.1.2. Fizyokrasi ve Fizyokrasi Düşüncesine Göre İktisadi Büyüme

Fizyokrasi, Merkantilist düşüncenin son dönemlerine denk gelen, 1756 yılında François Quesnay' in çalışmalarıyla başlayıp Adam Smith'in Ulusların Zenginliği isimli kitabın yayınlanması ise sonlandığı kabul edilen, Fransa'da ortaya çıkmış düşünce akımıdır. Fizyokrasi; kelime anlamı itibariyle "*doğal düzen*" anlamına gelmektedir. Merkantilist düşünce ile uygulanan korumacı politikalar, sanayiye verilen aşırı önem, tahıl ticaretinin diğer ticaret türlerine göre geri planda bırakılması ve ihracatının yasaklanması özünde tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olan Fransa'da tarımın ve çiftçi sınıfının ihmal edilmesine yol açarak fizyokrasinin gelişmesine elverişli bir ortam oluşturmuştur. Merkantilizmin savunduğu korumacı ve müdahaleci politikalara karşı çıkan fizyokrasi, temelde doğal düzen ilkesini

savunmuştur. İktisat literatüründe Vincent de Gournay' e atfedilen “*Laissez-Faire/Laissez Passer*” ifadesi fizyokrasi düşüncesine göre uygulamada “*Bırakınız insanlar devlet müdahalesi olmadan istediklerini yapsınlar*” biçiminde hayat bulmuştur. Bu bağlamda devlet güvenlik, adalet gibi asgari gereklilikler dışında iktisadi yaşama müdahale etmemeli, bireysel girişim, serbest ticaret ve özgürlüklerin önü açılmalıdır. Öne sürülen bu görüşlerle fizyokrasi; iktisadi liberalizmin kuruluş temelini teşkil etmiş ve aynı zamanda ilk defa ekonomiyi bütüncül bir bakış açısıyla bir sistem olarak kabul eden iktisadi akım olmuştur. İktisadi yaşamda serbest girişim özgürlüğü, kamu kesiminin gücünün sınırlandırılması ve iktisadi faaliyetlerinin küçültülmesi, merkantilist politikalarla ihmal edilmiş tarıma daha fazla önem verilmesi ve böylece iktisadi büyüme için gerekli olan tasarruf ve yatırımların bu alandan sağlanması, artı değer üretmeyen (verimsiz) sanayi faaliyetleri yerine tarımın teşvik edilmesi, çiftçilere toprağa sahiplik hakkı ve rant elde etme hakkı tanınarak mülkiyet hakları olgusunun yerleştirilmesi, gibi hususları savunan fizyokratlar; bu ilkeler ile refahın artışını savunmuş ve bir çok noktada Klasik İktisada esin kaynağı olmuştur. Bu bağlamda iktisadi büyüme sürecinin fizyokratik kurumsal yapısını doğrudan izah etmemekle beraber dolaylı olarak izah etmişlerdir (Kazgan, 2012: 68; Bocutoğlu, 2012: 29-42).

2.1.1.3. Klasik İktisadi Düşünce ve Klasik Düşüncede İktisadi Büyüme

Klasik iktisadi düşünce, 1776 yılında Adam Smith'in Ulusların Zenginliği adlı eserini yayınlaması ile başlayıp, 1871 yılında Carl Menger ve Stanley Jevons'un Neo-Klasik iktisadın temellerini atan makalelerini yayınlaması ile sona eren, yaklaşık bir yüzyıla egemen olmuş düşünce akımıdır. A. Smith, T.R. Malthus, D. Ricardo, N.W Senior, J.B. Say, J.S. Mill klasik düşüncenin önemli temsilcileri arasında sayılabilir. Bocutoğlu'na (2012) göre klasik iktisadi düşünce, dönemde iki olgudan büyük ölçüde etkilenmiş olup bunlar “*Sanayi Devrimi*” ve “*Bilim Devrimi*” dir. Klasik iktisadi düşüncenin ortaya çıkışından önce başlamış olan bilim devrimi ile beraber, pozitif bilimlerde olduğu kadar beşeri bilimlerde de olaylar ve olgular arasında mutlak bir neden-sonuç ilişkisi arama eğilimlerini tetiklemiştir. Bu eğilimlerden doğrudan etkilenen klasik iktisadi düşünce, fizyokrasi akımından miras

kalan doğal düzen kavramı ile beraber bilim devrimi ile beraber yaygınlaşan, beşeri ilişkileri neden-sonuç ilişkisi içinde açıklamaya dayalı Newtoncu fizik paradigmasını sentezlemiştir. Bu bağlamda müdahale olmaksızın doğal düzenin, iktisadi yaşama ve insanların eylemlerine yön vereceği kabul edilmiştir. Buna göre kendi faydası için en doğru olanı yapacak olan birey, dolaylı olarak toplumun faydasını da gözetmiş olacaktır, çünkü bireyler arasında çıkar çatışması değil çıkarların uyumu vardır. Klasik iktisada hakim olan bu Newtoncu bakış açısı, özel mülkiyeti meşru görmüş ve mülkiyet haklarının yerleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda doğal düzene müdahale edilmediği takdirde, bireyler tasarruflarını ve birikimlerini öncelikle kendi yararına ve dolaylı olarak da toplumun yararına kullanacaklardır.

Klasik iktisadi düşüncenin temelleri İskoç düşünür A. Smith tarafından atılmıştır. 1776 yılında yayınlamış olduğu “*Ulusların Zenginliği*” adlı eser ile iktisat biliminin başladığı kabul edilmektedir. Tam ismi “*Milletlerin Servetinin Tabiatı ve Nedenleri Üzerine Bir Araştırma*” olan eseriyle Smith; modern ifadeyle bir iktisadi büyüme teorisi geliştirmeyi amaçlamıştır (Bocutoğlu, 2012: 61). Bu bağlamda Smith, iktisadi büyüme paradigmasını piyasa genişliği kavramı üzerine inşa etmiştir. Bir ekonomide yalnızca geçimlik üretim söz konusu ise ve üretim sonucunda mübadele amaçlanmıyorsa böyle bir ekonominin geniş bir piyasaya sahip olması söz konusu olamamaktadır. Yeterli piyasa genişliğine sahip olmayan bir ekonomide daha fazla üretime ve bunun için iş bölümü ve uzmanlaşmaya alan açılmamaktadır. Buna göre bağlamda piyasayı genişletme amacıyla fizyokrasi düşüncesine ait olan; korucuyu tedbirlerin kaldırılması, minimum devlet müdahalesi, özgürlükler, bireysel girişim hakkı gibi kavramlar klasik iktisadi düşüncede büyümenin kaynağı olarak görülen iş bölümü ve uzmanlaşmayı açıklamak amacıyla klasik iktisadi düşüncenin temellerini oluşturmuştur. Bu bağlamda iş bölümü ve uzmanlaşmanın, klasik iktisat düşüncesinde açıkça belirtilmemiş olsa da, klasik iktisadi büyüme teorisinin kurumsal çerçevesini oluşturduğu söylenebilir. İş bölümü ve uzmanlaşmanın gerçekleştirilebilmesi adına iktisadi yaşamda serbest rekabet vazgeçilmez bir unsurdur. Serbest rekabetin olmayışı, iktisadi aktörlerin kârını maksimize etmesini engellemekte ve iktisadi büyümeyi yavaşlatmaktadır. İzleyen dönemde Malthus; iktisadi büyüme sürecinde nüfusun önemine, Mill; iktisadi

yaşamda bireysel özgürlüklerin önemine, Ricardo; azalan verimler gibi kavramlara değinmiş olsa da, 1980'li yıllara gelindiğinde iktisatçılar tarafından iktisadi büyümenin belirleyicileri olarak adlandırılan kurumsal faktörlere dönemde doğrudan değinen tek klasik düşünür A. Smith olmuştur (Bocutoğlu, 2012. 114; Ünsal, 2007: 48-49):

Çin'in uzun bir süredir ne ilerlemekte ne de gerilemekte olduğu ve belki de uzun bir süre önce yasalarının ve kurumlarının niteliğine uygun bir tam zenginlik aşamasına erişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu düzey, diğer yasa ve kurumlara uygulanmış olsa, toprağının, ikliminin niteliğinin ve konumunun tekabül ettiği düzeyden çok düşük olabilir. Dış ticareti ihmal eden ya da küçümseyen ve yabancı gemilerin ancak bir-iki limanına girmesine izin veren bir ülke farklı yasa ve kurumlar ile yapmasının mümkün olduğu miktarda iş yapamaz.

Klasik düşünürlerin fizyokrasiden miras aldığı doğal düzen kavramını iktisadi yaşamda bulunan sosyal kurumları açıklamak uygun bir kriter olarak görmüşlerdir. Buna göre doğal düzenin bir parçası olan iktisadi yaşam kendi içinde düzenli bir işleyişe sahiptir ve bu işleyişe dışardan yapılacak her türlü müdahale doğal dengeyi bozacaktır. Bu paradigmadan hareketle klasik düşünürler, iktisadi yaşama devlet müdahalesine karşı çıkmış ve iktisadi artığı artırma önünde, yani iktisadi büyüme önünde bir engel olarak görmüşlerdir. Klasiklere göre insanların ve malların hareketlerini engellemek veya çeşitli düzenlemelerle sınırlandırmak verimliliği düşürmek suretiyle iktisadi büyümeyi engellemektedir. Bu sebeple klasik iktisat serbest ticaret politikaları ve emeğin serbest dolaşımından yana bir pozisyon alarak iktisadi büyüme sürecini etkileyen kurumsal yapıya işaret etmişlerdir (Bocutoğlu, 2012:59-60).

2.1.1.4. Sosyalist İktisadi Düşünce ve Sosyalist Düşüncede İktisadi Büyüme

Ana akım iktisadi düşünceye bir tepki olarak doğmuş olan sosyalist düşünce; kendi içinde Ütopyacı Sosyalizm, Devlet Sosyalizmi, Hristiyan Sosyalizmi, Anarşizm, Bilimsel Sosyalizm, Revizyonizm ve Sendikalizm olmak üzere yedi alt gruba ayrılmaktadır. Sosyalist düşünce, temelde ana akım iktisadın çıkar uyumu, laissez-faire yaklaşımı, say yasası, akılcı insan varsayımı ve özel mülkiyet gibi kabullerine karşı yükselen eleştirel heterodoks iktisat düşüncesi olup, klasik iktisada en güçlü eleştiriye Karl Heinrich Marx öncülüğünde Bilimsel (Marxçı) Sosyalizm yapmıştır (Bocutoğlu, 2012: 119-121).

İktisadi ve sosyal yaşamı disiplinler arası bir bakış açısıyla ele alan sosyalizm, iktisadi yaşamın tarih, felsefe, sosyoloji, politikadan bağımsız ele alınamayacağını öne sürmüş, iktisadi yaşamın statik bir analiz çerçevesinde değil dinamik bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda sosyalist düşüncenin ve kurumsal iktisadın ortak paydaya sahip olduğu söylenebilir.

Marksist büyüme teorisi, kapitalist büyüme teorisinin iç çelişkileri üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda dinamik büyüme sürecinde iç çelişkiler giderek şiddetlenecek ve sistemin kendi içinde yaratmış olduğu hızlı büyüme süreci, bir noktada kendi sonunu hazırlayacaktır.

Marksist büyüme teorisi, iktisadi büyümenin kaynağı olarak birikim unsurunun önemine değinmiş ve bu bağlamda klasik iktisat ile ortak bir payda da konumlanmıştır. Bu bağlamda sahip olunan kapitali büyütmenin ancak birikim ile mümkün olacağını öne sürmüştür. Klasik iktisat büyüme sürecinde teknolojiyi ihmal ederken, Marksist büyüme teorisi büyüme sürecinde teknolojinin rolüne büyük önem atfetmiştir. Bu bağlamda teknik gelişme kapital birikimini süratlendirmekle beraber, gayri safi yatırımlarda meydana gelen artışlar teknik değişimi de beraberinde getirmektedir. Marksist büyüme teorisi modern büyüme teorilerine benzer biçimde büyüme sürecinde nüfus değişkenini dışsal bir değişken olarak kabul etmiştir. Genel

manada Marks; sistematik bir büyüme teorisi oluşturmak yerine, klasik iktisadın büyüme teorisine eleştirel bir bakış açısı getirmiş ve görüşlerini bu çerçevede sunmuştur (Kazgan, 2012: 319-326).

İzleyen dönemde, Marks'ın görüşleri üzerine kurulan birçok büyüme teorisi olmakla beraber Alexandrovich Feldman tarafından oluşturulan "*Marksist Büyüme Modeli*" veya zaman zaman "*Marx-Feldman Büyüme Modeli*" olarak anılan büyüme teorisi öne çıkmıştır. Sovyetler Birliğinde uygulanan genel planın teorik çerçevesini oluşturmak amacıyla geliştirilen plan, Marks'ın genişletilmiş üretim şeması üzerine kurulu olup, yatırım faktörünün sermaye malları ve tüketim malları sektörleri arasında dağılımının iktisadi büyüme üzerine etkisi incelenmiştir (Ünsal, 2007:66-67).

Genel olarak sistematik bir iktisadi büyüme teorisi oluşturmaktan ziyade, klasik büyüme teorisi eleştirileri etrafında büyüme fikirlerini kurgulayan veya iktisadi yaşamda belirli bir kısmın büyüme üzerinde etkisini inceleyen sosyalist iktisatçıların, kurumsal faktörlerin iktisadi büyüme üzerindeki etkisini genel olarak göz ardı ettiği söylenebilir. Bu noktada özel mülkiyet olgusu bir istisna olarak öne çıkmaktadır. Sosyalist düşüncede özel tüketim malları mülkiyetine izin verilmekle birlikte, üretim faktörleri üzerinde özel mülkiyet söz konusu olmamakla beraber kamu mülkiyeti söz konusudur. Buna göre sosyalist düşünürlerin, iktisadi yaşamda mülkiyet kavramının kurumsal çerçevesini, özel mülkiyet kavramı yerine kamu mülkiyeti kavramı etrafında oluşturdukları söylenebilir.

2.1.1.5. Alman Tarihçi Okulu ve Tarihçi Düşüncede İktisadi Büyüme

1840'lı yıllarda Frederich List ve Wilhelm Roscher'in eserleriyle başlayan Alman Tarihçi Okulu,1915 yılında Gustav Schmoller'in ölümü ile beraber yaklaşık 75 yıl sürmüş olan iktisadi düşünce akımıdır. Genel hatlarıyla İngiliz klasik iktisadının Almanya'ya uygulanabilirliğini sorgulayan tarihçi okul, İngiliz ve Alman iktisadi kurumları arasındaki farklara değinmiş ve bu farklardan dolayı Alman karakterli bir iktisat doktrini oluşturulması gerekliliğini vurgulamışlardır (Bocutoğlu,

2012: 145-147).

Alman Tarihçi Okulu, ortaya çıktığı dönemdeki Almanya'nın karakteristik özelliklerini de yansıtmaktadır. Dönemde Almanya, sanayi devrimi konusunda İngiltere'nin gerisinde kalmış ve bölünmüş bir tarım ülkesi durumundaydı. İngiltere ile bu gelişmişlik farkının kapanması adına tarihçi düşünce, İngiliz klasik iktisadının savunduğu serbest ticaret, girişim ve rekabet özgürlüğü, kamunun iktisadi yaşama müdahale etmemesi gibi ön kabuller eleştirilmiş ve kamunun ekonomiye müdahalesinden yana konumlanmıştır. Bu olguların yanı sıra iktisadi yaşama evrimci bir bakış açısı getirmesi, iktisadi yaşamı tarihsel ve disiplinler arası bir yaklaşımla ele alması, toplumsal kurumların değişiminin incelenmesine ve anlaşılmasına önem atfetmesi yönleriyle kurumsal iktisadın ortaya çıkmasında bir esin kaynağı olmuş ve benimsemiş oldukları tümevarım yöntemi ile tarihçi okul, soyut tümden gelim yönteminin modern iktisat öğretilerinde bir tamamlayıcısı olmuştur.

Alman tarihçi okulu sistematik bir iktisadi büyüme teorisi önermiş olmamakla beraber, iktisadi yaşamda kamu müdahalesinin önemine değinmiş, korumacı dış ticaret politikalarının teşviki ve serbest dış ticaret politikalarına karşı çıkmışlardır. Bu bağlamda tarihçi okulun iktisadi büyümeyi gerçekleştirecek kurumsal yapıyı bu görüşler çerçevesinde inşa ettikleri söylenebilir.

2.1.1.6. Neo-Klasik İktisadi Düşünce ve Neo-Klasik İktisadi Düşüncede İktisadi Büyüme

Neo-Klasik iktisat, 1871 yılında W. S. Jevons, C. Menger, L. Walras tarafından birbirlerinden habersiz biçimde marjinal fayda teorisi üzerine yazmış oldukları kitaplarıyla başlayan, yani iktisatta Marjinalizm yaklaşımı ile başladığı varsayılan iktisadi düşünce okuludur. Kimi çalışmalarda Marjinalist Okul Neo-Klasik okuldan bağımsız incelenmekte, kimi çalışmalarda ise Neo-Klasik okul içinde incelenmektedir. Bocutoğlu'na göre (2012) Marjinalistler ilk Neo-Klasikler, Neo-Klasikler ise son Marjinalistler olarak ele alınmalıdır. Marjinalist hareketin ortaya çıkışı, birbirinden bağımsız hareket eden ve çoğunluğunu mühendis ve

matematikçilerin oluşturduğu bir grup araştırmacının çalışmalarına dayanmaktadır. Bu çalışmalar, Marksist iktisadi görüşün klasik iktisada getirmiş olduğu ve klasik iktisadın sorgulanır hale gelmesine neden olan Marksist emek-değer teorisinin klasik iktisatta yarattığı tahribatları onarmayı amaçlamaktadır. Ayrıca Neo-Klasikler; temelde Marksist iktisadi düşüncenin, emeğin değeri yaratan yegâne unsur olduğu görüşünün aksini ispat etme ve sermayenin üretimden aldığı payın haklı olduğunu ispat etme yönünde çalışmalar yapmışlardır. Öncü Neo-Klasikler, emek-değer teorisi ve bölüşüm teorisi dışında klasik iktisadın tüm ilkelerine sadık kalmış, iktisadi yaşamı makro bazda ele almak yerine mikro bazda ele almıştır.

Neo-Klasik iktisadi düşünce, iktisadi yaşamda rasyonel iktisadi davranış, minimum devlet müdahalesi, salt fayda üzerine kurulu analizler, bireyci yaklaşım, statik analiz yöntemi, tümünden gelim yöntemi, pür matematiksel analiz yöntem yöntemi gibi hususlarda başta kurumsal iktisat olmak üzere, birçok iktisadi düşünce akımının ciddi eleştirilerine maruz kalmıştır.

Klasik iktisadi düşüncede ön planda olan iktisadi büyüme olgusu, Neo-Klasik iktisadi düşüncede geri planda kalmıştır. Bu bağlamda Kazgan'a göre (2007) Neo-Klasik iktisadi düşünce iktisadi büyüme olgusunu ihmal etmiş, Bocutoğlu'na göre (2012) ise Neo-Klasik düşünürler iktisadi büyümenin açıklanmasında başarısızlığa uğramış, Neo-Klasik iktisadi bakış açısı, düşük büyüme hızına sahip ülkelerin analizinde başarısız kalmıştır. Bu bağlamda ilk Neo-Klasikler sistematik bir iktisadi büyüme analizi yapmaktan uzak olup, II. Dünya Savaşını izleyen dönemde temelde Neo-Klasik düşüncenin iktisadi çıkarımları üzerine kurulu, Neo-Klasik büyüme modeli iktisat literatürüne girmiştir.

2.1.1.6.1 Neo-Klasik Büyüme Modeli

Neo-Klasik büyüme teorisi nüfus artışı ve teknolojik değişmeye tasarruf, yatırım ve ekonomik büyümenin ne yönde tepki verdiğini analiz etmekte olup, 1956 yılında ABD'li Solow ve Avusturyalı Swan tarafından birbirinden bağımsız olarak geliştirilmiştir (Taban, 2008: 67).

Neo-Klasik modelin varsayımları aşağıdaki gibidir (Ünsal, 2007: 112-115; Taban, 2008: 67-69):

- Ekonomi daima tam istihdam düzeyinde olup piyasa mekanizması aksamadan işlemektedir, yani piyasalar sürekli süpürülmektedir.
- Ekonomide ölçeğe göre sabit getiri söz konusu olup, homojen tek bir mal üretilmekte ve tüketilmekte olup bu üretim-tüketim sonucunda elde edilen hasıla o ülkenin GSYİH' sını da oluşturmaktadır.
- Ekonomide dışsallık olgusu bulunmamaktadır.
- Üretim fonksiyonunda Inada koşulları geçerlidir.
- Ekonomide iki karar birimi söz konusu olup bunlar tüketiciler (aileler) ve üreticilerdir (firmalar). Tüketiciler emek (L) girdisinin yanı sıra sermaye (K) girdisinin de sahibidirler. Modelde yer alan emek girdisi, veri ve (n) kadar sabit bir hızla büyümektedir ($n = \Delta L / L$). Dolayısıyla üretimde kullanılan emek ve sermaye karşılığı belirli bir ücret (w) ve sermaye geliri (r) elde etmektedir. Modelde yer alan tüketicilerin toplam geliri emek geliri ve sermaye geliri toplamına eşittir: $Y = wL + rK$. Ayrıca emek ve sermaye girdileri birbirini sürekli olarak ikame etmektedirler.
- Modelde yer alan tüketicileri gelirlerinin (s) kadarını tasarruf etmekte ($S = sY$) ve bu tasarruf edilen miktarı yatırımlar için kullanmaktadır. Dolayısıyla ekonomide tasarruflar her zaman yatırımlara eşittir: $I = S = sY$. Ayrıca tüketicilerin sahip oldukları sermaye girdisi üretim sürecinde (δ) kadar bir aşınma payına tabiidir. Buradan hareketle tüketicilerin sahip olduğu sermaye miktarında cari döneme kıyasla bir sonraki dönemde meydana gelen artış, cari dönemde yapılan yatırım ile cari dönemdeki yıpranma arasındaki farka eşittir: $\Delta K = I - \delta K = sY_t - \delta K_t$.
- Modelde sermaye, emek ve üretim bilgisi (teknoloji) gibi üç girdi söz konusu olmakla beraber, ekonomide yer alan emek-sermaye girdi düzeyi sabit olup, bir firmanın girdi kullanım düzeyi arttıkça

diğerinin azalmaktadır. Buna karşılık üretim bilgisi sabit olmamakla beraber bir firmanın üretim bilgisi kullanım oranı arttıkça üretim bilgisi miktarında bir azalma meydana gelmemektedir.

- Tüketicilerin elde ettikleri gelirden yaptıkları tasarruf (s), nüfus artış haddi (n), yıpranma haddi (δ), ekonominin başlangıçta sahip olduğu işçi başına sermaye miktarı k_0 ($k_0 = K / L$) ve teknoloji gelişme (g) ($g = \Delta A / A$) ile ifade edilmektedir ve başlangıçta teknolojik gelişmenin olmadığı varsayılmaktadır.
- Modelde hükümetin olmadığı, kapalı bir ekonomi varsayımı söz konusu olup $Y = f(K, L) = K^\alpha L^{1-\alpha}$ biçiminde bir üretim fonksiyonu söz konusudur ve üretim fonksiyonu azalan verimler kanununa tabiidir ($0 < \alpha < 1$). α ve $1 - \alpha$ katsayıları sırasıyla hasılanın sermaye ve işgücüne göre esneklikleri ifade eder ve her yeni birim emek ve sermaye hasılaya bu oranlarda katkı yapar.

Temel Solow modelinde ölçeğe göre sabit getiri söz konusu olup, sermaye ve emek girdilerinin ve buna bağlı olarak çıktının (z) kadar ($z = 1 / L$) arttığını varsayarsak:

$$Y = f(K, L)$$

$$Y / L = f(K / L, 1)$$

$$y = f(k)$$

Buna göre işçi başına çıktı (k), işçi başına sermayeye ($k = K / L$) bağlı olarak değişmekte olup üretim fonksiyonunun eğimi, bir işçinin ilave bir birim sermaye ile yapmış olduğu ilave üretim miktarına, yani sermayenin marjinal ürününe eşittir. Üretim fonksiyonu pozitif eğimli olup, ilave bir birim işçi başına sermayenin üretime yapmış olduğu katkı pozitif iken ilave bir birim işçi başına sermayenin üretime katkısı giderek azalmaktadır. Buradan hareketle işçi başına sermaye arttığı takdirde işçi başına hasıla da artmakta olup, azalan verimler nedeniyle işçi başına hasıla azalan oranda artmaktadır. Buradan işçi başına sermaye arttıkça azalan verim

nedeniyle üretim fonksiyonunun eğiminin giderek düz hale geleceği yani eğimin azalacağı sonucuna ulaşılabilir.

Ekonomide devlet ve dış dünyanın olmayışı hasılanın yalnızca tüketim ve yatırım amaçlı kullanıldığı anlamına gelmekte ve dolayısıyla işçi başına çıktı işçi başına tüketim ve işçi başına yatırım toplamına eşittir:

$$\begin{aligned} Y &= C + I \\ Y/L &= C/L + I/L \quad (1) \\ y &= c + i \end{aligned}$$

Modelde tüketiciler üretim sonucunda sahip oldukları hasılanın bir miktarını tüketmekte ve gelirin (s) tasarruf etmekte ve $(1-s)$ kadarını tüketmektedir:

$$\begin{aligned} C &= (1-s)Y \\ C/L &= (1-s)Y/L \quad (2) \\ c &= (1-s)y \end{aligned}$$

Buradan (s) veri iken, işçi başına tüketimin işçi başına hasılaya (y) bağlı olduğu çıkarımından hareketle; 2 no.lu eşitlikten elde edilen işçi başına tüketimi 1 no.lu eşitlik sonucunda yerine koyarsak:

$$\begin{aligned} y &= c + i \\ y &= (1-s)y + i \\ i &= sy \end{aligned}$$

Buradan işçi başına yatırımın tasarruf haddi ve işçi başına çıktının çarpımına eşit olduğu sonucuna ulaşılır. Dolayısıyla tasarruf haddi veri iken, yatırım işçi başına çıktının bir fonksiyonudur. Modelde sermaye stoku yatırım ile sermaye stokundaki yıpranma arasındaki farka eşit ise:

$$\begin{aligned}
\Delta K &= I - \delta K \\
\Delta K / L &= I / L - \delta K / L \\
\Delta K / L &= i - \delta k \\
\Delta K / L &= sy - \delta k
\end{aligned} \tag{3}$$

Herhangi bir oranın büyüme hızı, paydaki ve paydadaki terimlerin büyüme hızları arasındaki farka, bir diğer ifadeyle zamana göre türevine eşittir. Bunu işçi başına sermaye için uygulanırsa:

$$\begin{aligned}
k &= K / L \\
\Delta k / k &= \Delta K / K - \Delta L / L \\
\Delta k &= (\Delta K / K)k - nk \\
\Delta k &= (\Delta K / K)(K / L) - nk \\
\Delta k &= (\Delta K / L) - nk
\end{aligned} \tag{4}$$

3 no.lu eşitlikte bulunan ifade 4 no.lu eşitlikte yerine konulursa:

$$\begin{aligned}
\Delta k &= sy - \delta k - nk \\
\Delta k &= sy - (\delta + n)k
\end{aligned}$$

Son olarak ulaştığımız denklem “*Solow Denklemi*” olarak ifade edilmekle beraber işçi başına sermayedeki artışın; işçi başına yatırım, işçi başına sermayede yıpranmaya bağlı azalma ve nüfus artışına bağlı olduğunu yansıtmaktadır. İşçi başına yatırım, yıpranma ve nüfus artışı nedeniyle meydana gelen azalmadan daha büyük ise “*sermaye derinleşmesi*” söz konusu olur. İşçi başına yatırım, yıpranma ve nüfus artışı nedeniyle yaşanan azalmaya eşit olduğu takdirde “*durağan durum*” söz konusudur. İşçi başına sermayenin cari düzeyde sabit kalabilmesi adına yapılması gereken işçi başına yatırım düzeyine “*gerekli (başa-baş) yatırım*” denir.

Neo-Klasik büyüme modelinde ekonominin, belirli bir hızla büyüyerek veya küçülerek durağan durum dengesine yönelmesine “*durağan duruma doğru yakınsama*” denir. Neo-Klasik modelde yakınsama dinamiği koşulsuz yakınsama ve koşullu yakınsama olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Bu bağlamda aynı

tasarruf oranı, yıpranma oranı, nüfus artış oranı, teknoloji düzeyine sahip ülkeler aynı durağan durum ile karşı karşıya olup, bu ülkelerden daha küçük kişi başı hasıla düzeyine sahip ülkenin, daha yüksek kişi başı hasıla düzeyine sahip ülkeyi daha hızlı büyüme suretiyle yakalayacağı görüşüne “*koşulsuz (mutlak) yakınsama*” denilmektedir. Buna karşılık bir ülkenin kendi durağan durumundan pozitif veya negatif yönde uzaklaştıkça işçi başına çıktı büyüme hızının artacağı ve durağan duruma her iki yönde de yaklaşılması durumunda işçi başına çıktı büyüme hızının düşeceği görüşüne “*koşullu yakınsama*” denilmektedir (Taban, 2008: 87-88; Ünsal, 2007: 157-160). Yakınsama dinamiğinin yanı sıra modelde, sermayenin yıpranma sonrası marjinal ürününün nüfus artış hızına eşit olması durumunda fert başına tüketimin maksimum düzeye çıkacağı varsayılmaktadır. Buna “*sermaye birikiminin altın kuralı*” denilmektedir.

Neo-Klasik büyüme modeli, uzun dönemde ülkelerin durağan durum büyüme oranlarının sıfıra yaklaşacağı ve ülkelerin reel büyüme oranlarının birbirini yakalayacağı görüşleri, ülkelerin II. Dünya Savaşı sonrası edindiği büyüme deneyimlerinden hareketle ciddi eleştiriler almıştır. Neo-Klasik büyüme modelinin ülkelerin sahip oldukları kurumsal yapı farklılıklarını göz ardı etmesi, bir diğer ifadeyle dışlaması, özellikle yakınsama hipotezinin gerçek yaşamda pratiğe dönüşmemesinde önemli bir etken olmuş hem Kurumsal İktisatçılar, hem de diğer iktisat okullarının ciddi eleştirilerine maruz kalmıştır.

2.1.1.7. Keynesyen İktisadi Düşünce ve Keynesyen İktisadi Düşüncede İktisadi Büyüme

Keynesyen iktisadi düşünce, J. M. Keynes öncülüğünde, 1929 Büyük Buhranını açıklamakta yetersiz kalan Klasik ve Neo-Klasik iktisat okullarının savunmuş olduğu, uzun dönemli analiz, Say Kanunu, tam rekabet ve tam istihdam varsayımı, minimum devlet müdahalesi gibi ilkelere karşı kısa dönemli analiz, talebin arzı yaratan faktör olduğu varsayımı, eksik rekabet ve eksik istihdam varsayımı, müdahaleci maliyet politikası gibi değerleri savunan iktisat okuludur.

Keynesyen iktisadi düşünce, Klasik ve Neo-Klasik senteze kökten karşı çıkmamış ve bazı noktalarda güçlü eleştiriler getirerek her iki iktisat okulunun eksik yanlarını tartışmaya açmış olup bu bağlamda Marksist okuldan ayrılmaktadır. Marksist iktisadi düşünce yerleşik iktisadi kökten uygulamadan kaldırmayı amaçlarken, Keynesyen iktisadi düşünce belirli noktalarda yerleşik iktisada eleştiriler ve uygulanabilir çözüm önerileri getirerek iktisat literatüründe devrim yapmıştır. Bu bağlamda Keynesyen İktisadi düşünce kim zaman “*Keynesyen Devrim*” olarak ta anılmaktadır.

Keynesyen iktisadi düşüncede, ekonomiyi tam istihdam milli gelir düzeyine taşımak ve iktisadi dalgalanmaları önlemek adına kamu otoritesi, iktisadi yaşama müdahale etmeli ve toplam talebi artırıcı politikaları teşvik etmelidir. Bu bağlamda işsizliği azaltacak ve refah artışını sağlayacak olan hükümetin iktisadi yaşama para ve maliye politikaları aracılığıyla müdahalesidir. Genel olarak yerleşik iktisada belirli noktalarda eleştiriler getiren Keynesyen düşünce sistematik olarak bir iktisadi büyüme modeli ön görmemiş olmakla beraber, Genel Teoride sermaye birikimini ihmal edilmiş ve dolayısıyla iktisadi büyüme süreci de ihmal edilmiştir. Keynes’in 1936 yılında genel teorisi yayınlamasından yaklaşık 3 yıl sonra R. F. Harrod tarafından yayınlanan “*Dinamik Teori Üzerine Bir Deneme*” isimli çalışmada ciddi eleştiriler yöneltilmiş ve Keynesyen Statik Analiz sorgulanmaya açılmıştır. II. Dünya Savaşı’nı takip eden dönemde E. D. Domar tarafından Harrod modeline benzer bir analiz geliştirmesiyle beraber, her iki analiz iktisadi büyüme literatürüne “*Harrod-Domar Modeli*” olarak girmiştir. Her iki analizde Keynesyen iktisadi düşüncenin eksikleri üzerine inşa edilmiş olduğundan Keynesyen İktisadi Büyüme modeli olarak ta anılmaktadır.

2.1.1.7.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli

Harrod-Domar büyüme modelinin varsayımları şu şekilde sıralanabilir (Ünsal, 2007: 84-88):

- Model kapsamında Leontief tipi üretim fonksiyonu varsayılmakta

olup sermaye (K) ve emek (L) girdileri ile tek tip mal üretilmekte olup, sermaye ve emek girdileri birbirinin tamamlayıcısıdır. Üretilen çıktı hem yatırım (I) hem de tüketim (C) amacı ile kullanılmaktadır. Yatırım, tüketimden arta kalan üretim miktarıyla, yani tasarruf (S) ile yapılmaktadır. Bu bağlamda üretimde emek ve sermaye girdileri belirli bir oranda kullanılmakta olup, bir birim çıktı için (v) kadar sermaye ve (u) kadar emek girdisi kullanılmakta olup, çıktının sermaye- emek girdisi oranı (v/u) biçiminde ifade edilir. Sabit bir girdi bileşimi ile çıktı üretimi, sabit bir sermaye-hasıla oranı varsayımına işaret etmektedir. Bu bağlamda bir girdi sabit iken diğer girdinin artması üretimi artırmamakta, dolayısıyla üretim miktarı küçük girdi miktarı tarafından belirlenmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulursa Harrod-Domar modeli üretim fonksiyonu şu şekilde ifade edilebilir:

$$Y = f(K, L) = \min(K / v, L / u)$$

- Model kapsamında tasarruf, çıktının sabit bir oranı olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda marjinal tasarruf eğilimi ve ortalama tasarruf eğilimi birbirine eşit olup ($\Delta S / \Delta Y = S / Y$) şu şekilde ifade edilebilir:

$$S = sY \quad (0 < s < 1)$$

- Model kapsamında emek arzı (n) gibi sabit bir hızla büyüdüğü varsayılmakta olup, emek arzı büyüme hızının dışsal olarak belirlendiği varsayılmaktadır ($\Delta L / L = n$). Modelde sermayede yıpranmanın söz konusu olmadığı varsayılmaktadır. Bundan dolayı sermaye stokunda meydana gelen değişim yatırım miktarına eşittir ($\Delta K = I$).

Model kapsamında çıktı büyüme hızının sermaye girdisi tarafından belirlendiği varsayımı altında; çıktı şu biçimde ifade edilebilir:

$$Y = K / v$$

Bir oranın büyüme hızı, pay ve paydadaki terimlerin büyüme hızları arasındaki fark ile ölçüleceği varsayılırsa:

$$\Delta Y / Y = \Delta K / K - \Delta v / v$$

Modelde sermaye hasıla oranı sabit varsayıldığından çıktı büyüme oranı şu şekilde ifade edilebilir:

$$\Delta Y / Y = \Delta K / K$$

Çıktı büyüme hızı sermaye büyüme hızına eşit işe, sermaye girdisinin tam istihdamı için çıktı ve sermaye aynı hızla büyümelidir. Modelde devletin ve dış dünyanın olmadığı varsayılırsa, tek mallı piyasanın dengeye gelebilmesi için tasarruf yatırımlara eşit olmak zorundadır. Bu durumda sermaye tam istihdam edilmiş olacak olup, varsayımlar birleştirilirse:

$$\begin{aligned} S &= sY, \Delta K = I, Y = K / v \\ \Delta K &= I = S = sY = sK / v \\ \Delta K / K &= (sK / v) / K = s / v \end{aligned}$$

Buradan hareketle $\Delta K / K = s / v$ ise çıktı büyüme hızı:

$$\Delta Y / Y = s / v$$

Bu ifadeye göre tasarruf-yatırım eşitliğinin sermayenin tam istihdamı ile aynı anda gerçekleştirilebilmesi için, tasarruf haddi sermaye hasıla oranının tersi, yani (I / v) ile çarpılması gerekir. Buradan hareketle Harrod-Domar modelinde tasarruf-yatırım eşitliğinin sermayenin tam kullanımını ile aynı anda gerçekleşmesini sağlayan çıktı büyüme hızına “*gerekli büyüme hızı* (G_w)” denilir ($G_w = s / v$). Bir ekonomide cari dönem büyüme hızına fiili büyüme hızı denildiği göz önünde bulundurulursa; fiili büyüme hızı gerekli büyüme hızına eşit olduğu durumda çıktı ve sermaye sabit hızda büyür. Bu durum “*dengeli büyüme*” olarak adlandırılmaktadır. Diğer taraftan çıktı büyüme hızının emek girdiği tarafından belirlendiği varsayımı

altında emek girdisinin tam istihdam edildiği durumda ortaya çıkan büyüme hızına ise “doğal büyüme hızı (G_N)” denilir. Model kapsamında cari dönem büyüme hızı, doğal büyüme hızı ve gerekli büyüme hızının aynı anda eşit olması durumu ($G_A = G_w = G_N$) ise “altın çağ” olarak adlandırılmaktadır (Ünsal, 2007: 88-93, Taban, 2008: 53-54).

Keynesyen iktisadi düşünce ve izleyen dönemde Keynesyen iktisadi düşünceden hareketle kurulan Harrod-Domar modeli, iktisadi büyüme sürecinde kurumsal yapının rolünü göz ardı etmiştir. Bu bağlamda Keynesyen düşünce iktisadi yaşamda güçlü ve müdahaleci devlet varsayımı ile iktisadi yaşamın kurumsal yapısını dolaylı olarak betimlemiştir denilebilir.

2.1.1.8 Monetarist (Paracı) İktisadi Düşünce ve Monetarist İktisatta İktisadi Büyüme

Neo-Klasik iktisadi geleneğin içinde yer alan paracı iktisadi düşünce, 1946 yılında M. Friedman’ın Chicago Üniversitesinde göreve başlamasıyla beraber başladığı kabul edilen ve bu sebeple zaman zaman Chicago Okulu olarak ta anılan iktisadi düşünce okuludur. Keynesyen devrimin Neo-Klasik iktisadi düşünceye getirmiş olduğu ciddi eleştirilerle beraber Neo-Klasik iktisadi düşünce de kendi içinde bu eksiklikleri gidermeye çalışmış ve bunun neticesinde çeşitli yeni fikirler ortaya çıkmıştır. Bu fikirlerden biri olan paracı düşünce, Neo-Klasik iktisada yeniden popülaritesini kazandırmış ve Keynesyen devrim ile oluşan tahribatları onarmaya çalışmıştır.

Neo-Klasik iktisada benzer biçimde optimizasyon davranışı, matematiksel anali gibi ilkeleri benimsemiş olan paracı düşünce bazı noktalarda Neo-Klasik iktisattan ayrılmıştır. Hükümet müdahalesi konusunda sınırlı hükümet müdahalesini savunan paracı düşünürler, beklentiler konusunda ise iktisadi ajanların uyumcu beklentilere sahip olduğu vurgusunu yapmışlar ve Keynesyen iktisadi düşünceyi reddetmişlerdir. Kamunun ekonomiye müdahalesi noktasında para veya maliye politikalarının tek başına beklenen etkiyi yaratmayacağını, bu nedenle her iki

politikanın birlikte uygulanması gerekliliğini savunmuşlardır. Keynesyen devrim ile bir süre gelişimi duran mikro ekonomik teori, paracı düşünce ile tekrar yükselişe geçmiş, Klasik ve Neo-Klasik iktisattan miras alınan mikro teoriler paracı düşünürler tarafından geliştirilmiştir. Mikroekonominin yanı sıra makroekonomi teorisine de katkılar yapan paracı düşünce, bu alanda istihdam, doğal işsizlik oranı, uzun dönem dikey Phillips eğrisi gibi önermeleri tartışmaya açmıştır (Bocutoğlu, 2012: 295-296).

Genel olarak sistematik bir büyüme modeli geliştirmemiş olan paracı düşünürler, Keynesyen devrim ile sorgulanmaya başlayan Neo-Klasik iktisadi düşünce ilkelerini onarmaya ve tahkim etmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda paracı iktisadi düşünürlerin iktisadi büyüme sürecini ve hem iktisadi yaşamda hem de iktisadi büyüme sürecinde kurumsal yapının rolünü göz ardı ettiği söylenebilir.

2.1.1.9. Yeni Klasik İktisat ve Yeni Klasik İktisatta İktisadi Büyüme

1970'li yıllarda Paracı iktisadi düşünceden ayrılarak yeni bir iktisadi düşünce akımı haline gelen Yeni Klasik İktisat, Paracı yaklaşımın belirli varsayımlarına karşı çıkmakla beraber Neo-Klasik iktisadi düşüncenin genel olarak ilkelerine bağlı kalmıştır. Paracı iktisadın aksine makroekonomik çalışmalara ağırlık veren Yeni Klasik İktisat düşünürleri, Paracı okulun uyumcu beklentiler teorisine karşı rasyonel beklentiler teorisini, merkez bankası müdahalesine karşı politika etkisizliği hipotezini savunarak makro iktisadi alanda büyük yankı uyandırmışlardır. Piyasaların sürekli dengelenmesi hipotezini savunan Yeni Klasiklere göre ekonomi hem kısa hem de uzun dönemde sürekli olarak dengededir. Bu olgunun yanı sıra iş gücü piyasasında cari ücretten is arayan herkes iş bulabilmektedir. Bundan dolayı Yeni Klasikler, işsizlik olgusunu iktisadi yaşamda gönüllü bir durum olarak nitelendirmişlerdir.

Sistematik bir büyüme analizi ya da modeli kurgulamamış olan Yeni Klasiklerin, genel olarak Paracı düşüncenin eksik kaldığı makroekonomi ve konjonktür dalgaları gibi alanlarda çalışmalarını yoğunlaştırdığı söylenebilir. Bu bağlamda Yeni Klasik düşünürlerin iktisadi yaşamda ve büyüme sürecinde kurumsal yapının önemini göz ardı ettikleri söylenebilir.

2.1.1.10. Avusturya Okulu ve Avusturya Okulunda İktisadi Büyüme

Avusturya Okulu, üç Avusturyalı iktisatçı öncülüğünde kurulmuş, ana akım dışı iktisat okullarının öne çıkanlarından birisidir. Avusturya okulu, 1930' lu yıllarda enflasyon ve işsizliğin bir arada olabileceği, yani stagflasyon olgusuna işaret etmiş fakat dönemin iktisadi koşulları gereği ilgi görmemiştir. 1970'li yıllarda Keynesyen iktisadın işsizlik ve enflasyon olgusunun bir arada olmasını açıklayamaması ile beraber Hayek' in öne sürmüş olduğu bu görüşe ilgi artmış ve bu görüşler izleyen yıllarda tekrar revize edilmiştir.

Avusturya Okulu, savunduğu metodolojik bireycilik, sınırlı rasyonalite, yanlı para, sübjektif değer teorisi, dolambaçlı üretim düzeyi, homojen olmayan sermaye malları varsayımı, karmaşadan çıkan kendiliğinden düzen, zaman tercihinin dayalı faiz teorisi, kamu kesiminin ekonomiye müdahalesine karşıtlık gibi ilkelerle diğer iktisat okullarından ayrılmaktadır.

Avusturya Okulu, iktisat bilimine gerek iktisadi yaşama dair gerekse mikro ve makro iktisat teorisine öne sürmüş olduğu görüşlerle önemli katkı yapmıştır. İktisadi büyüme konusunda sistematik bir büyüme analizi yapmamış olan Avusturya Okulu, yerleşik iktisatta teorik düzeyde eksik görülen alanlara eleştiriler getirmiştir. Bu bağlamda iktisadi büyüme sürecini derin ele almamış olan Avusturya Okulu; iktisadi büyüme sürecinde kurumsal yapının rolünü göz ardı etmiştir, buna karşılık Avusturya Okulu iktisadi yaşamda kamu müdahalesine karşı çıkması ile iktisadi yaşamın kurumsal yapısını dolaylı olarak betimlemiştir denilebilir.

2.1.2. İktisadi Düşünce Akımlarından Bağımsız Olarak Geliştirilmiş İktisadi Büyüme Modelleri

Bu kısımda iktisat okullarından bağımsız olarak geliştirilen ve öne çıkan iktisadi büyüme modelleri ele alınacaktır.

2.1.2.1. Yenilikler ve İktisadi Büyüme: Joseph Schumpeter

J. Schumpeter tarafından geliştirilen iktisadi büyüme modelinin, üretim fonksiyonunda meydana gelen değişiklikler yani yenilikler ve bu yenilikleri uygulayan ve yerleşik sistemin değişmesini sağlayan girişimciler olmak üzere iki ana unsuru vardır. Bir endüstride bir girişimcinin uyguladığı yenilik, endüstri içinde diğer girişimciler tarafından kopyalanmakta ve uygulanmaktadır. Bu kopyalama ve yatırım süreci diğer yenilikleri beraberinde getirmektedir. Schumpeter bu durumu “*yeniliklerin kümelenmesi*” olarak adlandırmıştır. Schumpeter’ e göre kapitalizm doğası gereği dinamik bir süreçtir. Bu bağlamda bu değişim süreci bir girişimcinin iktisadi yaşama bir yeniliği sokması ile başlar. İlk aşamada yapılan yenilik konusunda monopolcü konumda olan girişimci, diğer girişimcilerin ilgili alana yatırım yapmasıyla beraber monopolcü pozisyonunu yeni girişimciye devreder. Bu su süreç eski endüstrilerin yerlerine yeni endüstriler kurularak sürekli biçimde devam eder. Bu durum “*yaratıcı yıkım*” olarak adlandırılmaktadır (Taban, 2008: 42-45).

Schumpeter’ e göre iktisadi büyümenin üretim faktörleri miktarının değişmesi ve yenilikler olmak üzere iki belirleyicisi vardır. Bu bağlamda iktisadi büyüme süreci, yenilikler hesaba katılmaksızın, yani teknolojik rekabet yok sayılarak analiz edilemeyeceğini vurgulamış, teknoloji ve girişimcinin birbirinden ayrılamaz iki unsur olduğunu işaret etmiştir. Genel olarak sistematik bir iktisadi büyüme analizi yapmamış olan Schumpeter’ in, daha ziyade büyümenin belirleyicileri üzerinde durduğu ve bu süreçte kurumsal yapının önemini göz ardı ettiği söylenebilir (Ünsal, 2007: 71-75).

2.1.2.2. İçsel Büyüme Modelleri

2.1.2.2.1. Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme

Gerek Neo-Klasik büyüme modeli, gerekse Harrod-Domar Büyüme modelinde çıktı, emek ve sermayenin bir fonksiyonu olarak tanımlanmış ve sermaye yalnızca fiziki unsurlar ile tanımlanmış, beşeri unsurlar hesaba katılmamış, yani dar

tanımıyla işgücünün bilgi ve becerisi, teknolojiyi kullanabilme düzeyi olarak adlandırılan “*beşeri sermaye*” göz ardı edilmiştir. Büyüme modellerinin bu eksik yönü izleyen dönemde yeni büyüme modellerinin hareket noktasını oluşturmuştur.

Bu çalışmalardan Gregory Mankiw-David Romer ve David Weil tarafından geliştirilen ilk yaklaşımda Solow modeli, beşeri sermayeyi de kapsayacak biçimde yeniden formüle edilmiştir (Ünsal, 2007: 216):

$$Y = K^{\alpha} H^{\beta} (AL)^{1-\alpha-\beta}$$

Cobb-Douglas tipi üretim fonksiyonunda (H) beşeri sermayeyi ve (AL) etkin emeği temsil etmektedir. Sırasıyla (α), (β), ($1-\alpha-\beta$) terimleri ise çıktının sermaye, beşeri sermaye ve etkin iş gücüne göre esnekliğini göstermektedir. Mankiw-Romer-Weil yaklaşımında, beşeri sermayenin de fiziki sermaye gibi çıktının bir kısmının tasarruf-yatırım için kullanılmasıyla arttığı varsayılmaktadır.

Beşeri sermayenin büyüme modeline dâhil edilmesinde bir diğer yaklaşım ise Lucas yaklaşımıdır. 1988 yılında, Solow modelini beşeri sermaye ile genişletmek amacıyla şöyle bir üretim fonksiyonu tanımlamıştır (Ünsal, 2007: 249):

$$Y = f(K, Lh)$$

Fonksiyonda yer alan (K) ve (L) parametreleri sırasıyla sermaye ve emeği temsil etmektedir. Burada (h) işçi başına beşeri sermayeyi ifade eder. Modelde beşeri sermaye birikimi, çıktının bir kısmının tüketim yerine tasarruf edilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Modelde kişiler sahip oldukları zamanın (u) kadarını çalışmaya ayırırken, ($1-u$) kadarını ise öğrenme, beceri edinme, teknoloji kullanma yeterliliği elde etmek için kullanmaktadır. Buradan hareketle üretim fonksiyonunun çıktı artışı açısından vereceği sonuç, beşeri sermaye birikimi için ayrılan zaman ($1-u$) ile beşeri sermaye düzeyinde meydana gelen değişme (Δh) arasındaki ilişkinin yönüne bağlıdır. Model kapsamında bu ilişkinin doğrusal olduğu, yani beşeri sermaye birikimi için ayrılan süre nispetinde beşeri sermaye miktarında artış

meydana gelmektedir. Bu bağlamda beşeri sermaye birikimi azalan verimlere tabii değildir.

Gerek Mankiw-Romer-Weil yaklaşımı gerekse Lucas yaklaşımı iktisadi büyümenin belirleyicilerini irdelerken kurumsal faktörleri göz ardı etmiştir. Bu bağlamda ilk dalga içsel büyüme modellerinin, iktisadi büyüme sürecinde kurumsal faktörlerin önemine vurgu yapmadığı söylenebilir.

2.1.2.2.2. AK Modeli

AK modeli, Neo-Klasik büyüme modelinin, üretimin azalan verimler yasasına tabii olması fikrinden hareketle geliştirilmiş olup aşağıdaki gibi bir üretim fonksiyonu varsaymıştır:

$$Y = AK$$

Modelde yer alan (A) terimi, üretim teknolojisi düzeyini temsil eden sabit ve pozitif bir katsayı olmakla beraber bir birim sermaye girdisi ile üretilmekte olan çıktı miktarını yani sermayenin ortalama ürününü ($A = Y / K$) ifade eder. Modelde yer alan (A) teriminin sabit olması, sermayenin ortalama ürünü ile marjinal ürününün eşit olduğunu, yani sermaye girdisi arttırıldıkça marjinal ürününün sabit kaldığını ifade etmekte beraber üretim fonksiyonunda sabit verimler varsayımının geçerli olduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda üretimde sermaye girdisi arttıkça üretim artacak ve buna bağlı olarak büyüme artacaktır.

Genel olarak sermaye birikimi açısından Neo-Klasik büyüme modeli ile aynı yapıya sahip olan AK modelinin, iktisadi büyüme sürecinde kurumsal faktörlerin önemini göz ardı ettiği söylenebilir.

2.1.3. Ampirik Literatür Taraması

İktisadi büyümeyi etkileyen faktörler konusunda geçmişten günümüze uzanan, gerek günün koşullarının etkisiyle gerekse de iktisat bilimindeki güncel

gelişmelerden etkilenen birçok çalışma yapılmıştır.

Son yıllarda yapılan çalışmalar ise iktisadi büyüme sürecinde kurumların rolüne odaklanmıştır. Kurumsal yapının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar, son yıllarda belirgin bir artış göstermiş olsa da kurumsal faktörlerin iktisadi büyüme sürecindeki etkisi Adam Smith'ten bu yana kabul edilen bir olgu olmuştur. A. Smith' in ekonominin devlet müdahalesinden bağımsız olması varsayımından hareketle, klasik iktisatçıların bu paradigmayı kabullenmesi ve sürdürmesi ile devam eden süreç Douglas North ve Robert P. Thomas'ın (1973) kurumlar ve iktisadi büyüme arasındaki bağlantı üzerine yapmış oldukları çalışmayla, kurum kavramı iktisadi büyüme teorisinde önemli bir yer edinmiştir (Dawson, 2007:1).

Kurumsal yapı ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalar detaylı olarak taranmış ve aşağıda tablo olarak sunulmuş olup, tablo kronolojik sıralamaya göre oluşturulmuştur.

Tablo.6: Kurumsal Yapı-Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Yazar(lar)	Örneklem-Dönem	Yöntem	Kurumsal Gösterge	Sonuç
Barro (1991)	98 Ülke 1960-1985	Panel Veri Analizi	Politik İstikrarsızlık	Büyüme Üzerinde Negatif Etki
Abrams ve Lewis (1993)	90 Ülke 1968-1987	3 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Bireysel ve Ekonomik Özgürlükler	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
De Haan ve Siermann (1995)	Farklı Ülke Grupları 1961-1992	Duyarlılık Analizi	Demokrasi	Büyüme ile Arasında Güçlü İlişki Yok
Mauro (1995)	68 Ülke 1980-1983	En Küçük Kareler Yöntemi ve 2 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Yolsuzluk	Büyüme Üzerinde Negatif Etki
Alesina vd. (1996)	113 Ülke 1952-1982	Panel Veri Analizi	Politik İstikrarsızlık	Büyüme Üzerinde Negatif Etki
Barro (1996)	100 ülke 1960-1990	Panel Veri Analizi	Demokrasi	Büyüme Üzerinde Negatif Etki
Leblang (1996)	50 ülke 1960-1990	Panel Veri Analizi	Mülkiyet Hakları ve Demokrasi	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki

Tablo.6 (Devamı): Kurumsal Yapı-Ekonomik Büyüme İlişisini İnceleyen Çalışmalar

Tanzi ve Davoodi (1997)	OECD Ülkeleri 1980-1995	En Küçük Kareler Yöntemi	Yolsuzluk	Büyüme Üzerinde Negatif Etki
Feng (1997)	96 Ülke 1960-1980	3 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Demokrasi	Büyüme Üzerinde Dolaylı Pozitif Etki
Knack and Keefer (1997)	29 Ülke 1980-1992	Panel Veri Analizi	Sosyal Sermaye	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Leblang (1997)	70 Ülke 1960-1989	Panel Veri Analizi	Demokrasi	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
De Haan ve Siermann (1998)	Farklı Ülke Grupları 1980-1992	Duyarlılık Analizi	Ekonomik Özgürlük	Ekonomik Özgürlük Kriterine Göre Büyüme Üzerinde Farklı Etki
Whiteley (2000)	34 Ülke 1970-1992	Panel Veri Analizi	Sosyal Sermaye	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
De Haan ve Sturm (2000)	80 Ülke 1975-1990	Duyarlılık Analizi	Ekonomik Özgürlük	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Asteriou ve Price (2000)	İngiltere 1961-1997	Zaman Serisi Analizi	Politik İstikrarsızlık	Büyüme Üzerinde Negatif Etki
Rodrik (2000)	90 Ülke 1970-1989	En Küçük Kareler Yöntemi	Demokrasi	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Carlsson ve Lundström (2001)	74 Ülke 1975-1995	Duyarlılık Analizi	Ekonomik Özgürlük	Ele Alınan Ekonomik Özgürlük Kriterine Göre Büyüme Üzerinde Pozitif veya Negatif Etki
Tavares ve Wacziarg (2001)	65 Endüstrileşmiş ve Gelişmekte Olan Ülke 1970-1989	Panel Veri Analizi	Demokrasi	Büyüme Üzerinde Negatif Etki
Akçay (2002)	54 Ülke 1960-1995	En Küçük Kareler Yöntemi	Yolsuzluk	Büyüme Üzerinde Negatif Etki
Yay (2002)	1971-1990 75 Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke	En Küçük Kareler Yöntemi	Demokrasi	Büyüme ile Anlamli İlişki Yok
Acemoğlu vd. (2003)	1970-1997	En Küçük Kareler Yöntemi ve 2 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Kurumsal Kalite	Büyüme Üzerinde Dolaylı Pozitif Etki

Tablo.6 (Devamı): Kurumsal Yapı-Ekonomik Büyüme İlişisini İnceleyen Çalışmalar

Barro ve McCleary (2003)	59 Ülke 1981-199	Panel Veri Analizi	Dini Farklılıklar	Ele Alınan Göstergelere Göre Büyüme Üzerinde Pozitif veya Negatif Etki
Dollar and Kraay (2003)	168 Ülke 2000-2001	Panel Veri Analizi	Hukukun Üstünlüğü	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Ulubasoglu ve Doucouliagos (2004)	119 Ülke 1970-1999	Panel Veri Analizi	Ekonomik ve Politik Özgürlükler	Büyüme Üzerinde Toplamda Pozitif Etki
Easterly vd (2006)	82 Ülke 1900-1996	3 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Sosyal Bütünlük	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Butkiewicz ve Yanikkaya (2006)	100 Ülke 1970-1999	Panel Veri Analizi	Hukukun Üstünlüğü	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
			Demokrasi	Büyüme Üzerinde Etkisi Yok veya Anlamli İlişki Yok
Doucouliagos ve Ulubaşoğlu (2008)	84 Çalışma 1983-2005	Meta Analizi	Demokrasi	Büyüme ile Anlamli İlişki Yok
Yapraklı (2008)	36 Üst ve Orta Gelir Grubu Ülke 2002-2005	Panel Veri Analizi	İfade Özgürlüğü ve Şeffaflık	Büyüme Üzerinde Negatif Etki
			Politik İstikrar	
			Düzenlemelerin Kalitesi	
			Hukukun Üstünlüğü	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
			Yönetimin Etkinliği	
			Yolsuzluğun Önlenmesi	
Boulila vd. (2008)	Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler 1980-2000	Eşanlı Denklemler Modeli	Sosyal Sermaye	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Hasan vd. (2009)	31 Çin Eyaleti 1986-2002	Panel Veri Analizi	Özel Sektörün Ekonomideki Payı, Hukukun Üstünlüğü, Mülkiyet Hakları	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki

Tablo.6 (Devamı): Kurumsal Yapı-Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Beşkaya ve Manan (2009)	Türkiye 1970-2005	Zaman Serisi Analizi	Demokrasi	Bazı Denklemlerde Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
				Bazı Denklemlerde Büyüme Üzerinde Negatif Etki
			Ekonomik Özgürlükler	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Yıldırım (2009)	96 Ülke 1970-2005	Panel Veri Analizi	Ekonomik Özgürlükler	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki (Teknoloji Sınırına Yakınlığına Göre)
Siddiqui ve Ahmed (2009)	43 Ülke	Panel Veri Analizi	Kurumsal Kalite	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Dawson (2010)	85 Ülke 1980-2007	En Küçük Kareler Yöntemi ve 2 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Ekonomik Özgürlükler	Makroekonomik Volatilitiyi Azaltma Kanalıyla Büyüme Üzerinde Dolaylı Pozitif Etki
Şanlısoy ve Kök (2010)	Türkiye 1987-2006	Zaman Serisi Analizi	Politik İstikrarsızlık	Büyüme Üzerinde Negatif Etki
Haggard ve Tiede (2011)	74 Ülke 1985-2004	Panel Veri Analizi	Hukukun Üstünlüğü	Gelişmiş Ülkelerde Büyüme ile Güçlü İlişki
				Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme ile Zayıf İlişki
Arslan (2011)	Türkiye 1987-2007	Zaman Serisi Analizi	Politik İstikrarsızlık	Politik İstikrarsızlıktan Büyümeye Doğru Bir İlişki Yok
Valeriani ve Peluso (2011)	181 Ülke 1950-2009	Panel Veri Analizi	Sivil Özgürlükler ve Yönetim Kalitesi	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Koç ve Ata (2012)	28 Ülke 2008	Yatay Kesit Analizi	Sosyal Sermaye	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Dias ve Tebaldi (2012)	1965-2005	Panel Veri Analizi	Kurumsal Kalite	Beşeri Sermaye Artışının Teşviki Kanalıyla Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Siddiqui ve Ahmed (2013)	84 Ülke 2002-2006	Panel Veri Analizi	Politik Rant ve Risk Azaltma Yöntemleri	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Artan ve Hayaloğlu (2013)	110 Ülke 2000-2009	Panel Veri Analizi	Ekonomik Özgürlükler	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
			Politik Özgürlükler	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki

Tablo.6 (Devamı): Kurumsal Yapı-Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Artan ve Hayaloğlu (2014)	Türkiye 1972-2009	Zaman Serisi Analizi	Ekonomik Özgürlükler	Uzun Dönemde Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
				Kısa Dönemde Büyüme ile Anlamli İlişki Yok
Erkal vd. (2014)	OECD ve AB Ülkeleri 1995-2012	Panel ARDL Yaklaşımı	Yolsuzluk Algısı	Büyüme Üzerinde Negatif Etki
Akın vd. (2014)	94 Ülke 2000-2010	Panel Veri Analizi	Ekonomik Özgürlük	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Hisamoğlu (2014)	1987-2004 Türkiye	ARDL Yaklaşımı	Kurumsal Kalite	Ele Alınan Göstergelere Göre Büyüme Üzerinde Pozitif veya Negatif Etki
Flachire vd. (2014)	79 Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke 1975-2005	Statik Panel Veri Analizi Yöntemleri	Demokrasi ve Ekonomik Özgürlükler	Kullanılan Ekonometrik Yönteme Göre Büyüme Üzerinde Pozitif veya Negatif Etki
Nawaz (2015)	56 Ülke 1981-2010	Panel Veri Analizi	Kurumsal Kalite	Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Gazdar ve Cherif (2015)	MENA Ülkeleri 1984-2007	Panel Veri Analizi	Kurumsal Kalite	Finansal Gelişme Kanalıyla Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
Acaravcı vd. (2015)	MENA Ülkeleri 1999-2012	Panel Veri Analizi	Demokrasi	Büyüme Üzerinde Negatif Etki

Kurumsal yapı ve iktisadi büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalara bakıldığında, uygulamada kullanılan kurumsal göstergelerin ve analiz yöntemlerinin çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Bunun nedeni olarak uzun yıllar iktisat ve iktisadi büyüme literatüründe, kapalı kutu olarak kalmış olan benzer yatırım ve kaynak profiline sahip ülkeler arası gelişmişlik farklılıklarını anlamak üzere gösterilen çabalar gösterilebilir. Bu çabalara küçük bir katkı niteliğinde olan bu çalışmanın üçüncü bölümünde kurumsal yapı ve ekonomik büyüme ilişkisi irdelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERİ SETİ VE AMPİRİK UYGULAMA

3.1. MODEL, VERİ SETİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Bu kısımda kurumsal yapı ve ekonomik büyüme ilişkisi irdelenecek olup, öncelikle kullanılacak model ve veri seti hakkında bilgi verilecektir. Ekonometrik yöntem kapsamında öncelikle değişkenler için yatay kesit bağımlılık ve durağanlık testleri yapılacaktır. Ardından katsayı homojenliği testi ve sınanacak model için yatay kesit bağımlılık testleri yapılacaktır.

İzleyen kısımda eşbütünleşmenin varlığına yönelik test yapılacak ve son olarak uzun dönemli katsayılar tahmin edilecektir. Son olarak sonuç kısmında elde edilen ampirik bulgular değerlendirilecek ve politika önermeleri yapılacaktır.

3.1.1. Model ve Veri Seti

Çalışma kapsamında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kurumsal iktisat ve ekonomik büyüme ilişkisini test etmek amacıyla kullanılacak logaritmik doğrusal model aşağıdaki gibidir:

$$\ln gdp_{it} = \beta_0 + \beta_1(\ln ins_{it}) + \beta_2(\ln gcf_{it}) + \beta_3(\ln to_{it})$$

Modelde iktisadi büyümenin göstergesi olarak Dünya Bankası çevrimiçi veri tabanından elde edilen 2005 yılı sabit fiyatlarıyla GSYİH ($\ln gdp$) serisi bağımlı değişken olarak alınmıştır. Kurumsal yapıyı temsilen kullanılan değişken ($\ln ins$), uluslararası ülke risk rehberinde yer alan yedi politik risk bileşeni (Hükümet istikrarı, sosyoekonomik durum, yolsuzluk, ordunun siyasete müdahalesi, hukuk ve düzen, demokratik hesap verilebilirlik ve bürokrasi kalitesi) verisinin kurumsal yapıda önem

seviyesine göre yeniden puanlandırılmasıyla hesaplanmıştır:

Tablo.7: Kurumsal Yapı Göstergesi Özet Endeks Puanlandırması

Politik Risk Bileşenleri	ICRG	Yeni Puan
Hukuk ve Düzen	6	20
Demokratik Hesap Verilebilirlik	6	20
Hükümetin İstikrarı	12	16
Askeri Otoritenin Politikaya Etkisi	6	14
Sosyoekonomik Durum	12	12
Bürokratik Kalite	4	10
Yolsuzluk	6	8
TOPLAM	52	100

0 ile 12 arasında değişmekte olan Hükümet İstikrarı değişkeni, 0 ile 6 arasında değişen Hukuk ve Düzen değişkeni ve 0 ile 6 arasında değişen Demokratik Hesap Verilebilirlik değişkeni 0 ile 20 arasında değişecek biçimde yeniden ağırlıklandırılmıştır. 0 ile 12 arasında değişen Sosyoekonomik Durum değişkeni sabit tutulmuş ve 0 ile 6 arasında değişen Ordunun Siyasete Müdahalesi Değişkeni 0 ile 14 arasında değişecek biçimde yeniden ağırlıklandırılmıştır. 0 ile 4 arasında değişen Bürokrasi Kalitesi değişkeni 0 ile 10 arasında değişecek biçimde yeniden ağırlıklandırılmıştır. 0 ile 6 arasında değişen Yolsuzluk değişkeni 0 ile 8 arasında değişecek biçimde yeniden ağırlıklandırılmıştır.

İktisadi büyümeyi açıklanmasında önemli olan reel gayri safi sermaye oluşumu (*lngcf (2005 yılı sabit fiyatlarıyla)*) ve ticari açıklık (*Into, %*) değişkenleri ise modele kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Kontrol değişkenleri ise Dünya Bankası çevrimiçi veri tabanından alınmıştır. Logaritmik doğrusal model tahmini için tüm değişkenlerin doğal logaritması alınmıştır.

Ampirik analiz kapsamında gelişmiş ülkeler grubunda benzer iktisadi ve kurumsal yapıya sahip olmaları nedeniyle G-7 ülkeleri dâhil edilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler grubunda ise iktisadi veya kurumsal olarak birbirine benzer özelliklere sahip olan 14 ülke analize dâhil edilmiştir. Veri setinde yer alan değişkenler için veriler, 1993-2012 dönemi arasında tüm ülkeler için eksiksiz olarak yer almaktadır.

Modelde yer alan ekonometrik analizlerin yapılması aşamasında Gaus 10 ve Stata 12 paket programlarından yararlanılmıştır.

Tablo.8: Panel Veri Setinde Yer Alan Gelişmiş Ülkeler

1 Kanada
2 Fransa
3 Almanya
4 İtalya
5 Japonya
6 İngiltere
7 Amerika Birleşik Devletleri

Tablo.9: Panel Veri Setinde Yer Alan Gelişmekte Olan Ülkeler

1 Brezilya	8 Polonya
2 Çin	9 Portekiz
3 Çek Cumhuriyeti	10 Romanya
4 Hindistan	11 Rusya
5 Endonezya	12 Güney Afrika
6 Meksika	13 İspanya
7 Nijerya	14 Türkiye

3.1.2. Ekonometrik Yöntem

Ampirik uygulama kapsamında çok ülkeli karşılaştırmalı bir çalışma yapılacağından, ekonometrik yöntem olarak Panel Veri Analizi kullanılmıştır. Panel veri, farklı birimlere ait kesit verilerinin belirli bir zaman aralığı için bir araya getirilerek oluşturulan veri seti olarak tanımlanmakta olup T sayıda gözlem ve N sayıda birimden oluşmaktadır. Panel veri analizi kendi içinde hem zaman serisi analizi hem de yatay kesit analizi yöntemi özelliklerini kendi içinde barındırdığından iki yönleme göre daha üstün yönlere sahiptir. Hsiao' ya göre (2006) panel veri analizi; modeldeki parametreler arasında daha kesin çıkarımlar yapılmasına olanak tanınması, yatay kesit analizi veya zaman serisi analizine göre karmaşık insan davranışlarını yansıtmada daha üstün bir kapasiteye sahip olması, daha karmaşık davranışsal hipotezlerin oluşturulmasına ve testine olanak sağlaması, ihmal edilmiş değişkenlerinin etkilerinin kontrolüne olanak sağlaması, dinamik ilişkilerin ortaya konulmasına olanak sağlaması, hesaplama ve istatistiki çıkarımlar yapmayı

kolaylaştırması gibi nedenlerle zaman serisi analizi ve yatay kesit analizi yöntemlerine göre üstündür. Bunun dışında veri toplama konusunda zaman serisine göre daha zor bir süreç içermesi, ülkelere ait spesifik etkilerin panel veri analizi nedeniyle soyut hale gelmesi, hata payında oluşan sapmalar gibi dezavantajlara sahiptir. Panel veri analizinin sağlamış olduğu avantajlar nedeniyle son yıllarda panel veri analizini kullanarak yapılan çalışmalar ve panel veri analizine olanak sağlayan test ve yöntemlerin sayısında ciddi bir artış meydana gelmiştir. Bu bağlamda çalışma kapsamında son yıllarda geliştirilmiş olan ekonometrik yöntemler kullanılacak olup, paneli oluşturan ülkelerin aynı zamanda zaman serisi özellikleri de incelenecektir.

3.1.2.1 Değişkenler için Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Panel veri modellerinde genel olarak hata terimleri arasında yatay kesit bağımlılık olmadığı varsayılmaktadır. Bu durum büyük kesit sayısına sahip panellerde doğru olsa da, daha küçük kesit sayısının varlığı ve zaman boyutunun göreceli olarak büyük olması durumunda kesitler arası yatay kesit bağımlılık durumu ortaya çıkabilmektedir (Pesaran, 2004: 1). Yatay kesit bağımlılığı ortaya çıkaran bir çok sebep olacağı gibi temelde iki etken yatay kesit bağımlılığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Chudik ve Pesaran'a (2013) göre panel veri analizinde ortak etki ve mekânsal etkinin ihmal edilmesinin yanı sıra iktisadi, siyasi ve sosyal ilişkilerin ihmal edilmesi de yatay kesit bağımlılığı ortaya çıkarabilmektedir. Panel veri modellerinde ortaya çıkabilecek yatay kesit bağımlılığının dikkate alınmaması sapmalı ve yanıltıcı tahminler yapılmasına neden olabilmektedir.

Bu nedenlerle çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ayrı ayrı oluşturulan modelde yer alan değişkenlerin her biri için ve modelin tümü için yatay kesit bağımlılığın varlığını araştırmak adına CD LM1 (Breusch ve Pagan 1980), CD LM2 (Pesaran, 2004), CD LM (Pesaran, 2004), Bias-Adjusted CD (Pesaran vd., 2008) testleri uygulanmıştır.

Breusch-Pagan (1980)' ın LM testi, $N > T$ iken etkin sonuçlar vermekte ve kesitler arasında korelasyon olmaması varsayımını test etmektedir. Hipotezlerin

sınanmasında kullanılan Lagrange çarpanı, şu biçimde hesaplanmakta olup Burada $(\hat{p}_{ij})^2$ ifadesi hata teriminin korelasyon katsayısıdır:

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (\hat{p}_{ij})^2 \sim \frac{\chi^2_{N(N-1)}}{2}$$

Pesaran'ın CD testi (2004) de $N > T$ iken veya hem N hem de T sonsuza giderken kesitler arası korelasyonun varlığını inceleyen bir diğer yatay kesit bağımlılık testidir. Monte Carlo simülasyonları ile küçük örneklem özellikleri test edilen CD istatistiğinin, Breusch-Pagan LM testine göre daha iyi test boyutuna ve gücüne sahip olduğu görülmüştür (Pesaran, 2004: 1). İki test arasındaki temel fark Breusch-Pagan LM istatistiği kalıntı korelasyon katsayısının karesi kullanılarak hesaplanırken, CD testinde kalıntı korelasyon katsayısının doğrudan kendisi kullanılır ve aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left\{ \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij} \right\}$$

Hem kesit boyutu hem de zaman boyutu sonsuza giderken kullanılan CDLM2 testi ise aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$CD_{LM2} = \left(\frac{1}{N(N-1)} \right)^{1/2} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T\hat{p}_{ij}^2 - 1)$$

Yatay kesit bağımlılığın varlığını araştırmaya yönelik kullanılan Bias-Adjusted LM Test (Pesaran vd., 2008) Breusch-Pagan LM istatistiğinin düzeltilmiş halidir. Test $N > T$ iken veya $T > N$ iken geçerli olup $N > T$ olduğu durumlarda ortaya çıkabilecek sapmaları düzeltmekte olup istatistik şu biçimde hesaplanmaktadır:

$$LM_{adj} = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \frac{(T-k) \rho_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{v_{Tij}}$$

Çalışma kapsamında Breusch-Pagan LM test dışında üç teste de yer verilmiş olup hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için analiz sonuçları her bir değişken için aşağıda sunulmuştur. Test kapsamında yokluk hipotezinde yatay kesit bağımlılık yoktur görüşü test edilmektedir.

Tablo.10:Gelişmiş Ülkeler İçin Değişkenlere Ait Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Testler	lngdp	lnins	lngcf	lnto
CD LM2	6.135	1.381	5.574	1.602
(Pesaran 2004 CDLM)	(0.000)	(0.084)	(0.000)	(0.055)
CD LM (Pesaran 2004 CD)	-2.070	-2.330	-3.081	-2.725
BIAS-	(0.019)	(0.010)	(0.001)	(0.003)
ADJUSTED CD TEST	4.613	2.834	6.232	5.052
	(0.000)	(0.002)	(0.000)	(0.000)

Not: Olasılık değerleri parantez içinde gösterilmiştir.

Gelişmiş ülkeler açısından modelde yer alan her bir değişken için yapılmış olan yatay kesit bağımlılık testlerine göre tüm değişkenler yatay kesit bağımlılık içerdiği sonucuna ulaşılmıştır. Gelişmekte olan ülkeler açısından, modelde yer alan değişkenler için bazı yatay kesit bağımlılık testlerine göre modelde yer alan tüm değişkenler yatay kesit bağımlılık içermekte bazı testlere göre ise kimi değişkenler yatay kesit bağımlılık içermemektedir. Bu durum panelde yer alan değişkenlerin durağanlık durumu araştırılırken yatay kesit bağımlılığı dikkate alan ve yatay kesit bağımlılık olmadığı durumlarda da etkin sonuçlar veren II. Nesil Panel Birim Kök testlerinin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır.

Tablo.11:Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Değişkenlere Ait Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Testler	lngdp	lnins	lngcf	lnto
CD LM2	4.071	5.509	6.298	6.500
(Pesaran 2004 CDLM)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
CD LM (Pesaran 2004 CD)	-0.867	-2.075	-1.230	-0.374
BIAS-	(0.193)	(0.019)	(0.109)	(0.354)
ADJUSTED CD TEST	15.490	6.236	11.970	0.019
	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.493)

Not: Olasılık değerleri parantez içinde gösterilmiştir.

Modelde yer alan değişkenlerin yatay kesit bağımlılık içermesi nedeniyle, serilerin durağanlığını test ederken yatay kesit bağımlılığı da dikkate alan Smith vd.. (2004) Bootstrap birim kök testi kullanılmıştır.

3.1.2.2. Smith vd. Bootstrap Birim Kök Testi

Birim kök testleri herhangi bir serinin durağanlığının sınanmasına dayanmaktadır. Gujarati (2006) durağanlık kavramını “*Ortalamasıyla varyansı zaman içinde değişmeyen ve iki dönem arasındaki ortak varyansı bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan olasılıklı bir süreç*” olarak tanımlarken, Wooldridge (2013) “*Ardışık terimler arasındaki herhangi bir korelasyonun doğasının zaman içinde değişmemesi*” olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda ele alınan rassal değişken grubundan bir dizi oluşturulup bu dizi t dönem kadar ötelendiğinde ortak olasılık dağılımı değişmiyorsa durağanlık söz konusudur.

Panel veri analizinin kendi içinde hem kesit hem de zaman boyutu içermesi, değişkenlerin durağanlık özelliklerinin araştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Serilerin durağanlık özellikleri göz ardı edilerek analiz yapıldığında sonuçlar güvenilir olmamakla beraber değişkenler arasında sahte regresyon durumu ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle analiz kapsamında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için değişkenlerin durağanlığı ilgili örneklem için uygun boyut ve güce sahip Smith vd. Bootstrap Birim Kök Testi ile araştırılmıştır. Test kapsamında beş farklı istatistik hesaplanmakta olup analizde kullanılan istatistik Im vd. (2003) geliştirmiş olduğu birim kök testine dayanmakta ve değişkenlerde bulunan yatay kesit bağımlılığı bootstrap yöntemi ile modellemektedir. Test kapsamında kullanılan istatistik aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$t^* = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i$$

Analize dâhil edilen gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için Smith vd..

Bootstrap birim kök testi sonuçları her bir ülke grubu için aşağıda sunulmuştur. Analiz kapsamında yokluk hipotezinde serilerin birim kök içerdiği görüşü test edilmektedir.

Tablo.12: Gelişmiş Ülkeler İçin Smith vd. Bootstrap Test Sonuçları

Model	Düzy		1. Fark	
	Trend ve Sabit	Sabit	Trend ve Sabit	Sabit
Değişkenler	IPS İstatistiği	IPS İstatistiği	IPS İstatistiği	IPS İstatistiği
lngdp	-1.124 (0.945)	-2.203 (0.106)	-3.750 (0.024)	-3.298 (0.010)
lnins	-2.384 (0.272)	-1.918 (0.136)	-2.913 (0.016)	-3.001 (0.000)
lngcf	-1.839 (0.716)	-2.126 (0.108)	-3.928 (0.009)	-3.610 (0.002)
lnto	-3.238 0.050	-1.647 (0.390)	-5.234 (0.000)	-5.164 (0.000)

Not: Gecikme uzunluğu 2 olarak alınmış olup olasılık değerleri 10.000 bootstrap dağılımından elde edilmiş ve parantez içinde gösterilmiştir.

Gelişmiş ülkeler için değişkenlere ait birim kök testi sonuçları incelendiğinde *lngdp* değişkeni hem sabitli hem de trend ve sabitli modelde de birim kök içermekte olup birinci farkı alındığında %5 anlamlılık düzeyinde durağan hale gelmektedir. *lnins* değişkeni hem sabitli hem de trend ve sabitli modelde de birim kök içermekte olup birinci farkı alındığında sabitli model %1, trend ve sabitli model ise %5 anlamlılık düzeyinde durağan hale gelmektedir. *lngcf* değişkeni hem sabitli hem de trend ve sabitli modelde de birim kök içermekte olup birinci farkı alındığında %1 anlamlılık düzeyinde durağan hale gelmektedir. *lnto* değişkeni hem sabitli hem de trend ve sabitli modelde de birim kök içermekte olup birinci farkı alındığında %1 anlamlılık düzeyinde durağan hale gelmektedir.

Tablo.13 : Gelişmekte Olan Ülkeler için Smith vd.. Bootstrap Test Sonuçları

Model	Düzy		1. Fark	
	Trend ve Sabit	Sabit	Trend ve Sabit	Sabit
Değişkenler	IPS İstatistiği	IPS İstatistiği	IPS İstatistiği	IPS İstatistiği
lngdp	-1.678 (0.843)	-0.650 (0.935)	-3.402 (0.006)	-3.167 (0.000)
lnins	-2.819 (0.022)	-2.675 (0.000)	-4.270 (0.000)	-4.048 (0.000)
lngcf	-1.979 (0.679)	-0.961 (0.900)	-3.607 (0.001)	-3.449 (0.000)
lnto	-2.566 (0.088)	-1.735 (0.230)	-4.129 (0.000)	-4.160 (0.000)

Not: Gecikme uzunluğu 2 olarak alınmış olup olasılık değerleri 10.000 bootstrap dağılımından elde edilmiş ve parantez içinde gösterilmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler için birim kök testi sonuçları incelendiğinde *lngdp* değişkeni hem sabitli hem de trend ve sabitli modelde de birim kök içermekte olup birinci farkı alındığında %1 anlamlılık düzeyinde durağan hale gelmektedir. *lnins* değişkeni sabitli modelde durağan, trend ve sabitli modelde %5 anlamlılık seviyesinde birim kök içermekte olup birinci farkı alındığında %1 anlamlılık düzeyinde durağan hale gelmektedir. *lngcf* değişkeni hem sabitli hem de trend ve sabitli modelde de birim kök içermekte olup birinci farkı alındığında %1 anlamlılık düzeyinde durağan hale gelmektedir. *lnto* değişkeni hem sabitli hem de trend ve sabitli modelde de birim kök içermekte olup birinci farkı alındığında %1 anlamlılık düzeyinde durağan hale gelmektedir.

Analize dâhil edilen değişkenlerin bazılarının farklı anlamlılık düzeylerinde durağan oluşu, her değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin yani eşbütünleşmenin araştırılması aşamasında modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerden bazılarının durağan (I_0) olmasına müsaade eden eşbütünleşme testi kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu olgunun yanı sıra eşbütünleşme denklemlerinde yer alan eğim katsayılarının panelin tümü için homojen olup olmadığının tespiti için eşbütünleşme testi öncesinde katsayı homojenliği testi yapılacak ve modelin tümünde yatay kesit bağımlılık olup olmadığının tespiti için her bir ülke grubu için oluşturulan modellere yatay kesit bağımlılık testi yapılacaktır.

3.1.2.3. Katsayı Homojenliği Testi

Panel veri analizi kapsamında öncelikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ayrı ayrı hesaplanacak eğim katsayılarının homojen olup olmadığını sınamak adına Pesaran ve Yamagata' nın (2008) Delta testi kullanılmıştır. Analiz kapsamında delta istatistiği ve düzeltilmiş delta istatistiği olmak üzere iki istatistik elde edilmektedir.

$$\tilde{\Delta} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}\tilde{S} - k}{\sqrt{2k}} \right)$$

Delta istatistiği büyük örneklem için daha doğru sonuçlar verirken, düzeltilmiş delta istatistiği ise küçük örneklem için daha doğru sonuçlar vermektedir. Her iki istatistikte de yokluk hipotezinde eğim katsayılarının homojen olduğu varsayımı test edilmektedir.

$$\tilde{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}\tilde{S} - E(\tilde{z}_{iT})}{\sqrt{Var(\tilde{z}_{iT})}} \right)$$

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için delta test sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo.14: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Katsayı Homojenliği Testi Sonuçları

Gelişmiş Ülkeler		
Testler	İstatistik	Olasılık Değeri
Delta Tilde	8.306	0.000
Delta Tilde Adj	9.516	0.000
Gelişmekte Olan Ülkeler		
Testler	İstatistik	Olasılık Değeri
Delta Tilde	7.643	0.000
Delta Tilde Adj	8.756	0.000

Gelişmekte olan ülkeler için yapılan kat sayı homojenliği testi sonuçlarına göre hesaplanacak eğim katsayılarının homojen olduğu görüşü güçlü bir biçimde

reddedilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için yapılan katsayı homojenliği testi sonuçlarına göre hesaplanacak eğim katsayılarının homojen olduğu görüşü güçlü bir biçimde reddedilmektedir.

3.1.2.4. Model için Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Değişkenlerin her biri için yapılan yatay kesit bağımlılık testleri aynı zamanda model içinde yapılmaktadır. Modelin yatay kesit bağımlılık içermesi veya içermemesi, kullanılacak eşbütünleşme testine karar verilmesinde belirleyici etkenlerden biri olmaktadır. Model yatay kesit bağımlılık içermesi durumunda yatay kesit bağımlılığı dikkate almayan eşbütünleşme testleri sapmalı sonuçlar vermektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için modele ait yatay kesit bağımlılık test sonuçları aşağıda sunulmuştur. Test kapsamında yokluk hipotezinde yatay kesit bağımlılık yoktur görüşü test edilmektedir.

Tablo.15: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

Model $\ln gdp = (\ln ins, \ln gcf, \ln to)$	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler
	İstatistik ve Olasılık Değerleri	İstatistik ve Olasılık Değerleri
CD LM2	8.425 (0.000)	6.175 (0.000)
CD LM	6.503 (0.000)	6.636 (0.000)
BIAS-ADJUSTED CD	4.515 (0.000)	3.529 (0.000)

Gelişmiş ülkeler için yatay kesit bağımlılık test sonuçlarına göre modelde yatay kesit bağımlılık yoktur görüşü güçlü bir biçimde reddedilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için yatay kesit bağımlılık test sonuçlarına göre modelde yatay kesit bağımlılık yoktur görüşü güçlü bir biçimde reddedilmektedir. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için modelin yatay kesit bağımlılık içermesi, bir ülkede meydana gelen mekânsal, sosyal siyasal veya iktisadi şokların kendi grubundaki diğer ülkeleri de etkilediği sonucunu doğurmaktadır.

Analiz kapsamında karşılaşılan sonuçlar kullanılacak eşbütünleşme testinin seçiminde belirleyici rol oynamaktadır:

- Değişkenlere ait birim kök testinde gelişmekte olan ülkeler grubunda kurumsal yapıyı temsil eden *lnins* açıklayıcı değişkeninin sabitli modelde durağan olması trend ve sabitli model de ise farklı anlamlılık düzeylerinde durağan olması,
- Eşbütünleşme denklemlerinde hesaplanacak eğim katsayılarının homojen olduğu görüşünün reddi,
- Her iki ülke grubuna ait modellerin yatay kesit bağımlılık içermesi.

Bu sonuçlara göre yatay kesit bağımlılığı dikkate alan, heterojen eğim katsayılarının hesaplanmasına olanak sağlayan ve aynı zamanda model de yer alan bazı açıklayıcı değişkenlerin durağan olmasına olanak sağlayan bir eşbütünleşme testi kullanılması zorunlu olmaktadır. Bu kapsamda Westerlund'un (2008) Durbin-Hausman eşbütünleşme testi değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını test etmek amacıyla kullanılacaktır.

3.1.2.5. Durbin-Hausman Eşbütünleşme Testi

Eşbütünleşmenin varlığını test etmeye yönelik olarak kullanılacak olan Durbin-Hausman testi, durağan olmayan değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını test etmek amacıyla kullanılmakta olup modelde yer alan yatay kesit bağımlılığı dikkate almaktadır. Bu bağlamda modelde yer alan açıklayıcı değişkenin mutlaka durağan olmaması gerekmektedir. Buna karşılık açıklayıcı değişkenlerden bazıları durağan iken test kullanılabilir (Westerlund, 2008: 199-201). Test kapsamında hem katsayı homojenliği hem de katsayı heterojenliği için ayrı ayrı test istatistikleri hesaplanmaktadır. Katsayıların homojen olması durumunda dikkate alınan panel istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$DH_p = \hat{S}_n \left(\tilde{\phi} - \hat{\phi} \right)^2 \sum_{i=1}^n \sum_{t=2}^T \hat{e}_{it-1}^2$$

Katsayıların homojen olması durumunda dikkate alınan grup istatistiği ise aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$DH_g = \sum_{i=1}^n \tilde{S}_i (\tilde{\phi}_i - \hat{\phi}_i)^2 \sum_{t=2}^T \hat{e}_{it-1}^2$$

Test kapsamında yokluk hipotezinde bütün birimler için eşbütünlük yoktur görüşü alternatif hipotez olan bazı birimler için eşbütünlük vardır görüşüne karşı sınanmaktadır (Westerlund, 2008: 198).

Tablo.16: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Durbin-Hausman Eşbütünlük Testi Sonuçları

	Gelişmiş Ülkeler		Gelişmekte Olan Ülkeler	
	İstatistik	Olasılık Değeri	İstatistik	Olasılık Değeri
dh_g	-1.428	0.077	-2.598	0.005
dh_p	-1.605	0.054	-1.652	0.049

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için modelde heterojen eğim katsayıları varsayımı kabul edildiği için her iki eşbütünlük test sonuçlarında da Durbin-Hausman grup istatistiği dikkate alınacaktır. Gelişmiş ülkeler için eşbütünlük testi Durbin-Hausman grup istatistiğine göre %10 anlamlılık derecesinde eşbütünlüğün varlığı görüşü kabul edilmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler için eşbütünlük testi Durbin-Hausman grup istatistiğine göre %1 anlamlılık derecesinde eşbütünlüğün varlığı görüşü güçlü biçimde kabul edilmektedir. Bu sonuçlara göre gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için iktisadi büyüme ve kurumsal yapı, sabit sermaye yatırımları ve ticari açıklık arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı kabul edilmektedir. Bu sebeple hem gelişmiş ülkeler için hem de gelişmekte olan ülkeler için uzun dönemli katsayıların tahmini yapılacaktır.

3.1.2.6. Uzun Dönemli Eşbütünlük Katsayılarının Tahmini

Modelde yer alan değişkenler için uzun dönemli katsayıların tahmininde AMG yöntemi (Augmented Mean Group estimator-Arttırılmış Ortalama Grup tahmincisi (Eberhardt ve Bond, 2009; Eberhardt ve Teal 2010; Eberhardt ve Teal, 2011)) kullanılmıştır.

Arttırılmış Ortalama Grup tahmincisi yöntemine göre değişkenlerin eşbütünleşme derecelerinin aynı olması zorunluluğu bulunmamaktadır. Yöntem; yatay kesit bağımlılığı dikkate almakta ve her bir kesite ait bireysel parametre katsayılarının hesaplanmasına olanak sağlamakta olup tahmin iki aşamadan oluşmaktadır:

$$(i) \quad \Delta y_{it} = b' \Delta x_{it} + \sum_{t=2}^T c_t \Delta D_t + e_{it} \quad c_t \equiv \dot{\mu}_t$$

$$(ii) \quad y_{it} = \alpha_i + b_i' x_{it} + c_i t + d_i \dot{\mu}_t + e_{it} \quad \hat{b}_{AMG} = N^{-1} \sum_i \hat{b}_i$$

Tahminin ilk aşamasını oluşturan birinci denklem birinci farkı alınmış standart sıradan en küçük kareler denklemi olup T-1 zaman aralığında kukla değişken içermektedir. İkinci denklemde yer alan $\dot{\mu}_t$ parametresi, her bir kesitin standart regresyonuna, ilgili ülkenin kendine özgü özelliklerini modellemeye yarayan ve aynı zamanda denklemi doğrusal forma getirmek için modele lineer trendi eklemek amacıyla dâhil edilen parametredir. Monte Karlo simülasyonlarından elde edilen sonuçlara göre modele $\dot{\mu}_t$ parametresinin dâhil edilmesi, her bir kesite özgü β_i veya $E(\beta_i)$ katsayısı hesaplanmasına olanak sağlaması ve gözlemlenemeyen ortak faktörün girdi ve çıktılara koşulmasına olanak sağlamaktadır. Gelişmiş ülkeler için AMG yöntemiyle elde edilmiş uzun dönemli katsayılar aşağıdaki gibidir.

Tablo.17: Gelişmiş Ülkeler Açısından Panelin Tümü için AMG Yöntemiyle Elde Edilmiş Uzun Dönemli Katsayı Tahmin Sonuçları

Açıklayıcı Değişkenler	Katsayılar	T-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
lnins	0.032	1.00	0.316
lngcf	0.153	10.63	0.000
lnto	0.075	3.95	0.000
trend	-0.000	-0.22	0.828
Sabit	23.906	69.53	0.000
Wald İstatistiği	242.59	-	0.000

Modelde yer alan gelişmiş ülkeler için uzun dönemli katsayı tahmin sonuçlarına göre modelde yer alan doğrusal trend modelin tümü için anlamsız çıkmış olup, doğrusal trend modelden çıkarılarak uzun dönemli katsayı tahmini tekrar yapılmıştır.

Tablo.18: Gelişmiş Ülkeler Açısından Panelin Tümü için AMG Yöntemiyle Elde Edilmiş Uzun Dönemli Katsayı Tahmin Sonuçları

Açıklayıcı Değişkenler	Katsayılar	T-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
lnins	0.067	1.83	0.067
lngcf	0.160	6.30	0.000
lnto	0.054	1.60	0.111
Sabit	23.688	34.52	0.000
Wald İstatistiği	64.47	-	0.000

Gelişmiş ülkeler için AMG yöntemi ile elde edilmiş uzun dönemli panel katsayı tahmin sonuçlarına göre kurumsal yapıda yaşanacak gelişmelerin ekonomik performans üzerinde etkisinin pozitif ve %10 olasılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, kurumsal yapıda meydana gelecek %1'lik bir iyileşmenin iktisadi büyümeye %0.06 düzeyinde pozitif bir katkı yapacağı söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan sabit sermaye yatırımlarının iktisadi büyüme üzerinde etkisinin pozitif ve %1 olasılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre sabit sermaye yatırımlarına meydana gelecek %1 oranında artışın iktisadi büyümeye %0.16 düzeyinde pozitif bir katkı yapacağı söylenebilir. Modelde yer alan ticari açıklık değişkeni istatistiksel olarak anlamsız çıkmış olup, gelişmekte olan ülkelerde panel için ticari açıklık ile iktisadi büyüme arasında anlamlı bir ilişki

olmadığı söylenebilir.

Panelde yer alan gelişmiş ülkeler için açıklayıcı değişkenlere ait ülke temelli sonuçlar aşağıdaki gibidir. Sonuçlar göre sabit sermaye yatırımları panelde yer alan tüm ülkeler için istatistiksel olarak anlamlı olup sabit sermaye yatırımlarında görülen artışlar kişi başı gayrisafi yurt içi hasılayı pozitif etkilemektedir. Modele açıklayıcı değişken olarak dâhil edilmiş olan ticari açıklık değişkeni de panelde yer alan ülkeler için istatistiksel olarak anlamlı olup, ticari açıklıkta görülen artışlar İngiltere dışında tüm ülkelerde kişi başı gayri safi yurt içi hasılayı pozitif etkilemektedir. Ticari açıklık değişkeni yalnızca İngiltere için negatif çıkmış olup, ticari açıklıkta yaşanacak %1'lik bir artışın, kişi başı gelirden yaklaşık %0.14 oranında bir daralma meydana getirmesi beklenebilir.

Tablo.19: Gelişmiş Ülkeler Açısından her bir Ülke için AMG Yöntemiyle Elde Edilmiş Uzun Dönemli Katsayı Tahmin Sonuçları

Ülke	Açıklayıcı Değişkenler	Katsayılar	T-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Kanada	lnins	0.149	1.85	0.065
	lngcf	0.106	4.30	0.000
	lnto	0.062	2.40	0.016
	Sabit	23.74	34.96	0.000
Fransa	lnins	-0.037	-1.71	0.087
	lngcf	0.153	9.20	0.000
	lnto	0.0798	4.97	0.000
	Sabit	23.948	55.24	0.000
Almanya	lnins	0.066	0.95	0.341
	lngcf	0.178	3.16	0.002
	lnto	0.119	1.67	0.094
	Sabit	22.958	18.20	0.000
İtalya	lnins	0.060	3.32	0.001
	lngcf	0.280	21.53	0.000
	lnto	0.058	2.77	0.006
	Sabit	20.199	60.12	0.000
Japonya	lnins	0.161	3.22	0.001
	lngcf	0.065	1.89	0.058
	lnto	0.134	7.14	0.000
	Sabit	26.120	31.60	0.000
İngiltere	lnins	-0.083	-1.54	0.124
	lngcf	0.179	6.09	0.000
	lnto	-0.140	-2.91	0.004
	Sabit	24.354	36.45	0.000
Amerika Birleşik Devletleri	lnins	0.158	5.21	0.000
	lngcf	0.156	12.36	0.000
	lnto	0.068	4.19	0.000
	Sabit	24.489	77.21	0.000

Gelişmiş ülkeler için kurumsal yapı değişkeni, Kanada, Fransa, İtalya, Japonya ve ABD’de istatistiksel olarak anlamlı olup kurumsal yapıda yaşanan iyileşmeler Kanada, İtalya, Japonya ve ABD’de kişi başı geliri pozitif etkilerken, Fransa’da kurumsal yapıda meydana gelen iyileşmeler kişi başı geliri negatif etkilemektedir. Bu bağlamda Fransa’da kurumsal yapıda meydana gelen %1’lik bir iyileşmenin, kişi başı geliri yaklaşık %0.03 daraltması beklenebilir.

Gelişmekte olan ülkeler için AMG yöntemiyle elde edilmiş uzun dönemli katsayılar aşağıdaki gibidir.

Tablo.20: Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Panelin Tümü için AMG Yöntemiyle Elde Edilmiş Uzun Dönemli Katsayı Tahmin Sonuçları

Açıklayıcı Değişkenler	Katsayılar	T-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Inins	-0.028	-1.77	0.077
Ingcf	0.224	9.73	0.000
Into	-0.035	-1.19	0.235
trend	-0.002	-0.21	0.831
Sabit	20.899	40.20	0.000
Wald İstatistiği	111.20	-	0.000

Modelde yer alan gelişmekte olan ülkeler için uzun dönemli katsayı tahmin sonuçlarına göre modelde yer alan doğrusal trend modelin tümü için anlamsız çıkmış olup, doğrusal trend modelden çıkarılarak uzun dönemli katsayı tahmini tekrar yapılmıştır.

Tablo.21: Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Panelin Tümü için AMG Yöntemiyle Elde Edilmiş Uzun Dönemli Katsayı Tahmin Sonuçları

Açıklayıcı Değişkenler	Katsayılar	T-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Inins	-0.035	-1.14	0.253
Ingcf	0.243	10.86	0.000
Into	-0.029	-0.76	0.447
Sabit	20.439	38.64	0.000
Wald İstatistiği	122.82	-	0.0000

Gelişmekte olan ülkeler için AMG yöntemi ile elde edilmiş uzun dönemli panel katsayı tahmin sonuçlarına kurumsal yapı değişkeni modeli tümü için

istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Modele yer alan sabit sermaye yatırımları değişkeni %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olup, sabit sermaye yatırımlarında yaşanacak %1'lik bir artışın kişi başı gelir üzerinde yaklaşık %0.24 oranında bir artış yaratması beklenebilir. Modele açıklayıcı değişken olarak dâhil edilmiş ticari açıklık değişkeni, gelişmekte olan ülkeler için istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkeler için açıklayıcı değişkenlere ait ülke temelli sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Tablo.22: Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Panelin Tümü için AMG Yöntemiyle Elde Edilmiş Uzun Dönemli Katsayı Tahmin Sonuçları

Ülke	Açıklayıcı Değişkenler	Katsayılar	T-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Brezilya	lnins	-0.011	-0.22	0.830
	lngcf	0.250	8.92	0.000
	lnto	0.006	0.32	0.751
	Sabit	20.821	25.04	0.000
Çin	lnins	-0.259	-3.02	0.003
	lngcf	0.273	3.63	0.000
	lnto	-0.070	2.13	0.033
	Sabit	21.449	10.90	0.000
Çek Cumhuriyeti	lnins	-0.049	-0.33	0.743
	lngcf	0.209	3.72	0.000
	lnto	0.056	0.64	0.520
	Sabit	20.236	17.27	0.000
Hindistan	lnins	-0.153	-1.00	0.318
	lngcf	0.243	2.84	0.004
	lnto	-0.396	-3.82	0.000
	Sabit	22.376	10.92	0.000
Endonezya	lnins	-0.162	-2.09	0.037
	lngcf	0.294	8.92	0.000
	lnto	-0.107	-2.08	0.037
	Sabit	19.733	25.67	0.000
Meksika	lnins	-0.110	-1.59	0.111
	lngcf	0.393	10.39	0.000
	lnto	0.0187	0.92	0.358
	Sabit	17.537	19.97	0.000
Nijerya	lnins	-0.021	-0.13	0.894
	lngcf	0.117	2.38	0.017
	lnto	-0.233	-3.41	0.001
	Sabit	23.053	17.83	0.000
Polonya	lnins	0.037	0.26	0.794
	lngcf	0.178	3.81	0.000
	lnto	0.046	0.39	0.694
	Sabit	21.32	30.10	0.000
Portekiz	lnins	-0.054	-0.55	0.579
	lngcf	0.330	10.55	0.000
	lnto	-0.028	-0.41	0.683
	Sabit	18.087	31.94	0.000
Romanya	lnins	0.227	0.69	0.488
	lngcf	0.277	4.86	0.000
	lnto	0.013	0.13	0.894
	Sabit	17.508	6.85	0.000
Rusya	lnins	0.007	0.09	0.926
	lngcf	0.251	11.06	0.000
	lnto	0.200	2.61	0.009
	Sabit	19.681	24.13	0.000

Tablo.22 (Devamı): Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Panelin Tümü için AMG Yöntemiyle Elde Edilmiş Uzun Dönemli Katsayı Tahmin Sonuçları

Güney Afrika	lnins	0.0135	0.38	0.708
	lngcf	0.062	1.72	0.085
	lnto	0.058	2.20	0.028
	Sabit	24.118	33.38	0.000
İspanya	lnins	0.084	0.94	0.345
	lngcf	0.293	14.20	0.000
	lnto	-0.004	-0.15	0.878
	Sabit	19.416	47.34	0.000
Türkiye	lnins	-0.051	-2.21	0.027
	lngcf	0.231	11.69	0.000
	lnto	0.031	1.00	0.318
	Sabit	20.805	41.09	0.000

Gelişmekte olan ülkeler için kurumsal yapı değişkeni; Çin, Endonezya ve Türkiye için istatistiksel olarak anlamlı, kişi başı gelir üzerinde negatif etkiye sahiptir. Paneli oluşturan diğer ülkelerde ise istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Bu üç ülkede kurumsal yapıda yaşanacak %1'lik bir iyileşmenin, ilgili ülkelerde kişi başı geliri sırasıyla %0.25, %0.16 ve %0.05 daraltması beklenebilir. Modelde yer alan sabit sermaye yatırımları değişkeni gelişmekte olan ülkelerin tümünde istatistiksel olarak anlamlı olup ve kişi başı gelir üzerinde pozitif etkiye sahiptir Bu bağlamda sabit sermaye yatırımlarında bir artış, kişi başı geliri de artırmaktadır. Modele kontrol değişkeni olarak dâhil edilmiş olan ticari açıklık değişkeni, Çin, Endonezya, Hindistan, Nijerya Rusya, Güney Afrika ülkelerinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmış olup diğer ülkelerde istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Çin, Endonezya, Hindistan ve Nijerya'da ticari açıklık değişkeninin kişi başı gelir üzerindeki etkisi negatif olup ilgili ülkelerde ticari açıklık oranı arttıkça kişi başı gelirden bir daralma meydana gelmektedir. Rusya ve Güney Afrika'da ticari açıklık değişkeninin kişi başı gelir üzerindeki etkisi pozitif olup ilgili ülkelerde ticari açıklık oranı arttıkça kişi başı gelirden bir artış meydana gelmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Son yıllarda iktisadi büyüme sürecinde kurumsal yapının önemi, iktisatçılar için ilgi çeken araştırma alanı olmuş ve bu konuda yapılan çalışmaların sayısı artmıştır. Bu çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için kurumsal yapı ve ekonomik büyüme ilişkisi 1993-2012 dönemi için araştırılmıştır. Ampirik analiz kısmında, son yıllarda geliştirilmiş ve daha güvenilir sonuçlar elde etmeyi sağlayan yatay kesit bağımlılığı dikkate alan ve her bir kesit için ayrı katsayı hesaplamayı olanaklı kılan dinamik panel veri yöntemleri kullanılmıştır.

Analizden elde edilen sonuçlar şöyle sıralanabilir: i) Durağan olmayan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur. ii) Kurumsal yapı, gelişmiş ülkelerde büyüme üzerinde pozitif etkiye sahiptir. iii) Gelişmekte olan ülkelerde kurumsal yapı ve ekonomik büyüme arasında anlamlı ilişki yoktur. iv) Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde sabit sermaye yatırımları iktisadi büyümeyi pozitif etkilemektedir.

Gelişmiş ülkelerde kurumsal yapının iktisadi büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olması, hukukun üstünlüğünün yerleşik hale gelmesi, demokratik hesap verilebilirliğin artması, istikrarlı bir hükümet yapısına erişilmesi, askeri otoritenin siyasete müdahalesinin azalması, sosyo-ekonomik istikrarın sağlanması, bürokrasi kalitenin artması ve yolsuzluğun azalması ile açıklanabilir.

Gelişmiş ülkelerde kaliteli hukuk ve düzen kurumlarının iktisadi büyümeyi pozitif etkilemesi; meşru ve sınırları tam olarak tanımlanmış anayasal düzen ile beraber belirsizliğin azalması, mülkiyet haklarının güvence altına alınması, birey hak ve özgürlüklerinin hukuki garanti altına alınması gibi etkenlerle yatırım, yeni bir girişim, ticaret gibi iktisadi aktiviteler için güven ortamının tesis edilmesi gibi etkenlere bağlanabilir. Nitekim endekste önemli bir ağırlığa sahip olan hukuk ve düzen kavramının iktisadi büyümeyi pozitif etkilemesi sonucu, Dollar ve Kraay (2003), Butkiewicz ve Yanikkaya (2006), Hasan vd. (2009) 'nin çalışma sonuçları ile benzer niteliktedir. Gelişmiş ülkelerde demokratik hesap verilebilirliğin artmasının

iktisadi büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olması; kamu otoritesinin sivil, iktisadi ve siyasi yaşamdaki gücünün denetlenebilir ve şeffaf hale gelmesine, aşırı güç kullanımının engellenmesine, ifade özgürlüğü gibi hakları teşvik etmesine bağlanabilir. Ayrıca bireylerin karar alma mekanizmalarına etkin bir biçimde katılmasının sağlanması ve böylece toplumda belirli bir kesimin ayrıcalıklı hale gelmesinin engellenmesi, çıkar gruplarının oluşmasına bağlı olarak ortaya çıkabilecek rantiyer ekonominin önlenmesi gibi etkenlere de bağlanabilir. Nitekim gelişmiş ülkelerde demokratik hesap verilebilirliğin iktisadi büyümeyi teşvik etmesi sonucu, Leblag (1997), Feng (1997), Rodrik (2000)' in çalışma sonuçları ile benzer niteliktedir. Benzer biçimde hükümet istikrarının iktisadi büyümeyi teşvik etmesi, dış ve iç yatırımlar için istikrarlı ve ön görülebilir bir politik yapının oluşturulmasına katkıda bulunması, temel sivil ve siyasal özgürlüklere erişimi kolaylaştırmasına bağlanabilir. Gelişmiş ülkelerde hükümet istikrarının iktisadi büyümeyi teşvik etmesi veya bir diğer deyişle hükümet istikrarsızlığının iktisadi büyümeyi negatif etkilemesi sonucu; Barro (1991), Alesina vd. (1996), Asteriou ve Price (2000), Şanlısoy ve Kök (2010)' ün çalışma sonuçları ile benzer niteliktedir. Gelişmiş ülkelerde askeri otoritenin siyasal yaşama müdahale etmemesinin iktisadi büyümeyi teşvik etmesi; siyasal süreçlerin askıya alınmasının engellenmesi ve demokratik denetim mekanizmasının etkin çalışması yoluyla iktisadi aktivitelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ile açıklanabilir. Sosyo-ekonomik durumda meydana gelen iyileşmelerin gelişmiş ülkelerde iktisadi büyümeyi teşvik etmesi; toplumda sosyal bütünlüğün sağlanması, işsizliğin azalması, yoksulluğun azalması, tüketici güveninin sağlanması, farklı gelir grupları arasındaki makasın açılmasının engellenmesi gibi unsurlar ile açıklanabilir. Bürokratik kalitenin artışının gelişmiş ülkelerde iktisadi büyümeyi teşvik etmesi; tüm koşullarda kamu hizmetlerinin ve işleyişin aksamaması, hükümet değişimlerinde bürokratik yapıda köklü değişimler yaşanmaması yoluyla bürokrasi şoklarının engellenmesi gibi etkenlere bağlanabilir. Daha düşük yolsuzluk oranlarının gelişmiş ülkelerde iktisadi büyümeyi teşvik etmesi; çıkar gruplarının kollarının ve buna bağlı gelir dağılımı adaleti bozulmalarının engellenmesi, yolsuzluk kanalıyla bürokratik kalitede yaşanabilecek bozulmaların engellenmesi gibi faktörlere bağlanabilir. Yolsuzluk oranlarının artmasının iktisadi büyümeyi negatif etkilemesi sonucu veya diğer bir deyişle düşük yolsuzluk oranlarının iktisadi

büyüme teşvik etmesi Mauro (1995), Tanzi ve Davoodi (1997), Akçay (2002), Erkal vd. (2014)' ın çalışma sonuçları ile benzer niteliktedir.

Gelişmekte olan ülkeler açısından kurumsal yapıdaki gelişmelerin iktisadi büyüme üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı görüşü, iktisadi büyüme ve kurumsal yapı arasındaki ilişkinin yönünün sorgulanmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda iktisadi büyüme ve kurumsal yapıdaki değişimler birbiri ile yakından ilişkili olup, kısa vadede iktisadi büyüme, kurumsal yapıda iyileşmeyi beraberinde getirmesi beklenirken uzun vade de ise kurumsal yapıda iyileşmelerin iktisadi büyüme üzerinde olumlu etki yapması beklenebilir. Kurumsal yapıdaki değişimlerin, uzun bir zaman dilimi gerektirdiği düşünüldüğünde, bu gelişmelerin iktisadi büyüme üzerindeki etkisinin çok uzun dönemde ortaya çıkacağı beklenebilir.

Gelişmekte olan ülkeler açısından kurumsal yapı ve ekonomik büyüme arasında her ne kadar ampirik olarak anlamlı bir ilişki bulunmasa da, kurumsal yapıdaki iyileşmelerin gerek sosyal gerekse iktisadi yaşama olumlu katkıları göz ardı edilemez bir unsurdur. Söz gelimi ideal hukuk sistemini kurmak için yapılacak düzenlemelerin; temel iktisadi, siyasi ve sosyal haklara erişimi kolaylaştıracağı, belirsizliği azaltacağı, güven ortamının tesisine katkıda bulunacağı yadsınamaz bir gerçektir. Gelişmekte olan ülkelerde demokratik hesap verilebilirliğin artmasının; ifade özgürlüğünün garanti altına alınması, siyasi iktidarı oy mekanizması le denetlenebilir kılması, kamu otoritesinin aşırı güç kullanımını önlemesi gibi kanallardan iktisadi aktiviteler için hayati öneme sahip olan güven ortamının tesisine katkı yapacağı beklenebilir. Bu olguların yanı sıra, demokratik süreçlerin süreklilik arz etmesi, istikrarlı bir siyasi yapının varlığı, etkin bir bürokrasi sistemi, sosyal adaletin ve bütünlüğün sağlanması ve yolsuzlukla mücadele gibi unsurların, uzun vade de iktisadi istikrarı ve dengeli bir ekonomik büyüme teşvik edeceği muhakkaktır.

Kurumsal yapıda meydana gelen değişimlerin tedrici olması ve uzun dönemde iktisadi büyüme üzerinde etkisini göstermesi nedeniyle, hem gelişmekte olan ülkeler hemde gelişmiş ülkeler için kurumsal yapı ve ekonomik büyüme ilişkisi

gelecekte de araştırmacıların ilgisini çekmeye devam edecektir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde, ülke temelli sonuçlar incelendiğinde Çin, Endonezya ve Türkiye’de kurumsal yapıdaki değişimlerin iktisadi büyüme üzerinde etkisinin negatif olduğu görölmektedir. Bu noktada kurumsal yapı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönünün gelişmişlik düzeyine bağlı olarak orta, uzun ve çok uzun vade de yeniden incelenmesi önem arz etmektedir.

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler açısından iktisat politikaları oluşturulurken kurumsal faktörlerin göz önünde bulundurulması her iktisadi büyüme ve kalkınma sorununa ilaç niteliğinde bir önerme olmamakla beraber, formel ve informel kurumlardan bağımsız oluşturulacak iktisat politikalarının ülkelerin siyasi, sosyal ve iktisadi yapısıyla ideal seviyede uyuşmayacağı da aşıkardır. Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde öncelikle kurumsal kaliteyi artırmayı hedefleyen politikaların teşvik edilmesi ve iktisat politikaları oluşturulurken kurumsal yapı ile uyumlu politikalar inşa edilmesi, ekonomik performans açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abrams, Burton, A.; Lewis, Kenneth A. (1995). “ Cultural and Institutional Determinants of Economic Growth: A Cross-Section Analysis”. *Public Choice*, 83; 273-289.
- Acar, Mustafa (2010). “Serbest Ticaret, Ekonomik Özgürlükler ve Refah”. *Bilig*, 53; 1-28.
- Acaravcı, Ali,; Bozkurt, Cuma,; Erdoğan, Sinan (2015). “MENA Ülkelerinde Demokrasi-Ekonomik Büyüme İlişkisi” *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 3(4); 119-129.
- Acemoğlu, Daron,; Johnson, Simon,; Robinson, James,; Thaicharoen, Yunyong (2003). “Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises, and Growth”. *Journal of Monetary Economics*, 50; 43-123.
- Akçay, Selçuk (2002). “Corruption and Economic Growth: A Cross-National Study.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(1); 1-13.
- Akın, Cemil Serhat (2012). “Kurumların ve Sosyal Sermayenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi” Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Akın, Cemil Serhat; Aytun, Cengiz; Aktakas, Başak Gül (2014). “The Impact of Economic Freedom Upon Economic Growth: An Application on Different Income Groups”. *Asian Economic and Financial Review*, 4(8): 1024-1039.
- Aktan Coskun C. ve Vural, Tarık (2008). “Yeni Kurumsal İktisat” *Yeni İktisat Okulları* içinde (s. 181-225). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Alesina, Alberto,; Özler, Şule,; Roubini, Nouriel,; Swagel, Phillip (1996). “Political Instability and Economic Growth”. *Journal of Economic Growth*, 1; 189-2011.
- Arslan, Ünal (2011). “Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği”. *Ege Akademik Bakış*, 11(1); 73-80.
- Artan, Seyfettin,; Hayaloğlu, Pınar (2013).”Ülkelerarası Büyüme Farklılıklarının Açıklanmasında Kurumsal Yapının Rolü: Panel Veri Analizi”. *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(13); 31-54.

- Artan, Seyfettin,; Hayaloğlu, Pınar (2014). "Kurumsal Yapı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği". *Sosyoekonomi*, 2; 347-366.
- Asteriou, Dimitrios,; Price, Simon (2000). "Political Uncertainty and Economic Growth: UK Time Series Evidence". *Scottish Journal of Political Economy*, 48(4); 383-399.
- Ata, Ahmet Yılmaz (2009). *Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Barro, Robert J. (1991). "Economic Growth in a Cross Section of Countries". *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2); 407-443.
- Barro, Robert J (1996). Democracy and Growth. *Journal of Economic Growth*, 1, 1-27.
- Barro, Robert J (2003). "Religion and Economic Growth". <http://www.nber.org/papers/w9682> Erişim Tarihi (28.07.2015).
- Beşkaya, Ahmet,; Koç, Asuman (2006). "Ekonomik Büyüme ve Kalkınmada Ekonomik Özgürlüklerin Rolü ve Önemi". <http://www.liberal.org.tr/uploads/yuklemeler/ekonomik-buyume.pdf> (Erişim Tarihi: 20.06.2015).
- Beşkaya Ahmet, Manan Ömer (2009). *Ekonomik Özgürlükler ve Demokrasi ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkinin Zaman Serileri İle Analizi: Türkiye Örneği*. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 47-76.
- Bocutoğlu, Ersan (2012). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Ankara: Murathan Yayınevi.
- Boulila, Ghazi,; Bousrih, Lobna,; Trabelsi, Mohamed (2008). "Social Capital and Economic Growth: Empirical Investigations on the Transmission Channels". *International Economic Journal*, 22(3); 399-417.
- Breusch, P. S.; Pagan, A. R. (1980). "The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics". *Review of Economic Studies*, 11(7); 239-253.
- Butkiewicz, James L., Yanikkaya, Halit (2006). "Institutional Quality and Economic Growth: Maintenance of the Rule of Law of Democratic Institutions, or Both?" *Economic Modelling*, 23; 648-661.
- Carlsson, Fredrik,; Lundström, Susanna (2001). "Economic Freedom and Growth: Decomposing the Effects". *Working Paper in Economics* No:33.

- Chudik, Alexander,; Pesaran, Hasheem (2013). "Large Panel Data Models with Cross-Sectional Dependence: A Survey". <http://www.dallasfed.org/assets/documents/institute/wpapers/2013/0153.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2016)
- Coase, Ronald (1937). "The Nature of the Firm". *Economica*, 4,386-405.
- Coase, Ronald (1998). "The New Institutional Economics". *The American Economic Review*, 88 (2), 72-74.
- Commons, J. Roger (1931) "Institutional Economics". *The American Economic Review*, 21; 648-657.
- Çetin, Tamer (2012). "Yeni Kurumsal İktisat" Sosyoloji Konferansları, 45; 43-73.
- Dawson, John W. (2007). *The Empirical Institutions-Growth Literature: Is Something Amiss at the Top?*. <http://econ.appstate.edu/RePEc/pdf/wp0713.pdf> (Erişim Tarihi: 25.06.2015)
- Dawson, John W. (2010). "Macroeconomic Volatility and Economic Freedom-A Preliminary Analysis". *Economic Freedom of the World: 2010 Annual Report*; 175-186.
- De Haan; Jakob,; Siermann, Clemens L.J. (1995). "New Evidence on the Relationship Between Democracy and Economic Growth". *Public Choice*, 86; 175-198.
- De Haan; Jakob,; Siermann, Clemens L.J. (1998). "Further Evidence on the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth". *Public Choice*, 95; 363-380.
- De Haan, Jakob; Sturm, Jan Egbert (2000). "On the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth". *European Journal of Political Economy*, 16; 215-241.
- Demir, Ömer (1996). *Kurumcu İktisat*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Denis, Henri (1973). *Ekonomik Doktrinler Tarihi II*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Dias, Joilson,; Tebaldi, Edinaldo (2012). "Institutions, Human Cap,tal and Economic Growth: The Institutional Mechanism". *Structural Change and Economic Mechanism*, 23; 300-312.
- Dollar, David,; Kraay, Aart (2003). "Institutions, Trade and Growth". *Journal of Monetary Economics*, 50; 133-162.

- Doucoligaos, Hristos, Ulubaşoğlu, Mehmet Ali (2008). “Democracy and Economic Growth: A Meta Analysis”. *American Journal of Political Science*, 52(1), 61-83.
- Easterly, William,; Ritzan, Josef,; Woolcock, Michael (2006). “Social Cohesion, Intitutions and Growth”. Center For Global Development: Working Paper 94.
- Eberhardt, M., Bond, S. (2009) “Cross-section dependence in nonstationary panel models: A novel estimator. MPRA Paper 17692, University Library of Munich. <http://mpra.ub.unimuenchen.de/17692.pdf>. (Erişim Tarihi: 11.12.2015).
- Eberhardt, M., Teal F. (2010). “Productivity analysis in global manufacturing production”. *Discussion Paper 515*, Department of Economics, University of Oxford.
<http://www.economics.ox.ac.uk/research/WP/pdf/paper515.pdf>. (Erişim Tarihi: 11.12.2015).
- Eberhardt, M., Teal F. (2011).” Econometrics for grumblers: A new look at the literature on crosscountry growth empirics”. *Journal of Economic Surveys*, 25; 109-155.
- Eggertson, Thrainn (1998). “Neo-institutional Economics”. *The New Polgrove Dictionary of Economics and The Law*, 2, 665-671.
- Erkal, Gökhan,; Akıncı, Merter,; Yılmaz, Ömer (2014). “Yolsuzluk ve İktisadi Büyüme İlişkisi: OECD ve AB Ülkeleri Üzerine Panel Sınır Testi Analizi”. *Sayıştay Dergisi*, 92; 143-162.
- Feng, Yi (1997). “Democracy, Political Stability and Economic Growth”. *British Journal of Political Science*, 27(3), 391-418.
- Flachire, Emmanuel,; Garcia-Penalosa, Cecilia,; Konte, Maty (2014).”Political versus economic institutions in the growth process”. *Journal of Comperative Economics*, 40; 212-229.
- Freedom House (2015). “Methodology” <https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2012/methodology#.VZBvgfntmko> (Erişim Tarihi: 29.06.2015)
- Freedom House (2015). “Our History” <https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2012/methodology#.VZBvgfntmko> (Erişim Tarihi: 29.06.2015)

- Gazdar, Kaouthat,;Cherif, Mondher (2015).”Institutions and the finance-growth nexus: Empirical evidence from MENA countries”. *Borsa İstanbul Review*; 1-24.
- Greif, Avner (2006). *“Institutions and the Path to the Modern Economy”*. Cambridge University Press.
- Gujarati, Damodar (2006). *Temel Ekonometri* (Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Gürkan, Ceyhun (2007). “Veblen, Schumpeter ve Teknoloji” (Der: Eyüp Özveren). *Kurumsal İktisat* içinde (s.237-281). Ankara: İmge Kitabevi.
- Güvel, Enver Alper (1998). *Politik İktisat ve Akıl*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Gwartney, James, Lawson Robert, Block Walter (1996). *Economic Freedom of the World: 1975-1995*. Vancouver: The Fraser Institute.
- Gwartney, James, Lawson Robert, Hall Joshua (2014). *Economic Freedom of the World: 2014 Annual Report*. Vancouver: The Fraser Institute.
- Haggard, Stephan,; Tiede, Lydia (2011).” The Rule of Law and Economic Growth: Where are We?”. *World Development*, 39(5); 673-685.
- Hasan, İftikhar,; Wachtel, Paul,; Zhou, Mingming (2009). “Institutional Development, Financial Deepening and Economic Growth: Evidence From China”. *Journal of Banking and Finance*, 33; 157-170.
- Hayaloğlu, Pınar (2012). *İktisadi Büyüme Sürecinde Kurumsal Yapının Rolü: Literatür ve Uygulama*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Heritage Foundation (2015a) “Methodology” <http://www.heritage.org/index/book/methodology> (Erişim Tarihi: 29.06.2015).
- Heritage Foundation (2015b) “About the Index” <http://www.heritage.org/index/about> (Erişim Tarihi: 29.06.2015).
- Hisamoglu, Ebru (2014).”EU membership, institutions and growth: The case of Turkey”. *Economic Modelling*, 38; 211-219.
- Hodgson, Geoffrey (1998). “The Approach of Institutional Economics”. *Journal of Economic Literature*, 36, 166-192.
- Hodgson, Goffrey (2006). “What are the Institutions?”. *Journal of Economic Issues*, XL(1), 1-25.

- Hofstede, G. (2000). *Cultures, Consequences: Comparing Values , Behaviours*. Sage Publications, Second Edition.
- Hsiao, C. (2006). “Panel Data Analysis-Advantages and Chgallenges” <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11749-007-0046-x#page-1> (Erişim Tarihi: 23.04.2015)
- Im, Kyung So,; Pesaran, M. Hasheem,; Shin, Yongcheol (2003). “Testing for Unit Roots in Heterogenius Panels”. *Journal of Econometrics*, 115; 53-74.
- Kasper,Wolfrang (2007). *Ekonomik Özgürlük ve Gelişme, Mülkiyet Hakları, Rekabet ve Refah Üzerine Bir İnceleme*. (Çev. Bahadır Akın) Ankara: Liberte Yayınları.
- Kazgan, Gülten (2012). “İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi” İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kherallah, Mylène, Kirsten, Johann (2001), “The New Institutional Economics: Applications for Agricultural Policy Research in Developing Countries”, *MSSD Discussion Paper*, 41, 1-50.
- Kim, Anthony B. (2011). “Economic Freedom Around the World” *2011 Index of Freedom* içinde (s.29-53). New York: The Heritage Foundation and Dow Jones & Company.
- Kızılkaya, Ertuğrul (2007). “Weber. Veblen ve Kapitalizmin Ruhu”. (Der: Eyüp Özveren). *Kurumsal İktisat* içinde (s.143-199). Ankara: İmge Kitabevi.
- Klein, Peter (1999). “New Institutional Economics” . <https://mospace.library.umsystem.edu/xmlui/bitstream/handle/10355/161/New%20Institutional%20Economics.pdf?sequence=1> (Erişim Tarihi: 25.03.2014)
- Knack, Stephen,; Keefer; Phillip (1997).”Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation”. *The Quaterly Journal of Economics*, 112(4); 1251-1288.
- Knight, Frank Hyneman (1921). *Risk, Uncertainty and Profit*. Houghton Mifflin, Boston.
- Koç, Aylin,; Ata; Ahmet Yılmaz (2012). “Sosyal Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: AB Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme”. *Süleyman*

- Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1); 199-218.
- Kuncic, Aljaz (2014). "Institutional Quality Dataset". *Journal of Institutional Economics*, 10(1), 135-161.
- Leblang, David A. (1996). "Property Rights, Democracy and Growth". *Political Research Quarterly*, 49; 5-26.
- Leblang, David A. (1997). "Political Democracy and Economic Growth: Pooled Cross-Sectional and Time Series Evidence". *British Journal of Political Science*, 27(3), 453-472.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mitchell, Wesley Clair (1912). "The Backward art of Spending Money". *The American Economic Review*, 2, 269-281.
- Nemlioğlu, A. Karun (2005). *Birim Kök Analizinin Temelleri*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Nawaz, Saima (2015). "Growth Effects of Institutions: A Disaggregated Analysis". *Economic Modelling*, 45; 118-126.
- North, Douglas C., Thomas Robert P. (1973). *The Rise of the Western World: A New Economic History*. New York: Cambridge University Press.
- North, Douglas C. (1991). "Institutions". *The journal of Economic Perspectives*, 5 (1), 97-112.
- North, Douglas C. (2010). *Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans* (Çev. Gül Çağalı Güven). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınevi.
- Özçelik, Emre (2007). "Kurumlar, Kurumsal İktisat ve Avusturya Okulu". (Der: Eyüp Özveren). *Kurumsal İktisat* içinde (s.201-235). Ankara: İmge Kitabevi.
- Özveren, Eyüp (2007). "Kurumsal İktisat: Aralanan Kutu". (Der: Eyüp Özveren). *Kurumsal İktisat* içinde (s.15-43). Ankara: İmge Kitabevi.
- Parada, Jario J. (2001). "Original Institutional Economics: A Theory for 21st Century", *Oeconomicus*, 5, 42-56.
- Pesaran, M. Hasheem (2004). "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels".

- <http://www.econ.cam.ac.uk/research/repec/cam/pdf/cwpe0435.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.2015)
- Pesaran, M. Hasheem; Yamagata, Takashi (2008). "Testing Slope Homogeneity in Large Panels". *Journal of Econometrics*, 142; 50-98.
- Pesaran, M. Hasheem; Ullah, Aman; Yamagata, Takashi (2008). "A bias-adjusted LM test for error cross-section independence". *Econometrics Journal*, 11; 105-127.
- Polanyi, Karl (1957). "Kurumsallaşmış Sreç Olarak Ekonomi" (Çev. Yahya Sezai Tezel). www.yahyatezel.com/indir.php?no=68 (Erişim Tarihi: 02.04.2014).
- Political Risk Service (2015). "International Country Risk Guide (ICRG)" <http://www.prsgroup.com/about-us/our-two-methodologies/icrg> Erişim Tarihi (30.06.2015).
- Political Risk Service (2015). "International Country Risk Guide (ICRG)"ICRG Methodology" <http://www.prsgroup.com/about-us/our-two-methodologies/icrg> Erişim Tarihi (30.06.2015).
- Puddington, Arch (2014). "Freedom in the World: 2014". New York: Freedom House.
- Rodrik, Dani (2000). "Institutions for High Quality Growth: What they are and How to acquire them?". NBER Working Paper Series No:7540. <http://www.nber.org/papers/w7540> Erişim Tarihi (30.07.2015).
- Rutherford, Malcolm (2000). "Institutionalism Between the Wars". *Journal of Economic Issues*, 34, 291-303.
- Samuels, Warren J. (1991). "Kurumsal İktisat", (Çev. İstiklal Yaşar Vural ve Abdlkerim Çalışkan). <http://www.canaktan.org/ekonomi/kurumsal-iktisat/makaleler/warren-samuels.htm> (Erişim Tarihi: 01.04.2014).
- Siddiqui, Danish Ahmed,; Ahmed, Qazi Masood (2009). "Institutions and Economic Growth: A Cross Country Evidence". <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/19747/> (Erişim Tarihi 28.07.2015).
- Siddiqui, Danish Ahmed,; Ahmed, Qazi Masood (2013). "The Effects of institutions on economic growth: a global analysis based on GMM dynamic panel estimation". *Structural Change and Economic Growth*, 24; 18-33.

- Simon, Herbert (1957). *Models of Man: Social and Rational, Mathematical Essays on Rational Human Behavior in a Soccial Setting*. Newyork.
- Smith, L. Vanessa; Leybourne, Stephen; Kim, Tae-Hwan; Newbold, Paul (2004). “More Powerful Panel Data Unit Root Tests with an Application to Mean Reversionin Real Exchange Rates”. *Journal of Applied Econometrics*, 19; 147-170
- Şanlısoy; Selim,; Kök, Recep (2010).”Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987-2006). *Dokuz Eylöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1); 101-125.
- Şenalp, Mehmet Gürsan (2007). “Dünden Bugüne Kurumsal İktisat”. (Der: Eyüp Özveren). *Kurumsal İktisat* içinde (s.15-43). Ankara: İmge Kitabevi.
- Taban, Sami (2008). *İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tanzi, Vito,; Davoodi Hamid (1997). “Corruption, Pubic Investment, and Growth”. International Monetary Fund, IMF Working Paper No:139.
- Tavares Jose, Wacziarg Romain (2001). “How Democracy Affects Growth”. *European Economic Review*, 45, 1341-1373.
- The Center for Systemic Peace (2014). “Polity IV Individual Country Regime Trends 1946-2013” <http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm> (Erişim Tarihi 30.06.2015).
- Transparency International (2014a). “Corruption Perception Index 2014: Full Source Desrciption” Berlin: Transparency International.
- Transparency International (2014b). “Corruption Perception Index 2014: Technical Methodology Note” Berlin: Transparency International.
- Tuğlacı, Pars (1996). *İktisadi Ticari Hukuki Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 07.05.2014)
- Ulubaşoğlu, Mehmet A., Doucouliagos, Chris (2004). “Institutions and Economic Growth: A Systems Approach”.Econometric Society 2004: Australasians Meetings Paper No: 63.
- Ülgener, F. Sabri (2006). *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*. İstanbul : ABC Kitabevi.

- Ünsal, Erdal (2007). *İktisadi Büyüme*, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Valeriani, Elisa,; Peluso, Sara (2011). “ The Impact of Institutional Quality on Economic Growth and Development: An Empirical Study”. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, 6; 1-25.
- Westerlund, Joakim (2008). “Panel Cointegration Tests of the Fisher Effects”. *Journal of Applied Econometrics*, 23; 193-233.
- Whiteley, Paul F. (2000). “Economic Growth and Social Capital”. *Political Studies*, 48; 443-466.
- Williamson, Oliver E. (2000) “The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead”. *Journal of Economic Literature*, 38(3), 595-613.
- Wooldridge, Jeffrey M. (2013). *Ekonometriye Giriş* (Çev. Ed. Ebru Çağlayan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- World Bank (2014a) “Worldwide Governance Indicators (WGI) Project” <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home> (Erişim Tarihi 30.06.2015).
- World Bank (2014b) “Worldwide Governance Indicators (WGI) Project: Methodology” <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc-methodology> (Erişim Tarihi 30.06.2015).
- Veblen, Thorstein (1898). “Why Economy is not an Evolutionary Science?”. *Quarterly Journal of Economics*, 12, 373-397.
- Veblen, Thorstein (1919). “The Place of Science in Modern Civilisation and Other Essay”. <https://archive.org/details/placeofsciencein00vebl> (Erişim Tarihi 28.03.2014).
- Yapraklı, Sevda (2008). “Kurumsal Yapının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Üst- Orta Gelir Düzeyindeki Ülkeler Üzerine Bir Uygulama”. *Ege Akademik Bakış*, 8(1); 301-317.
- Yay, Gülsün Gürkan (2002). İktisadi Gelişme Demokrasi İlişkisi Üzerine Bir Sınama. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 52(1), 27-54.
- Yıldırım, Selim (2009). “Aghion-Howitt Büyüme Modelin Çerçevesinde Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25; 259-268.

Yılmaz, Feridun (2007). “Avrupa’da Kurumsal İktisat: G. M. Hodgson Örneği”.
(Der: Eyüp Özveren). *Kurumsal İktisat* içinde (s.93-142). Ankara: İmge
Kitabevi.